

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ เป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ว่าเป็นวารสารวิชาการกลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กลุ่มที่ 2

บทความวิจัย

- ทักษะคิดของผู้เรียนชาวไทยต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลางในประเทศไทย
สุรินทร์ พีรชาชญานี, รัชฎาภรณ์ เจนวชิรพงศ์ และ ออมบุญ บุรุษภักดี
Suthinee Peerachachayanee, Ratchadaporn Jenwachirapong and Aomboon Burutphakdee 1
- กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ต เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล
ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
วรินทร์ ยิ่งปากน้ำ, ดารินทร์ คุ้มเหตุ, อธิป จันทรสิริย์ และ ยูวเรศ มาซอรี
Warinthorn Youngpaknam, Darin Kumhat, Athip Jansuri and Yuwares Masorree 38
- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร
อุทุมพร หลอดโค และ วิภาวี กฤษณะภูติ
Uthumporn Lordko and Wipawee Grisanaputi 56
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง
กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และ ดุษฎี आयुวัฒน์
Kittipitch Prommakot and Dusadee Ayuwat 80
- "สักยันต์": การกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน
ศิลปกิจ ตีชนติกุล
Silapakit Teekantikun 109

บทความวิชาการ

- ข้อเสนอพื้นฐานเกี่ยวกับชื่อและที่ตั้งของเมืองม่านในจารึกพ่อขุนรามคำแหง
ยุทธพร นาคสุข และ นที สาคูยุทธเดช
Yuttaporn Naksuk and Natee Sakomyutthadej 135

ISSN XXXX-XXXX(Online)

9 770125 506008

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
โทร. 0-4320-2861 www.huso.kku.ac.th

40/3

Humanities & Social Sciences Vol. 40 No. 3 September - December 2023

ISSN 2697-5688 (Online)

40

Humanities & Social Sciences

มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์

ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2566 Vol. 40 No. 3 September - December 2023

ISSN 2697-5688 (Online)

มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์

ISSN 2697-5688 (Online)

ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2566

วารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อภัย เพี้ยยุระ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• บรรณาธิการ

ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์สุวิทย์ ธีรศาศวัต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น (อาจารย์เกษียณราชการ)

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.มนธิรา ราโท
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์
มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.ชไมพร กาญจนกิจสกุล
มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงธรรม อินทจักร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.พิสิทธิ์ กอบบุญ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติพร จูตะวิริยะ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดำรงพล อินทร์จันทร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกตุฉวา บุญปราการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรวิภา ไชยสมคุณ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Prof. Dr.Rachel Harrison

University of London, United Kingdom

Prof. Dr.Shin, Keun-hye

Hankuk University, Republic of Korea

• ผู้ตรวจสอบภาษาอังกฤษ

อาจารย์ Vanessa Moll
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Mr. Lloyd Naylor

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• ฝ่ายจัดการ

นางขวัญนคร มุงคำภา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

• พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
123 ถ.มิตรภาพ ต.ในเมือง อ.เมือง
จ.ขอนแก่น 40002

• วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ
2. เพื่อเผยแพร่งานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

• กำหนดออก (ปีละ 3 ฉบับ)

(มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม,
กันยายน-ธันวาคม)

ส่งบทความออนไลน์เพื่อตีพิมพ์ได้ที่

กลุ่มวิจัยและบริการวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
40002
โทร. 0-4300-9700 ต่อ 45449

ส่งบทความที่

www.tci-thaijo.org/index.php/HUSO

Humanities & Social Sciences

ISSN 2697-5688 (Online)

Vol. 40 No. 3 September - December 2023

Journal of Humanities and Social Sciences Khon Kaen University

- **Advisor**

Assoc. Prof. Orathai Piayura, Ph.D.
Khon Kaen University

- **Editor**

Umarin Tularak, Ph.D.
Khon Kaen University

- **Editorial Board**

Prof. Suwit Theerasasawat
Khon Kaen University
Assoc. Prof. Natthanai Prasannam, Ph.D.
Kasetsart University
Assoc. Prof. Montira Rato, Ph.D.
Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Thanya Sangkhaphanthanon, Ph.D.
Naresuan University
Assoc. Prof. Chamaiporn Kanchanakijksakul, Ph.D.
Naresuan University
Assoc. Prof. Songthama Intachakra, Ph.D.
Thammasat University
Assoc. Prof. Pisit Kobbun, Ph.D.
Ubon Ratchathani University
Asst. Prof. Keeratiporn Jutaviriya, Ph.D.
Khon Kaen University
Asst. Prof. Damrongphon Inchan, Ph.D.
Silpakorn University
Asst. Prof. Kettawa Boonprakarn, Ph.D.
Prince of Songkla University
Asst. Prof. Pornwipa Chaisomkhun, Ph.D.
Chiang Mai University
Prof. Dr. Rachel Harrison
University of London, United Kingdom
Prof. Dr. Shin, Keun-hye
Hankuk University, Republic of Korea

- **English Editor**

Miss Vanessa Moll
Khon Kaen University
Mr. Lloyd Naylor
Khon Kaen University

- **Managing**

Mrs. Kwannakorn Mungkampa
Khon Kaen University

- **Printing**

Khon Kaen University Printing House,
Muang, Khon Kaen 40002
E-mail : kkuprinting@hotmail.com

- **Objective**

1. To promote and disseminate academic knowledge and ideas
2. To disseminate research studies on humanities and social sciences
3. To be the medium of exchanging knowledge and academic ideas in humanities and social sciences

- **Publication**

This journal is published triannually
(January-April, May-August,
September-December)

- **Inquiries**

Research and Academic Service,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Khon Kaen University Muang, Khon Kaen
40002
Tel. 0-4300-9700 Ext. 45449

Full paper submission at :
www.tci-thaijo.org/index.php/HUSO

เกี่ยวกับวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นวารสารวิชาการด้านมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ เพื่อเผยแพร่งานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วารสารมีกำหนดออกปีละ 3 ฉบับ (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม, กันยายน-ธันวาคม) ตีพิมพ์รูปแบบระบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ทุบทบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน (Double Blinded Review) เนื้อหาของบทความต้องเกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในด้านปรัชญาและศาสนา ภาษา ภาษาศาสตร์ และวรรณกรรม วัฒนธรรม สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ พัฒนาสังคม ประวัติศาสตร์โบราณคดี อาณาบริเวณศึกษา สื่อ สารสนเทศ และการสื่อสาร และประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ โดยไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

About Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, is the academic journal in the field of humanities and social sciences. It aims to promote and publicize research. It also aims at being the stage of exchanging knowledge and academic ideas in humanities and social sciences. This journal is published electronic copies only. All the articles published are peer-reviewed by at least three experts (Double Blinded Review). The contents of the article should be related to the field of humanities and social sciences such as Philosophy & Religion, Languages, Linguistics & Literature, Culture, Sociology, Anthropology, Public Administration, Social Development, History & Archeology, Area Studies, Information Technology & Communication, and related areas. The articles are in both Thai and English.

The articles submitted for Journal of in Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University including the referencing format.

Views and opinions expressed in the articles published in Journal of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, are the responsibility of the authors, are not under responsibility of the editors, and do not necessarily reflect those of the editors.

Unusannakar

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ฉบับปีที่ 40 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2566) มีบทความเผยแพร่จำนวน 6 บทความ เป็นบทความวิจัยจำนวน 5 บทความและบทความทางวิชาการจำนวน 1 บทความ บทความวิจัยเรื่อง **ทัศนคติของผู้เรียนชาวไทยต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลางในประเทศไทย** การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนชาวไทยยังคงให้คุณค่าแก่การใช้ภาษาอังกฤษโดยมีเจ้าของภาษาเป็นต้นแบบและยังคงเล็งเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง บทความวิจัย **กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตเกาะหลีเปะ จังหวัดสตูลภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019** แสดงให้เห็นว่าภายใต้วิกฤตการณ์การแพร่ระบาด ส่งผลต่อการประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ผู้ประกอบการมีการปรับตัวและสร้างกลยุทธ์การตลาดเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานความปลอดภัยเพื่อนักท่องเที่ยว บทความวิจัย **การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร** พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่กลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครได้ใช้ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท โดยมีรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งการอนุรักษ์ การประยุกต์ และการสร้างใหม่ ซึ่งอยู่ในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม

บทความวิจัย **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง** ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา อาชีพ พื้นที่ปลายทาง และค่าจ้างต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ และบทความวิจัย **“สัณยต์” : การกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน** แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันการสักยันต์ไทยได้กลายเป็นที่นิยมแพร่หลาย

ในสังคมเวียดนาม โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องความสำเร็จ อำนาจบารมี เมตตามหานิยม โชคลาภ และความรัก โดยการสักยันต์ของไทยได้กลายเป็นความเชื่อใหม่ของคนเวียดนามบางกลุ่มในปัจจุบัน

สำหรับบทความทางวิชาการ เรื่อง **ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อและที่ตั้งของเมืองม่านในจารึกพ่อขุนรามคำแหง** ในบทความนี้เสนอข้อสันนิษฐานว่าเมืองม่านน่าจะหมายถึงเมืองมานซึ่งเป็นเมืองโบราณ ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของอำเภอสูงเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เพราะปรากฏหลักฐานของชื่อเมืองนี้ในเอกสารเก่าของล้านนาและยังมีร่องรอยของคำที่เกี่ยวข้องกับเมืองนี้หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความในวารสารนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ทั้งด้านการวิจัยและพัฒนาทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวมทั้งการบูรณาการกับศาสตร์อื่น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมในปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

บรรณาธิการ

บทความวิจัย

- ๑ ทศนคติของผู้เรียนชาวไทยต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง
ในประเทศไทย 1
Attitudes of Thai Learners towards English as a Lingua Franca
in Thailand
สุธิณี พีรชาชญาณี, รัชฎาภรณ์ เจนวชิรพงศ์ และ ออมบุญ บุรุษภักดี
Suthinee Peerachachayanee, Ratchadaporn Jenwachirapong
and Aomboon Burutphakdee
- ๑ กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ต
เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของ
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 38
Adaptation Marketing Strategy of Resort Accommodation Business
in Koh Lipe, Satun Province Under the Epidemic Situation
of Coronavirus Disease 2019
วรินทร์ ยังปากน้ำ, ดารินทร์ คุมเหตุ, อธิป จันทรสุริย์ และ ยูวเรศ มาซอรี
Warinthorn Youngpaknam, Darin Kumhat,
Athip Jansuri and Yuwares Masorree
- ๑ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม
ในจังหวัดสกลนคร 56
The Application of Local Wisdom in the Process of Indigo-Dyeing
Fabric in Sakon Nakhon Province
อุทุมพร หลอดโค และ วิภาวี ภิษณะภูติ
Uthumporn Lordko and Wipawee Grisanaputi

- ๑๐ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสาน ย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง 80

Factors Associated to Working Hours of Isan Female Migrant Workers in Place of Destination

กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และ ดุษฎี आयुวัฒน์

Kittipitch Prommakot and Dusadee Ayuwat

- ๑๑ “สักยันต์”: การกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน 109

“Sak Yant”: An infrastructure of some Vietnamese belief today

ศิลปกิจ ดีขันติกุล

Silapakit Teekantikun

บทความวิชาการ

- ๑๒ ข้อเสนอฐานเกี่ยวกับชื่อและที่ตั้งของเมืองมานในจารึกพ่อขุนรามคำแหง 135

A Hypothesis Regarding the Name and Location of “Mueang Man” in the King Ram Khamhaeng Inscription

ยุทธพร นาคสุข และ นที สาคกรยุทธเดช

Yuttaporn Naksuk and Natee Sakornyutthadej

ทัศนคติของผู้เรียนชาวไทยต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง ในประเทศไทย

Attitudes of Thai Learners towards English as a Lingua Franca in Thailand

สุธิณี พีรราชชญาณี¹, รัชฎาภรณ์ เจนวชิรพงศ์² และ ออมบุญ บุรุษภักดี³

Suthinee Peerachachayanee¹, Ratchadaporn Jenwachirapong²

and Aomboon Burutphakdee³

^{1,2,3}สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

^{1,2,3}English Department

^{1,2,3}คณะมนุษยศาสตร์และนิเทศศาสตร์

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Communication Arts

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยพายัพ

^{1,2,3}Payap University

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้เรียนชาวไทยต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง ผู้วิจัยได้รับสมัครนักศึกษาจาก 7 มหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 225 คน โดยใช้รูปแบบการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือหลักที่ใช้ในการศึกษานี้ประกอบไปด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบสอบถามประกอบไปด้วยข้อคำถามมาตรฐานวัดเจตคติแบบลิเคิร์ท ใน 4 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง ได้แก่ 1) การใช้ภาษาอังกฤษโดยมีเจ้าของภาษาเป็นต้นแบบ 2) ภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง 3) การยอมรับภาษาอังกฤษสำเนียงไทย, และ 4) ความโปรดปรานต่อผู้สอนภาษาอังกฤษ ผลการศึกษาแสดง

ให้เห็นว่าผู้เรียนชาวไทยยังคงมีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้ภาษาอังกฤษโดยมีเจ้าของภาษาเป็นต้นแบบ ($\bar{x}=3.56$) และยังมีทัศนคติค่อนข้างดีต่อภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง ($\bar{x}=3.49$) อย่างไรก็ตาม ภาษาอังกฤษสำเนียงไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ($\bar{x}=3.18$) และความโปรดปรานต่อผู้สอนที่เป็นเจ้าของภาษาและผู้สอนชาวไทยมีเทียบเท่ากัน ($\bar{x}=3.36$) โดยรวมแล้ว การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนชาวไทยยังคงให้คุณค่าแก่การใช้ภาษาอังกฤษโดยมีเจ้าของภาษาเป็นต้นแบบ และยังคงเล็งเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง ทั้งนี้ ภาษาอังกฤษสำเนียงไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับมากนัก นอกจากนี้ ทั้งผู้สอนที่เป็นเจ้าของภาษาและผู้สอนชาวไทยต่างมีส่วนช่วยเหลือผู้เข้าร่วมการวิจัยในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: ภาษาอังกฤษในฐานะภาษากลาง, ภาษาอังกฤษสำเนียงไทย, ทัศนคติ, นานาภาษาอังกฤษโลก

Abstract

This study aimed to investigate attitudes of Thai learners towards English as a Lingua Franca (ELF). The researchers recruited 225 students from seven universities in Chiang Mai using a purposive random sampling method. The main instruments used in the study were a questionnaire and a semi-structured interview. The questionnaire included Likert-scale items related to four issues regarding ELF. These issues were: 1) Native-speaker Model of English, 2) English as a Lingua Franca, 3) Acceptance of Thai English, and 4) Teacher Preferences. Results indicated that Thai learners still held strong attitudes on Native Speaker Model ($\bar{x}=3.56$) while they also tended to be more positive on English as a Lingua Franca ($\bar{x}=3.49$). In addition, Thai English was not so widely accepted ($\bar{x}=3.18$), and learners' preferences on native and non-native teachers were equally perceived ($\bar{x}=3.36$). Overall, the study suggests that while Thai learners still value the Native Speaker Model of English, they also recognize the importance of English as a Lingua Franca. However, Thai English may not be widely accepted, and both native and non-native English teachers are proved helpful among the participants in learning English.

Keywords: English as a Lingua Franca, Thai English, Attitudes, World Englishes

Introduction

Presently, there has been a significant increase in the number of English speakers globally. English has emerged as a primary means of communication for countless people worldwide. Due to this rapid expansion, it is widely acknowledged that non-native speakers (NNSs) now outnumber native speakers (NSs). English has gained the role of an international lingua franca in the 21st century, with a vast majority of speakers being non-native. This phenomenon is commonly referred to as "English as a Lingua Franca" (ELF) or "English as an International Language" (EIL).

Seidlhofer (2006) defines English as a Lingua Franca as the utilization of English among individuals from diverse linguistic and cultural backgrounds, irrespective of their mother tongues. This concept encompasses all three circles of World Englishes as proposed by Kachru (1985) which include the Inner, the Outer, and the Expanding circles. These circles, frequently cited in academic literature on World Englishes, provide a framework for understanding the various contexts in which English is used. Countries falling within the Expanding circle, such as Japan, China, and Thailand, are commonly considered "norm-dependent" nations that heavily rely on established standards set by native English speakers. Consequently, the traditional English ideology of the Inner Circle dominates these Expanding Circle countries, often serving as a benchmark for linguistic correctness. Any deviations from the norms associated with English as a Native Language (ENL) are generally deemed incorrect or insufficient (Baker, 2012).

In the context of English Language Teaching (ELT) in Thailand, the prominence of English as a Native Language (ENL) is also widespread across many educational institutions. The strict conventions associated with native English speakers, particularly those from British and American backgrounds,

continue to exert significant influence. In terms of pronunciation expectations, it is evident that Received Pronunciation (RP) or General American (GA) accents hold prestigious status. Consequently, L2 learners are encouraged to closely imitate the RP or GA accents and other phonetic characteristics of native English, despite some of these features impeding mutual understanding among non-native speakers (Jenkins, 2000). Dalton and Seidlhofer (1994) have deliberated on concerns pertaining to the ENL model, highlighting that if RP or GA is regarded as the standard, the pronunciation would become unduly tied to notions of correctness rather than prioritizing mutual intelligibility and accommodation.

Numerous scholars in ELF have raised concerns regarding the widespread adoption of native norms, particularly in countries belonging to the Expanding Circle. Recent research (e.g., Seidlhofer, 2006; Jenkins, 2012) has aimed to challenge the prevailing EFL paradigm by asserting that English is increasingly oriented towards international communication among individuals with different first language backgrounds, rather than exclusively emphasizing native-speaker communication. Furthermore, Widdowson (1994) posited that English is no longer solely owned by its native speakers in the Inner Circle, but has become a language of global communication. Consequently, attaining native-like fluency is no longer the primary objective for most English learners, nor is interaction with native speakers. In other words, non-native speakers employ English to effectively communicate with other non-native interlocutors, with the ultimate goal of successful communication. In Thailand, it is also commonplace for Thais to engage in English communication with other non-native speakers from various parts of the world. Kirkpatrick (2017) discussed the significance of ELF and emphasized the need for English language learning based on global uses. Baker (2012) advocated for the implementation

of ELT in Thailand that aligns with the usage of English as a lingua franca, challenging the prevailing dominance of native speaker models.

As mentioned earlier, the likelihood of Thai people interacting with non-native speakers is increasing, thereby contrasting with the belief to adhere strictly to native standards. Consequently, this study seeks to investigate the attitudes of Thai learners toward English as a Lingua Franca, as well as their perceptions of Thai English. This research, thus, further aims to determine whether these attitudes have evolved and to ascertain how Thai people currently perceive the current status of English in Thailand.

Literature Review

Notions of World Englishes and English as a Lingua Franca

A comprehensive perspective on the global spread of the English language is provided through the framework of “World Englishes”. Kachru’s model of World Englishes (1985), widely referenced in scholarly discourse, elucidates this linguistic concept. This model delineates English into three distinct circles: the Inner Circle, the Outer Circle, and the Expanding Circle. The model has emphasized the evolution of diverse English varieties since the 19th century (Holmes, 2013).

Nations within the Inner Circle include the United States, the United Kingdom, and Australia, employing English as their first language (L1). English in this realm often functions as a benchmark or norm for other English varieties. The Outer Circle pertains to regions where English has been formalized and cultivated through educational institutions, thereby functioning as a second language. Over time, these locales have imbued English with localized nuances and linguistic attributes, resulting in their own linguistic rules and features (Ishikawa, 2016). Countries such as India, Singapore, and the

Philippines, historically colonized by the UK, constitute the Outer Circle, where the emphasis lies on the divergence of English into regional forms that epitomize local identities.

In the Expanding Circle, nations like China, Japan, and Turkey incorporate English as an “additional” language, serving non-essential “inter-communicative” functions. As noted by Davies (2014), English in these expansively adopted regions has not yet given rise to native-inflected English variations. Although English is widely taught, it is neither the official language nor the dominant first language (Mooney & Evans, 2015). Notably, the demographic scale of English speakers in the Outer and Expanding Circles supersedes those within the Inner Circle, classically perceived as native speakers. These Expanding Circle countries typically perceive English as a “foreign language”, pursued by learners aiming to adeptly engage with native speakers and conform to Inner Circle linguistic norms. The tenets of “standard” English are robust here, and learners’ language proficiency is often benchmarked against native standards.

As a result of the establishment of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and the adoption of English as the medium for globalisation and modernization, English has become the exclusive working language within ASEAN (Kirkpatrick, 2012). Bolton (2008) estimated that there are approximately 800 million English speakers in Asia, indicating that there may be a greater number of non-native speakers at present. Therefore, English has become a lingua franca among multilingual Asians from diverse linguistic and cultural backgrounds. The primary utility of English among Outer and Expanding Circle users lies in local communication rather than vying for employment opportunities. Kachru (1985) notes that English is presently the language of

choice for communication among non-native speakers, fostering intercultural exchanges among various nationalities.

English as a Lingua Franca (ELF), defined by Murata and Jenkins (2009), denotes English as a mode of communication between individuals of varying native languages. This concept heralds a paradigm shift, deviating from conventional theories of English as a Foreign Language (EFL). In terms of language acquisition achievements, adherence to idealized native speaker norms holds limited relevance; learners' proficiency is gauged by their ability to effectively utilize the language, without restriction from native speaker benchmarks (Kirkpatrick, 2012). Contrary to viewing non-native English speakers as deficient in their second language skills, ELF casts them as adept multilingual communicators equipped with their own repertoire of linguistic and communicative assets (Baker, 2012).

Attitudes on English accents

Accents encompass divergences in pronunciation and speech patterns exhibited by individuals when speaking a particular language. These variations arise due to a confluence of factors, including regional, cultural, and social backgrounds (Roach, 2009). Distinctions in accents manifest through dissimilarities in the articulation of sounds, intonation patterns, rhythmic qualities, and overall speech patterns. Ultimately, accents serve as distinctive linguistic markers that embody the idiosyncratic traits of a particular geographic region or community.

In addition, according to Jenkins (2012), accent is a crucial factor that influences culturally based attitudes. The concept of accent, as described by Lawrence (2014) encompasses suprasegmental characteristics in addition to the articulation of individual sounds or components. Coupland (2000) also

characterizes accents as fluid collections of prosodic and segmental attributes dispersed across geographical and/or social domains.

Previous research on English accents has revealed that many English teachers and learners hold biased views regarding accents in the English language. They believe that accents of native speakers are more favourable and genuine (McKenzie, 2008). In addition, in regard of native English speakers, many Thai people consider those from the Inner Circle as authentic ones. This view is supported by the Teachers Council of Thailand (TCT), stating that the six countries—namely, the United Kingdom, Ireland, the United States of America, Australia, New Zealand, and Canada are only legitimate native English-speaking nations. Apart from this, they sometimes view their own English accents as impure, inferior, or inadequate. This perception is linked to the socio-political aspects of the "preferred" and "appropriate" English accent ideology prevalent in Thailand.

Jindapitak (2014) conducted a study on Thai students' perceptions of English pronunciation, revealing that native English-speaking teachers were viewed as the most suitable for teaching speaking and listening skills, whereas Thai English teachers were viewed as a secondary option. Similarly, Jindapitak and Teo (2012) investigated the perceptions of Thai university students regarding the accents of native English teachers and non-native English teachers. Due to their shared living and learning environments with non-native English speakers, the majority of Thai students viewed the accents of native English speakers as the ideal models. However, they also acknowledged the significance of the accents of non-native English speakers.

This suggests that some Thai learners of English place importance on how native speakers use the language and indicated that native English accents are more significant than their own Thai-English accents. Several studies

propose that Thais tend to view English word pronunciation by native speakers not only as an indicator of personal ability but also as a symbol of social class. Consequently, many Thai individuals attempt to pronounce English words like native speakers to avoid discrimination by others. In light of this prevalent English language ideology in Thailand, and considering current English Language Teaching (ELT) practices, this research was conducted to explore Thai learners' attitudes towards native-speaker models, Thai-English accents, and other English as a Lingua Franca (ELF) issues.

Research Methods

Participants:

To obtain a comprehensive understanding of English as a Lingua Franca (ELF), interviews were conducted with students from various universities in Chiang Mai. The selection of participants followed a quota sampling method for a total sample size of 225 individuals from seven universities, with 30 participants selected from each university.

Prior to participating in the study, all participants were requested to provide their informed consent by signing a consent form. They were then required to complete a questionnaire comprising four parts. Subsequently, a subset of 21 students (three individuals from each university) willingly volunteered to take part in semi-structured interviews. The selection of interviewees was based on their voluntary participation, giving an equal opportunity to all students who had completed the questionnaires.

Instruments:

This research employed a mixed-method design in which a questionnaire and an interview were used as the primary tools. The two instruments are outlined below.

Questionnaire

To assess learners' attitudes towards English as a Lingua Franca (ELF), a questionnaire consisting of four parts was administered.

Part I gathered general information about the participants' backgrounds.

Part II comprised sixteen statements that explored students' attitudes towards English as a Lingua Franca in Thailand. Participants indicated their level of agreement using a 5-point Likert Scale, ranging from 5 (strongly agree) to 1 (strongly disagree).

Part III focused on the purposes of learning English. Students were asked to rank the importance of their learning objectives on a scale of 1 (most important) to 5 (least important).

Part IV consisted of open-ended questions that sought participants' opinions on three main aspects: 1) Native-Speaker Pronunciation model, 2) ELF and Thai English accent, and 3) Teacher preferences.

The content validity of the questionnaire items was evaluated using the Indexes of Item-Objective Congruence for Multidimensional Items (IOC). Three experts in ELT, Phonetics, and Linguistics reviewed and rated the items, leading to necessary revisions based on their suggestions. Subsequently, the revised questionnaire was pilot tested with 28 participants. The internal consistency of the questionnaire was examined using Cronbach's Alpha Coefficient, which yielded a reliable result with a value of .842.

Semi-structured interview

Following the distribution of the questionnaire, semi-structured interviews were conducted with a selected group of participants to gain additional insights into their perspectives on ELF. These interviews served to complement the questionnaire results and provided a deeper understanding of the subject matter.

Data collection and data analysis

The administered questionnaire targeted university students in Chiang Mai. After that, statistical analysis was conducted on the collected data using a statistical software. Mean scores and standard deviation were calculated and interpreted to gain insights into participants' attitudes towards ELF from the Likert part. In addition, regarding the ranking items in Part III, where participants prioritized their purposes of learning English on a scale of 1 to 5 (with 1 being the most important), mean scores and rankings were analyzed and interpreted.

Moreover, the open-ended questions and interview data provided valuable in-depth information on ELF-related issues, yielding extensive findings. The researcher categorized and coded the participants' responses, assigning main themes to each data group. This process enhanced the understanding of the topic under investigation.

Results

Part I: General information of the participants

This part summarizes the background information of the research participants taken from Part I in the questionnaire. The information is divided into three sub-sections including Gender, Year of Study, and Field of study.

Table 1 Gender

Gender	Number	Percentage
Male	88	39.11%
Female	137	60.89%
Total	225	100%

Table 1 shows that the total number of respondents was 225. The majority of them were female (60.89%), while about one-third (39.11%) were male.

Table 2 Year of study

Year of Study	Number	Percentage
1	51	22.67%
2	32	14.22%
3	43	19.11%
4 or more	99	44.00%
Total	225	100%

The participants in this study included students ranging from the first to the final year. The majority was in the fourth year (44.00%), followed by the first year (22.67%), the third year (19.11%), and the second year (14.22%), respectively.

Table 3 Field of study

Fields of Study	Number	Percentage
Business-related fields	88	39.11%
Law and Political Sciences	29	12.89%
Arts, Humanities, Social Sciences	46	20.44%
Engineering	25	11.11%
General Sciences	29	12.89%
Medical Sciences	8	3.56%
<i>Total</i>	<i>225</i>	<i>100%</i>

Respondents came from a variety of study fields. It included business-related fields (39.11%), Law and Political Science (12.89%), Arts, Humanities, and Social Sciences (20.44%), Engineering (11.11%), General Sciences (12.89%), and Medical Sciences (3.56%).

Part II: Thai Learners' attitudes on issues related to English as a Lingua Franca

Table 4 Native-Speaker Model of English

Statements	Mean Score	S.D.	Level of Agreement
1. British English and American English are major varieties of English in the world.	4.17	0.74	Highest
2. Non-native speakers have to strictly follow the standard accents e.g. USA, UK.	3.19	0.91	Moderate
3. Other varieties of English (except British and American) are considered non-standard.	3.00	1.09	Moderate
4. When I learn English, I want to aim towards a native speaker model of English.	3.77	0.90	High
5. When I speak English, I want to sound like a native speaker	3.65	3.65	High
<i>Average Scores = 3.56 (High)</i>			

Table 4 illustrates learners' attitudes in regard to the Native-Speaker model of English, which is claimed to be the standard norm of English around the globe. The study found that the students still held a strong belief that British English and American English were two major varieties of English ($\bar{x} = 4.17$).

In addition, they also agreed with the two items — “When I learn English, I want to aim towards a native speaker model of English,” ($\bar{x}$ = 3.77) and “When I learn English, I want to sound like a native speaker” ($\bar{x}$ = 3.65). However, items No.2 and No.3 — “Non-native speakers have to strictly follow the standard accents e.g., USA, UK” and “Other varieties of English (except British and American) are considered non-standard”—were items that students were not certain about. The overall score of perceptions toward the native-speaker model of English was 3.56, which was considered at a “high” level.

Table 5 English as a Lingua Franca

Statements	Mean Score	SD.	Level of Agreement
6. I speak English with other non-native users e.g. Thai, Chinese, Korean, etc. more than with native speakers.	3.32	0.96	Moderate
7. I don't think English only belongs to native speakers. It can be my language too.	3.53	0.99	High
8. English is not only a language that native speakers use, but a language that I may construct/modify for my communicative purposes.	3.73	0.96	High

Table 5 English as a Lingua Franca (cont.)

Statements	Mean Score	SD.	Level of Agreement
9. As long as people understand me, it is not important which variety of English I speak.	3.69	0.99	High
10. I don't care which accent of English I sound like.	3.20	1.08	Moderate
<i>Average Scores = 3.49 (High)</i>			

When looking into the perceptions of English as a Lingua Franca, 3 out of 5 items were rated as “high” by the participants. The highest score was “English is not only a language which native speakers use, but a language that I may construct/modify for my communicative purposes” ($\bar{x}$ = 3.73). The two items which were followed closely included “As long as people understand me, it is not important which variety of English I speak” ($\bar{x}$ = 3.69), and “I don’t think English only belongs to native speakers. It can be my language too.” ($\bar{x}$ = 3.53). In addition, the perception was at a moderate level on “I speak English with other non-native users e.g. Thai, Chinese, Korean, etc. more than with native speakers” ($\bar{x}$ = 3.32) and “I don’t care which accent of English I sound like” ($\bar{x}$ = 3.20). Still, the overall scores of this aspect can be interpreted that the students’ perception was at a “high” level on this aspect ($\bar{x}$ = 3.49).

Table 6 Acceptance of Thai English

Statements	Mean Score	SD.	Level of Interpretation
11. English spoken by Thai people is also considered real English.	3.12	1.04	Moderate
12. I am confident in speaking English, even with my Thai accent.	3.30	0.97	Moderate
13. When I speak English, I want to be identified clearly as Thai.	3.00	1.00	Moderate
14. Thai English should be accepted as well as other varieties of English.	3.31	0.99	Moderate
<i>Average Scores = 3.18 (Moderate)</i>			

Regarding the acceptance of Thai English, the overall scores of this category were 3.18 (moderate), which showed that the respondents were not sure or neutral about the status of Thai English in ELF contexts. This also suggested that most students have not held much confidence in using English with the Thai accent. However, it should be noted that item#14 “Thai English should be accepted as well as other varieties of English” received the highest scores ($\bar{x}$ = 3.31), while “When I speak English, I want to be identified clearly as Thai” ($\bar{x}$ = 3.00) received the lowest scores.

Table 7 Teacher preferences

Statements	Mean Score	SD.	Level of Interpretation
15. I prefer Thai teachers rather than native speakers as my English teachers.	3.13	1.05	Moderate
16. Thai teachers are particularly more helpful when I don't understand English lessons.	3.59	0.98	High
<i>Average Scores = 3.36 (High)</i>			

Table 7 investigated Thai students' perceptions of their teacher preference. Results from the questionnaire indicated that students' perception was at a high level on that Thai teacher could be more helpful when they had difficulties learning English ($\bar{x} = 3.59$). However, their preference for Thai teachers over the native ones was at a moderate level ($\bar{x} = 3.13$), and this suggested that both native and non-native teachers are of equal preference.

Upon comparing the four categories, the highest level of agreement fell on the Native Speaker Model, followed by English as a Lingua Franca Model, Thai Teacher Preference, and Acceptance of Thai English as illustrated in the following figure.

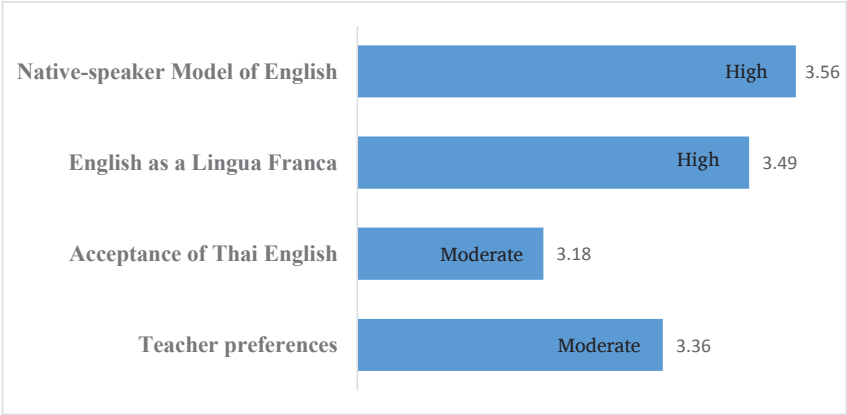

Figure 1 Level of Agreement on ELF issues

Part III: Purposes of learning English

Table 8 Purposes for Learning English

Statements	Mean Score	Ranking
I learn English in order to		
1. obtain high scores in English examinations, such as IELTS, TOEIC, and TOEFL.	3.42	4
2. get better job opportunities.	2.32	2
3. communicate with other English speakers in daily life.	2.12	1
4. go abroad and use English as a medium language with other people.	3.14	3
5. catch up with economic and technological developments in the world.	3.80	5

This section reveals that English was learned with the goal of successful communication in daily situations ($\bar{x} = 2.12$). This was followed closely by “get better job opportunities” ($\bar{x} = 2.32$), go abroad and use English as a medium language with other people ($\bar{x} = 3.14$), and obtain high scores in English examinations, such as IELTS, TOEIC, and TOEFL ($\bar{x} = 3.42$), respectively. The last item which ranked as least important to students was to “catch up with economic and technological developments in the world” ($\bar{x} = 3.80$).

Apart from the information above, the results from Question 1 in the interview, “*What is the ultimate goal of your learning English?*” revealed more in-depth information about the Thai students’ purposes in learning English. There were three main themes extracted from the participants’ responses as follows.

- Communicate with people (both native and non-native) in daily life and in foreign countries.
- Get better job opportunities /Benefits in job settings.
- To be competent in the four skills (Listening, Speaking, Reading, Writing) and use in exams.

In regard to purposes of learning English, the majority of the respondents reported that English was useful particularly in communication contexts. They would like to learn English to use in daily life as well as to use it as a medium language when they travel abroad. The extract below illustrates this.

“Umm.. the purpose of learning English.. I just want to be able to speak and communicate in daily life.”

In addition, about a half of them stated that they would like to use English in their career. They also thought that English could help them to get better jobs.

“As we know, English is now a medium language for people all over the world. So, English is important at work. When you apply for a job, you will be more likely to get accepted if you can speak English. So.. we need to learn English.”

Apart from that, a few people wanted to be fluent in all English skills and use English in formal examinations.

“Beside communication, I want to get high scores in exams.... And in order to get high scores, my four English skills have to be strong. I'm not quite good at reading though.”

Part IV: Results from Open-ended questions and Semi-structured Interview

This part of the findings presents the opinions of Thai learners regarding three main aspects related to English as a Lingua Franca: Native-Speaker pronunciation model, attitudes on English as a Lingua Franca and Thai English, and teacher preferences. The data was obtained from the open-ended part of the questionnaire and responses from the interview. Similar responses were categorized under the same themes.

Opinions on Native-Speaker pronunciation model

The information below summarizes the responses collected from question 1 in the questionnaire *“Do you think it is important to speak like a native e.g. with British/American accents? Why?”*. The responses were grouped into two major themes, i.e. ‘important’ and ‘not important’.

• Important

When asked about whether it was important to speak like a native, most of the participants agreed that having a standard accent can ease communication and prevent misunderstanding between different speakers. Many of them added that a native-like accent creates mutual intelligibility with people all around the world. It also leads to effective communication.

“For this question, I have to say that it’s important [to speak like a native]. We need to speak like them.. because if we use a Thai accent, farangs (foreigners) may be confused. We need to make more effort to make them understand what we say.”

“For me, I think it is very important. I used to talk to foreigners who were not native speakers. They are Filipinos, they spoke so fast and used some English accent which was so difficult to understand. So, I think speaking with the accent close to natives is the best.”

Moreover, the respondents further stated that British and American accents were generally accepted on a global level. Thus, possessing a near-native accent is a desirable goal, and it is the accent we should follow.

“The reason why most people understand English resulted from the use of a global accent (British & American). So, I think we have to go with the flow.. Use the accents that most people use.”

A few responses collected from the participants were that accents could illustrate the level of education and the manner of speakers.

“Accent can illustrate the speaker’s educational background. It shows how much you’ve tried to learn the second language.”

• Not important

On the contrary, there were also a large number of respondents mentioning that accent was not important in communication; mutual

understanding between interlocutors was more important. Here are some examples.

"It's not important at all. I've worked part-time in many places and met a lot of tourists. Most of the tourists I met in Chiang Mai are from Asian countries such as China, Japan, Korea, etc. and they don't really care what accent I speak. Even native speakers all understand what I say. I think if they understand us.. understand the meaning of what we say is fine. Don't need to worry about the accent."

"Who cares about accent these days? They understand you and you understand them. We just want to communicate. The purpose of communication is to get the message through, right? Then accent is not necessary by this definition."

Some other respondents also claimed that English is different in each country and we need to focus on speaking clearly more than accent.

"Whatever accent you speak is still English. And each country has a different accent. So, just focus on communication."

"Accent is like an identity of that country. It doesn't affect the communication that much."

In summary, there were opposing perspectives on the Native Speaker model of English. Some people remain attached to the native model and consider that speaking like a native is important to make communication more effective. In contrast, others think that accent is no longer crucial concerning communication but should instead focus on making the meaning clear and understandable.

Opinions on English as a Lingua Franca and Thai English accent

This section concludes the responses collected from question 2 in the questionnaire, *“What do you think of the term “Thai English”? For communication purposes, do you think “Thai English” is acceptable? Why?”*. The responses can be grouped into two major themes, i.e. ‘positive’ and ‘not positive’ about the Thai English accent.

• *Positive*

Like the previous question, the majority of respondents reported that accent was not important in communication when speakers could understand each other during conversations.

“Whatever accent you speak does not define you. You still speak English. Just speaking clearly is okay.”

Furthermore, many participants said that Thai English should be accepted as other varieties of English as each country has its own unique characteristics. In addition, they thought that English speakers (especially native speakers) could understand any accent.

“I think each country has its own identity. Thai English is not like what foreigners speak. For example, farang may say “how are you?” (with proper intonation), Thai people may use “how are you?” (with Thai consonant sounds and no rising intonation). But I think it’s okay to use it this way.. Well, I guess most people understand.”

• *Not positive*

On the contrary, contrasted opinions also sprung from the participants who did not show approval on the use of Thai English. Some of the responses are disclosed below.

"I think accent affects how much people understand. And Thai English may make native speakers misunderstand the meaning which leads to communication failure."

"Probably, some words are not so clear when we speak in a Thai way. People may or may not understand us and ask, "what do you mean?"."

Additionally, some people mentioned the originality of the native accents and said that Thai people should only follow the native norms.

"Thai accent is not accepted globally... It's not so popular in a global level. We should follow the standard".

In summary, this section shows opinions on English as a Lingua Franca and the acceptance of Thai English which varied among Thai learners. Some respondents were optimistic about speaking English with any accent while concentrating on having clear pronunciation. In addition, they also reported that Thai English was generally used in everyday life and accepted by users of English. In contrast, some people thought that the use of Thai English was limited and may not be widely accepted or understood by foreigners. Therefore, everyone should follow the standard norms.

Opinions on Teacher preferences

This question *"Do you prefer native or non-native teachers in an English classroom? Why?"* reveals various opinions regarding students' perceptions of their English teachers. This part reveals the opinions of Thai learners in regard to teacher preferences. It was found that both native and non-native teachers have some strong points over others.

• *Native teacher preference*

One of the most popular reasons why students favored native teachers was that students can learn language skills, especially the accent directly from

the first-hand language users. In addition, they also liked learning about different cultures and perspectives from the native teachers.

“Native teachers can directly teach me how to speak correctly and I can learn about Western cultures from them.”

“Native teachers.. because it’s their language, so they can show us how to use the language correctly like vocabulary or accent. It’s like we get the experience while learning more than just memorizing or parrot-talking.”

Apart from that, a few other students also reported that there was less pressure when learning with the natives because they usually knew the students’ problems and helped them improve.

“I like native teachers because they don’t put too much focus on grammar. They just help us to communicate in English. So, I don’t feel pressure. They often encourage students to speak in class. So, we gain more confidence.”

“I like to study with the natives because I’ll need extra effort while studying in order to grasp what they say.”

• **Non-Native teacher preference**

On the other hand, non-native teachers, particularly Thai teachers, also offer some advantages. It is agreed among the respondents that Thai teachers are often more helpful when students get into problems and helped inspire students.

“I like Thai teachers because I can directly ask questions when I don’t understand the lessons. Well, my English is not so strong. So, I often struggle a lot if I have to communicate in English all the time.”

“I have more motivation to learn English because of Thai teachers. They showed us that we can be trained to use English fluently.”

- *Both*

Lastly, many students indicated that they were willing to study with any teachers and suggested that both native and non-native teachers helped students in different ways.

"I like both of them because I think they have different teaching styles. Native teachers focus on doing activities, while Thai teachers focus on teaching lessons by lessons and practice assignments."

"Whatever.. it depends on each individual. They have different strong and weak points. We can learn the accent and speaking skills better with the natives. But we can understand something more deeply with Thai teachers."

All in all, the findings reveal that both native and non-native teachers can help students in different ways. Relying completely either on native or non-native teachers could inhibit students' acquisition of a second language. It is inevitable, from the researcher's perspective, that learning speaking and listening skills are more practical with native teachers. However, learning with non-native teachers who share the same mother tongue with students is also helpful to a certain degree, particularly when students do not understand the lessons. Native and non-native teachers can complement each other to enhance the learners' understanding of a second language.

Discussion and Conclusion

Figure 2 below summarizes the findings regarding students' perceptions on English as a Lingua Franca and other related issues based on the interviews.

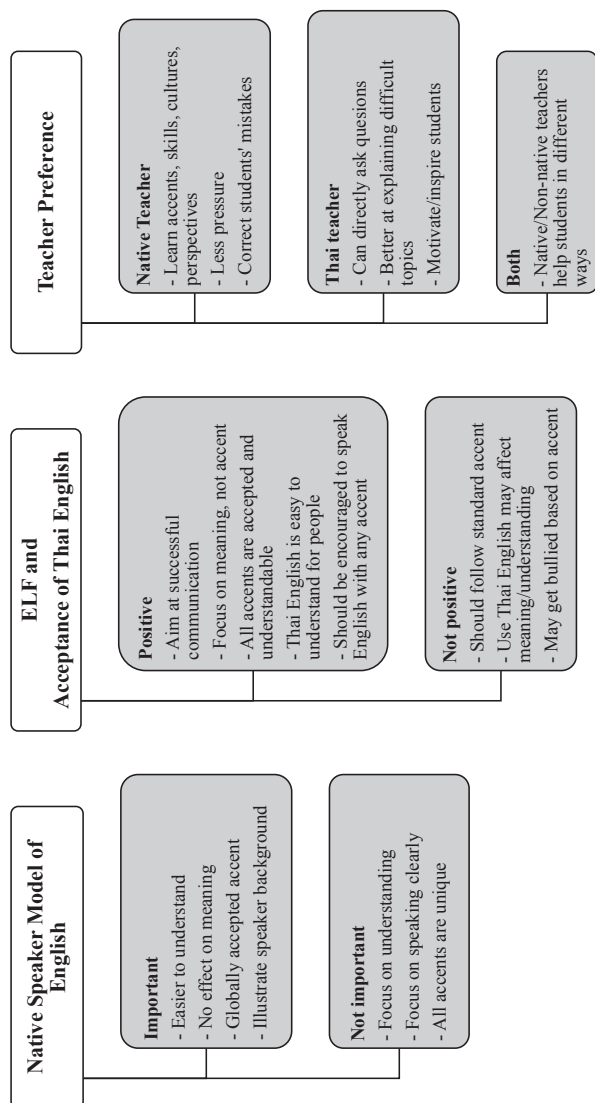

Figure 2 Summary of Thai learners' attitudes on ELF- related issues

The results from this study revealed that items in Category 1 (Native-Speaker model of English) received the highest agreement level with the mean score of 3.56, particularly item#1 “British English and American English are major varieties of English in the world” ($\bar{x}$ = 4.17), in which the majority perceived that British and American accents are still the main accents of the world. Additionally, the two accents were often regarded as a reference for other English varieties. This means that the native-speaker model of English still has a strong influence in Thailand. This is not surprising considering the materials available in the country, both in education and in the media, which are mostly produced in British or American. Many people, then, felt they needed to acquire ‘near-native’ English accents with the notion of good English as strongly bound to a native speaker ideal (Jenkins, 2009).

However, the mean score from the first category showed only a slight difference from attitudes toward English as a Lingua Franca ($\bar{x}$ = 3.49). This suggests that the two models are very competitive nowadays as people become more aware of using English for communicative purposes with a focus on achieving understanding between speakers. Compared to previous studies of Thai scholars (Phusit & Suksiripakonchai, 2018; Katchamat, 2017; Jindapitak, 2014), Thai students previously held a strong belief towards native-speaker ideology and strictly clung to British and American baselines. Any deviations from standard norms were often previously considered deficit or incompetent. This study, however, found that while it was true that Thai students still aim towards a native speaker model of English, they have begun to realize that it is not important which accent or variety of English they speak. Many respondents agreed that it was not necessary concerning what accent they sounded like. Instead, they supported that speakers had better focus on meanings at a discourse level with mutual intelligibility as a goal.

However, this is not to say that English standards should all be abandoned or neglected. Students should learn the native norms, together with exposure to other varieties of English in order to raise their awareness of Global Englishes. Most importantly, they should be placed in a position where they can make informed choices on which English they wish to use (Jenkins, 2009).

In addition, the results from Table 4.5 (item #8 - "English is not only a language which native speakers use, but a language that I may construct/modify for my communicative purposes", $\bar{x} = 3.73$) suggested that students tended to adjust their speech for effective communication. We can say that English is a communication tool that can be modified in any community for adequate and efficient communication. The use of English nowadays is for effective communication in lingua franca situations across the world and does not necessarily need to be connected to specific countries (Seidlhofer, 2013). Many respondents perceived that all English accents around the world are different and unique; thus, they should be accepted as long as intelligibility exists. Besides, the results from the interview also supported that most students paid more focus on the meanings and understanding between interlocutors rather than accents. Nevertheless, some other students still showed their concerns that using accents other than the standard ones may lead to misunderstandings.

Concerning the acceptance of Thai English, this category ranked the lowest among the other categories ($\bar{x} = 3.18$). Like most varieties in the Expanding Circle, Thai English has not really developed its own English (like Singapore or India). The use of Thai English or English with a local Thai accent has not been widely accepted. Item 11 from Table 4.6, which states, "English spoken by Thai people is also considered real English" ($\bar{x} = 3.12$), indicated that students are

still undecided about this issue. Some comments from the open-ended questions disclosed a few negative attitudes on Thai English; for instance, the Thai English accent was seen as ridiculous, people with a Thai English accent might get bullied or looked down from other people, and using Thai English is not widely accepted. On the other hand, many respondents perceived that it was not a problem to use a Thai accent. Some of the reasons were that it was understandable among Thai people and other English speakers and Thai English is often spoken in a slower manner, Thai English has unique characteristics and shows the Thai identity. Clearly, some participants expressed their desire to project their local identity in their English, and some of them even felt themselves to be part of a World Englishes community.

In order to enhance students' confidence in their accent, it is essential to familiarize learners with various English varieties and to facilitate discussions between teachers and students of other types of English used across the globe (McKenzie, 2013). The Center for English as a Lingua Franca (CELFL) in Japan reported that Japanese students gained more positive attitudes and became confident in their Japanese accent as a result of ELF implications in English classrooms (Leichsenring et al., 2015). Not only that, for non-native teachers, it is vital that they move away from a long-standing assumption that native speaker competence should be a primary focus in language teaching (Seidlhofer, 2013), but instead, intelligibility and accommodation should be prioritized. According to the study of Rubdy and Saraceni (2006) who interviewed ELF English teachers, they confirmed that "the freedom to express their own local and ELF identities in their English would give them greater confidence as English speakers". Likewise, if Thai learners are more optimistic about their Thai English, it is likely that they would be more confident to use the language with other English speakers.

Finally, the last issue on teacher preferences from Table 7 demonstrated that students had preferred both native and non-native teachers in their English class. It is evident from the interview that native teachers can improve the students' accents and skills. They also loved to learn about western cultures and perspectives which are different from the eastern world. Additionally, some students added that they felt considerably less pressure when learning with native teachers as they do not put much focus on grammar aspects, while Thai teachers do so. On the other hand, studying with Thai teachers also offers some advantages. The majority of students are positive that Thai teachers could be very helpful, especially when the lessons are complicated. The interview responses indicated that Thai teachers often code-switch in class to help students understand the lessons. Therefore, students felt more comfortable asking questions in class by directly using their mother tongue language (Thai). Some students also showed their admiration toward non-native English teachers as these teachers can be motivating and inspiring for students. The result from this study was similar to Phothongsunan and Suwannarak (2008) as they suggested that native teachers have more advantages in terms of appropriate language use, linguistic competence, and pronunciation while Thai teachers are better at content and grammar. In summary, both native and non-native teachers can help Thai learners achieve their language goals in different ways. It is undoubtedly the role of teachers to help students reach their goals of using English.

As indicated from the findings, most of the students ranked '*to communicate with other English speakers in daily life*' as the most important purpose. Besides, English has become a vehicle or a tool to get better job opportunities, catch up with technological developments, and communicate with other multilingual speakers around the world. To strengthen greater English

proficiency of students and teachers in the expanding circle nations, Kirkpatrick (2011) recommends using a multilingual model for English language teaching while also integrating sociocultural elements into the teaching so that learners will be more aware of local and global issues of World Englishes. Further professional development opportunities for teachers are, thus, necessary to help broaden ELF awareness and promote positive attitudes of learners toward other varieties of English.

Pedagogical implications

As a final remark, it is advisable for non-native English and multilingual teachers to set appropriate objectives and aspirations for learners, focusing not solely on adhering to native standards, but rather on their capacity to proficiently employ the language within lingua franca environments. The prevalent inclination among Thai instructors to excessively emphasize English grammar and attainment of native-like fluency has been shown to impede learners' practical application of English in their daily lives. This undue emphasis not only burdens learners but also erodes their self-assurance and motivation (Kongkerd, 2013). Consequently, learners should be guided towards attaining a comfortable mastery of fundamental linguistic elements that cater to their communicative necessities.

Therefore, the primary objective remains to instill in students the confidence and clarity to engage in English discourse, as well as the conviction that their Thai English and adaptability skills can effectively convey meaning in international contexts. Thai language learners should strive to develop a sense of self-assurance rather than experiencing nervousness when it comes to their English language usage.

References

- Baker, W. (2012). English as a Lingua Franca in Thailand: Characterisations and Implications. *Englishes in Practice*, 1(1), 18–27.
- Bolton, K. (2008). English in Asia, Asian Englishes, and the issue of proficiency. *English Today*, 24(2), 3–12.
- Coupland, N. (2000). Rosina Lippi-Green, English with an accent: Language, ideology and discrimination in the United States. London: Routledge, 1997. *English Language & Linguistics*, 4(2), 317–335. <https://doi.org/10.1017/S1360674300240276>
- Dalton, C., & Seidlhofer, B. (1994). Is pronunciation teaching desirable? Is it feasible? *The 4th International NELLE Conference*, 15–27.
- Davies, D. (2014). *Varieties of Modern English: An Introduction*. Routledge.
- Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. Routledge.
- Ishikawa, T. (2016). World Englishes and English as a Lingua Franca: Conceptualising the legitimacy of Asian people's English. *Routledge*.
- Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. OUP Oxford.
- Jenkins, J. (2009). English as a Lingua Franca: Interpretations and attitudes. *World Englishes*, 29(2), 200–207.
- Jenkins, J. (2012). English as a Lingua Franca from the classroom to the classroom. *ELT Journal*, 66(4), 486–494.
- Jindapitak, N. (2014). English pronunciation teacher preference: Thai university English learners' views. *INTED2014 Proceedings*, 4982–4991.
- Jindapitak, N., & Teo, A. (2012). Thai tertiary English majors' attitudes towards and awareness of world Englishes. *Journal of English Studies*, 7, 74–116.

- Kachru, B. (1985). Standards, codification and sociolinguistic realism: The English language in the outer circle. In *English in the World* (pp. 11–30). Cambridge University Press.
- Katchamat, P. (2017). An investigation of English Major Students' Attitudes toward World Englishes, Native and Non-native English Teachers: A Case Study of Thepsatri Rajabhat University. *The 17th Graduate Studies of Northern Rajabhat University Network Conference*, 1225–1238.
- Kirkpatrick, A. (2011). English as an Asian Lingua Franca and the Multilingual Model of ELT. *Cambridge University Press*.
- Kirkpatrick, A. (2012). English as an Asian Lingua Franca: The “Lingua Franca Approach” and implications for language education policy. *Journal of English as a Lingua Franca*, 1(1), 121–139.
- Kirkpatrick, A. (2017). *An ELF-aware Approach to ELT*. English in South-East Asia Conference, KMUTT.
- Kongkerd, W. (2013). Teaching English in the Era of English Used as a Lingua Franca in Thailand. *Executive Journal*, 33(4), 3–12.
- Lawrence, H. M. (2014). Foreign accent: the phenomenon of non-native speech. Alene Moyer. New York, NY: Cambridge University Press, 2013. *Studies in Second Language Acquisition*, 36(4), 768–768. <https://doi.org/10.1017/S0272263114000497>
- Leichsenring, A., McBride, P., Ogane, E., & Milliner, B. (2015). English as a Lingua Franca: Towards Changing Practices. *JALT Conference Proceedings*, 378–385.
- McKenzie, R. M. (2008). Social factors and non-native attitudes towards varieties of spoken English: A Japanese case study. *International Journal of Applied Linguistics*, 18(1), 63–88. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2008.00179.x>

- McKenzie, R. M. (2013). Changing perceptions? A variationist sociolinguistic perspective on native speaker ideologies and standard English in Japan. In *Native-speakerism in Japan: Intergroup dynamics in foreign language education* (pp. 219–230). Multilingual Matters.
- Mooney, A., & Evans, B. (2015). *Language, Society and Power: An Introduction*. Routledge.
- Murata, K., & Jenkins, J. (2009). *Global Englishes in Asian Contexts: Current and Future Debates*. Springer.
- Phothongsunan, S., & Suwannarak, K. (2008). Native and non-native dichotomy: Distinctive stances of Thai teachers of English. *ABAC Journal*, 28(2), 10–30.
- Phusit, N., & Suksiripakonchai, W. (2018). A study of Thai university students' attitudes towards pronunciation models in English as a Lingua Franca. *International Journal of Social Science and Humanity*, 8(1), 20–24.
- Roach, P. (2009). *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* (4th edition). Cambridge University Press.
- Rubdy, R., & Saraceni, M. (2006). *English in the World: Global Rules, Global Roles*. A&C Black.
- Seidlhofer, B. (2006). English as a Lingua Franca in the Expanding Circle: What is isn't. In *English in the world: Global rules, global roles* (pp. 40–50). Continuum.
- Seidlhofer, B. (2013). *Understanding English as a Lingua Franca—Oxford Applied Linguistics*. Oxford University Press.
- Widdowson, H. G. (1994). The ownership of English. *Journal of English as a Lingua Franca*, 4, 359–372.

กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ท
เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาด
ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
Adaptation Marketing Strategy of Resort Accommodation
Business in Koh Lipe, Satun Province Under the Epidemic
Situation of Coronavirus Disease 2019

วรินทร์ ยังปากน้ำ¹, ดารินทร์ คุมเหตุ², อธิป จันทรสุริย์³, และ ยุวเรศ มาซอรี⁴

Warinthorn Youngpaknam¹, Darin Kumhat², Athip Jansuri³

and Yuwares Masorree⁴

^{1,2,4}คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการโรงแรม

^{1,2,4}Liberal Arts in Hotel Management

³หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการ

³Business Administration in Business Administration and Entrepreneurship

^{1,2,4}มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

^{1,2,4}Kasem Bundit University

³สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพรเขตรอุดมศักดิ์

³King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang Prince of Chumphon Campus

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ทบนเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับกลุ่มผู้บริหารและผู้จัดการธุรกิจที่พักทั้งสิ้น 10 คน และทำวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านผลิตภัณฑ์ นโยบาย

ของรีสอร์ตที่มีการตรวจคัดกรองตามมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อ
นักท่องเที่ยว ห้องพักได้มีการทำความสะอาด ซักเช็ดและเว้นระยะห่างที่นั่งตาม
มาตรการของภาครัฐ 2) ด้านราคา การจัดเป็นแพ็คเกจ แบบเหมาจ่ายรวม การลดราคา
ห้องพักและบริการลงตามสถานการณ์ 3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้ประกอบการ
รีสอร์ตเพิ่มการใช้ช่องทางการสื่อออนไลน์โดยการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์
การจัดจำหน่ายผ่านตัวแทนบริษัทตัวแทนท่องเที่ยวออนไลน์ 4) ด้านการส่งเสริม
การตลาด ผู้ประกอบการรีสอร์ตทำการส่งเสริมการตลาดด้วยการเข้าร่วมกิจกรรม
ทางการตลาดของรัฐบาล โครงการเราเที่ยวด้วยกัน 5) ด้านบุคคล ผู้ประกอบการ
มีการจัดประชุมอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเอง
ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาด 6) ด้านลักษณะทางกายภาพ ผู้ประกอบการ
เข้าร่วมโครงการมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดย
นักท่องเที่ยว และการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบรีสอร์ตให้มีความน่าสนใจ
7) ด้านกระบวนการ ผู้ประกอบการมีการเพิ่มมาตรการรักษาสุขอนามัยและ
ความปลอดภัยด้านสาธารณสุขอย่างเข้มงวดมากขึ้นทั้งมาตรการด้านพนักงาน
และลูกค้า

คำสำคัญ : กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาด, ธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ต, สถานการณ์
การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

Abstract

The purposes of this study were as follows: 1. To study the adaptation marketing strategy of resort accommodation businesses in Koh Lipe, Satun Province under the epidemic situation of coronavirus disease 2019. The study employed quantitative research methods, and the data were collected through in-depth interviews with 10 groups of executives and managers in the accommodation business using a semi-structured interview format. Content analysis methods were used for data analysis. The findings of the study indicated the following: 1. Product: Resort policies were screened according to hygiene safety standards for tourists. Guest rooms were cleaned and disinfected, and seating arrangements were adjusted to comply with government measures. 2. Price: The arrangement of packages included a total payment option, and room and service rates were reduced based on the situation. 3. Distribution channels: Resort operators increased the use of online media channels and promoted their services on social media platforms. They also utilized online travel agency agents for distribution. 4. Promotion: Resort operators promoted their marketing efforts by participating in government marketing activities. 5. People: The resort operators organized training meetings to educate themselves on how to navigate the epidemic situation. 6. Physical evidence: Resort operators participated in the Hygiene Safety Standard Program for tourists, focusing on improving the landscape surrounding the resort to enhance its attractiveness. 7. Process: Resort operators implemented rigorous health and safety measures for both staff and customers.

Keywords: Adaptation Marketing Strategy, Resort Accommodation Business, Epidemic Situation of Coronavirus Disease 2019

บทนำ

สถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) ได้แพร่อย่างรวดเร็วและกว้างขวางไปหลายประเทศทั่วโลกซึ่งมีผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ประกอบกับองค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดของโรคโควิด 19 เป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) ประเทศไทยมีความเสี่ยงอย่างยิ่งที่จะเกิดการติดต่อนของโรคโควิด 19 (ราชกิจจานุเบกษา, 2563) การระบาดส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของประเทศไทย เช่น โรงแรม ร้านอาหาร บริษัททัวร์ และร้านขายของที่ระลึก (ศุภิตมภา ธารรัตน์สุวรรณ, 2563) ธุรกิจต่างได้รับผลกระทบโดยเฉพาะธุรกิจบริการ ซึ่งได้รับผลกระทบก่อนธุรกิจอื่น ความไม่มั่นใจในนโยบายทางเศรษฐกิจ และการเลิกจ้างงานจากการปิดกิจการชั่วคราว อันส่งผลกระทบต่อรายได้ และการใช้จ่ายของผู้บริโภค การซื้อสินค้าและบริการที่มีภาระผูกพันระยะยาว ผลกระทบย้อนกลับมาหาปริมาณการผลิตสินค้าและบริการจากการลดลงของความต้องการ ในข้อธุรกิจปรับตัวลดกำลังการผลิตตามความต้องการที่ลดลง จนกระทั่งบางธุรกิจต้องปิดกิจการลดภาระค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาสภาพคล่องไว้ (คมน์ พันธรักษ์, 2563)

ธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และมาตรการล็อกดาวน์ของภาครัฐ เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าวโดยตรง อาทิ มาตรการห้ามเดินทางเข้าออกประเทศ มาตรการห้ามเดินทางเข้าออกบางพื้นที่/บางจังหวัด รวมถึงมาตรการสั่งปิดสถานที่ที่มีความเสี่ยง มาตรการดังกล่าวส่งผลให้นักท่องเที่ยวยกเลิกการเดินทางและการจองห้องพักกับโรงแรม ทำให้โรงแรมขาดรายได้ โดยผู้ประกอบการโรงแรมที่มีสภาพคล่องบางรายอาจแบกรับภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินไม่ไหว ต้องตัดสินใจยุติการดำเนินธุรกิจ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564) ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการและแรงงานเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็วและรุนแรงส่งผลให้ในภาพรวมประชาชนทั่วไปต้องหยุดการเดินทาง เพื่อลดการแพร่ระบาดของไวรัส ทั้งนี้ทำให้ภาคการท่องเที่ยวดำเนินกิจการไปด้วยความลำบาก ไม่มีลูกค้า มีการยกเลิกการเดินทางและยกเลิก

การจองห้องทำให้มีรายรับไม่เพียงพอสำหรับการจ้างพนักงานและไม่พอกับค่าใช้จ่ายคงที่ ขาดสภาพคล่อง เช่น โรงแรม แหล่งท่องเที่ยว และธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวพันกับการท่องเที่ยว เป็นต้น (จารุภัทร ทองลงยา, 2563)

เนื่องจากธุรกิจที่พักเป็นธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและมีความสำคัญโดยตรงกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจจึงควรให้ความสำคัญและจัดบริการที่ตอบสนองความต้องการผู้ให้บริการ (Customers) และควรมีการกำหนดกลยุทธ์และการวางแผนในการกำหนดทิศทางของธุรกิจให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและอาศัยปัจจัยไปสู่ความสำเร็จที่แตกต่างกัน (Chou, Hsu, and Chen, 2008) เมื่อพฤติกรรมของผู้บริโภคเปลี่ยนไป ผู้ประกอบการก็ต้องวางแผนปรับกลยุทธ์ใหม่ เรื่องของการท่องเที่ยวต้องเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้มีความสำคัญกับเรื่องความสะดวกปลอดภัยก่อนในสถานประกอบการ หรือโรงแรมที่พัก ต้องมีการใช้แอลกอฮอล์ เน้นความสะดวกในการเดินทาง ทุกคนจะต้องเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างมาก หลังจากผ่านมาตรการปิดล็อกแล้ว เพราะมันเป็นการเริ่มต้นขึ้นมาใหม่ เหมือนกับเป็นการ Set Zero ซึ่งการเริ่มต้นใหม่นั้น เป็นการเริ่มต้นท่องเที่ยวภายในจังหวัด การเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียง และข้ามภูมิภาคภายในประเทศ (สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดสตูล, 2563)

เกาะหลีเป๊ะ ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะตะรุเตา เป็นเกาะที่มีความสวยงามอันดับต้น ๆ ของท้องทะเลไทย และติดอันดับ The 10 Best Thailand Islands 2021 จากเว็บไซต์ Tripadvisor เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ถนนคนเดิน รีสอร์ท ร้านอาหาร จุดรับส่งเรือโดยสารและเรือนำเที่ยวไปยังเกาะต่าง ๆ หาดชันโร๊ะ หรือหาดขาวเล เป็นหาดที่สามารถชมพระอาทิตย์ขึ้นอย่างสวยงาม ชายหาดขาวละเอียด มีที่พักให้บริการ รวมถึงเป็นที่ตั้งของขาวเล หรือชุมชนชาวอุรักลาไวย์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564) หลังจากเกิดสถานการณ์โควิด-19 มีจำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลงตามรายงานสถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเกาะหลีเป๊ะจากท่าเทียบเรือปากบารา ตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม 2564 – 5 ธันวาคม พ.ศ. 2564 จำนวน 19,219 คน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล, 2564)

อาเล็น ระบุใส๊ะ นายกสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสตูล กล่าวว่า ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ผู้ประกอบการท่องเที่ยวต่างได้รับผลกระทบ นักท่องเที่ยวไม่สามารถเดินทางได้ เนื่องจากสถานการณ์ COVID-19 บริษัทต้องปิดกิจการชั่วคราวเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและพนักงาน ก่อนเข้าสู่วิกฤตเชื้อเพื่อชาติ ซึ่งทางผู้ประกอบการจึงไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว รายได้กลับมาเป็นศูนย์ ทั้งนี้ ช่วงก่อนเกิดวิกฤติ COVID-19 กระแสตอบรับการท่องเที่ยวในจังหวัดสตูลค่อนข้างดี เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างเกาะหลีเป๊ะ แหล่งท่องเที่ยวอุทยานธรณีโลกและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย ซึ่งลูกค้าที่จองรายการนำเที่ยวไว้ประมาณ 500 คน ได้ยกเลิกการเดินทาง สิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญในทุก ๆ ส่วน โดยเฉพาะเรื่องของมาตรการความปลอดภัย (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสตูล, 2563)

ท่ามกลางภาวะวิกฤตสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ประกอบกับการที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องรักษาธุรกิจที่พักเพื่อความอยู่รอดจึงมีความสำคัญเรื่อง กลยุทธ์การปรับตัวของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยผลลัพธ์จากศึกษากลยุทธ์สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป้าหมายในทิศทางในการดำเนินงานสำหรับผู้ประกอบการและพนักงาน ทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานสู่เป้าหมายท่ามกลางภาวะวิกฤตและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้องค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาดที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) 2. ด้านราคา (Price) 3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place/ Channel Distribution) 4. ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) 5. ด้านบุคคล (People) 6. ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และ 7. ด้านกระบวนการ (Process) (Kotler, 2003) โดยมีวิธีการดำเนินวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เกณฑ์ในการประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากร คือ กลุ่มตัวอย่างเป็นหลักร้อยละ ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 15-30% (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้จัดการที่มีประสบการณ์การทำงานธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ต มากกว่า 1 ปี ขึ้นไป ธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ต เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล จำนวน 10 ธุรกิจที่พัก ได้แก่ 1) Serendipity 2) Z touch 3) Ricci House Resort 4) Plalome Resort 5) Castaway Resort Koh Lipe 6) Kathalee Beach Resort and Spa 7) Zodiac See Sun Resort 8) Bundhaya Resort 9) Kathalee Beach และ 10) Idylic Consept Resort แห่งละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 10 คนโดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Selection)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi- Structured Interview) ที่กำหนดแนวคำถามเพื่อเชื่อมโยงกับประเด็นหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาไว้พอประมาณตามกรอบแนวคิดที่ต้องการศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นแนวคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การปรับตัวของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตบนเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ส่วนที่ 2 เป็นแนวคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างไปตรวจสอบกับอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อน และการเก็บข้อมูลในขั้นแรก อาจารย์ที่ปรึกษาได้เก็บข้อมูลให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยให้คำแนะนำในวิธีการเก็บอย่างถูกต้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหาร ผู้จัดการที่มีประสบการณ์การทำงานธุรกิจที่พักมากกว่า 1 ปี ขึ้นไป ในเขตพื้นที่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ทั้งหมด 10 คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (In-depth interview) ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปมอบให้กับกลุ่มผู้บริหาร ผู้จัดการที่มีประสบการณ์การทำงานธุรกิจที่พักมากกว่า 1 ปี ขึ้นไป ในเขตพื้นที่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะของเครื่องมือ ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลอภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการจำแนกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล และพื้นที่สำรวจเพื่อนำเสนอกลยุทธ์การปรับตัวของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Method Triangulation) เป็นการใช้อย่างน้อย 2 วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีสัมภาษณ์บันทึกเสียงและจดบันทึก แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันความสอดคล้องกัน (ชาย โพธิ์สิตา, 2550)

ผลการศึกษา

การศึกษากลยุทธ์การปรับตัวของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยใช้องค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาดที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. ด้านผลิตภัณฑ์ 2. ด้านราคา 3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย 4. ด้านการส่งเสริมการตลาด 5. ด้านบุคคล 6. ด้านลักษณะทางกายภาพ และ 7. ด้านกระบวนการ ซึ่งได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่า รีสอร์ทที่มีการตรวจคัดกรองตามมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว (Amazing Thailand Safety and Health Administration) (SHA) ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการโดยต้องแสดงใบรับรองการได้รับวัคซีน ผ่านการตรวจเชื้อเรียบร้อยแล้ว ในส่วนของการเข้าพักผู้ประกอบการได้ทำความสะอาดฆ่าเชื้อและเว้นระยะห่างที่นิ่งตามมาตรการของภาครัฐเพื่อรักษามาตรฐานการให้บริการของรีสอร์ท นอกจากนี้ยังปรับรายการอาหารเป็นอาหารไทยหรืออาหารประจำท้องถิ่น อาทิ ปลาหมึกดำผัดพริก ซึ่งเป็นอาหารที่ได้รับความนิยม นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญในด้านสุขอนามัย ความสะอาด และความปลอดภัยของผู้บริโภคทั้งการคัดเลือกวัตถุดิบ การทำความสะอาดวัตถุดิบและสุขอนามัยในสถานที่ประกอบอาหาร รวมทั้งการปรับรูปแบบห้องพักที่เน้นวิวชายหาดเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย

2. ด้านราคา พบว่าการตลาดมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต้องเน้นตลาดภายในประเทศเนื่องด้วยมาตรการภาครัฐที่ไม่ได้เปิดรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ โดยการปรับลดราคาห้องพัก อาหารและเครื่องดื่ม เช่น กลุ่มเป้าหมายมีราคาตั้งแต่ 3,500 - 6,000 บาท เพื่อรองรับตลาดกลุ่มเป้าหมายตลาดกลางและตลาดล่าง ราคาปรับลดราคาอาหารลงจากปกติราคาจานละประมาณ 300-500 บาท ลดลงเหลือประมาณ 100-200 บาทเพื่อให้คนไทยสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้ เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวหรือลูกค้าในประเทศสามารถใช้บริการของรีสอร์ทได้ รวมทั้งการจัดเป็นแพ็คเกจ (Package) แบบเหมาจ่ายรวมรถรับ-ส่ง เรือไป-กลับ ที่พัก อาหาร เครื่องดื่ม และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สร้างแรงจูงใจให้กับลูกค้าและตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่เน้นความสะดวกสบาย การเพิ่มทางเลือกให้กับลูกค้า โดยการลดอัตราราคาลงตามสถานการณ์มีการศึกษารีสอร์ทคู่แข่ง ซึ่งทำให้แผนกบริการอาหารและเครื่องดื่มและแผนกบริการห้องพัก จะต้องปรับตัวมากกว่าแผนกอื่น ๆ โดยเฉพาะแผนกบริการอาหารและเครื่องดื่มที่ต้องมีการลงทุนเพิ่มขึ้นในด้านแพ็คเกจและการขนส่ง

3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ผู้ประกอบการรีสอร์ทเพิ่มการใช้ช่องทางการสื่อออนไลน์ โดยการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ เฟซบุ๊ก (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) ติกตอก (TikTok) และเว็บไซต์หลักของรีสอร์ท สำหรับการติดต่อ การจองห้องพัก นอกจากนี้ยังมีในส่วนของการจัดจำหน่ายผ่านตัวแทนจำหน่าย (Agent) หรือบริษัทตัวแทนท่องเที่ยวออนไลน์ (Online Travel Agency: OTA) ที่เป็นหุ้นส่วนและร่วมจัดแคมเปญ (Campaign) เช่น อโกด้า (Agoda) บูกิงกิ้ง คอม (Booking.com) ทั้งยังมีการโฆษณาผ่านทางบุคคลที่เรียกว่า กลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายและมีชื่อเสียงในด้านต่าง ๆ (Influencer) เพื่อให้ที่พักเป็นที่รู้จักมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ประกอบการมีการปรับเปลี่ยนแปลงข้อมูลให้มีความทันสมัยอยู่เสมอทั้งข้อมูลห้องพักแต่ละประเภท ภาพถ่ายต่าง ๆ ภายในโรงแรม และราคาห้องพัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการหาข้อมูล การเปรียบเทียบห้องพักและการตัดสินใจของห้องพักผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า ผู้ประกอบการรีสอร์ททำการส่งเสริมการตลาดด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการตลาดของรัฐบาล “โครงการเราเที่ยวด้วยกัน” ซึ่งเป็นโครงการกระตุ้นการใช้จ่ายภาคประชาชนผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศ ช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง โดยรัฐบาลสนับสนุนค่าโรงแรมร้อยละ 40 ของราคาที่พักต่อห้องต่อคืน ทั้งนี้ไม่เกิน 3,000 บาท ต่อห้องต่อคืน จำกัดสิทธิคนละไม่เกิน 5 ห้อง หรือ 5 คืน เมื่อจองที่พักแล้ว ไม่สามารถยกเลิกได้แต่สามารถเลื่อนวันเข้าพักได้ การเลื่อนเข้าพักต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่โครงการกำหนด นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีการปรับลดราคาห้องพักลงเพื่อกระตุ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย การจัดแพ็คเกจ (Package) ค่าที่พักพร้อมอาหารเช้าและกิจกรรมการท่องเที่ยว

5. ด้านบุคคล พบว่า ผู้ประกอบการรีสอร์ทจัดประชุมอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ประกอบกับการทำงานร่วมกันและการให้บริการตามมาตรฐานที่รัฐบาลกำหนด เริ่มจากการให้พนักงานได้รับวัคซีนตามที่รัฐบาลกำหนด การสวมหน้ากากอนามัยขณะปฏิบัติงาน การหมั่นล้างมือเป็นประจำ มีการตรวจ ATK

อย่างสม่ำเสมอโดยให้พนักงานสังเกตอาการ ถ้ามีบุคคลใดที่มีเชื้อหรือมีไข้ จะต้องกักตัวรักษาตามมาตรการของรัฐบาลและจะมีทีมพนักงานชุดอื่นเข้ามาปฏิบัติหน้าที่แทน ซึ่งพนักงานต้องมีการเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ด้านการจ้างงาน ก็มีบางส่วนที่มีการบอกเลิกจ้างพนักงานด้วยการอธิบายเหตุผลและความสำคัญ ซึ่งหากรีสอร์ทกลับมาเปิดดำเนินการก็จะจ้างพนักงาน บางรีสอร์ทไม่ได้มีการบอกเลิกจ้างพนักงานแต่ปรับรูปแบบการดำเนินงานในส่วนอื่นๆ แทนเพื่อให้พนักงานได้มีงานทำและมีรายได้ในช่วงที่รีสอร์ทปิดให้บริการ อีกหนึ่งวิธีการคือการปรับลดเงินเดือนและลดจำนวนงานที่ได้รับมอบหมายทั้งนี้ผู้ประกอบการต้องแจ้งถึงความจำเป็นที่ต้องใช้วิธีการนี้เพื่อไม่ให้เป็นการสร้าง ความไม่สบายใจในการทำงานของพนักงานและให้พนักงานรู้สึกว่ารีสอร์ทไม่ได้ทอดทิ้งในช่วงภาวะวิกฤต

6. ด้านลักษณะทางกายภาพ พบว่า ผู้ประกอบการรีสอร์ทที่มีการเข้าร่วมโครงการมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว (Amazing Thailand Safety and Health Administration) (SHA) ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และกระทรวงสาธารณสุข โดยกรมควบคุมโรค กรมอนามัย กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการควบคุมโรคทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้รับประสบการณ์ที่ดี มีความสุข และมั่นใจในความปลอดภัยด้านสุขอนามัย จากสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยนำมาตรฐานความปลอดภัยด้านสาธารณสุขผนวกกับมาตรฐานการให้บริการที่มีคุณภาพของสถานประกอบการเพื่อลดความเสี่ยงและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และยกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวของไทย โดยผู้ประกอบการรีสอร์ทได้มีดำเนินการมาตรฐานด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยของรัฐบาล เช่น การตั้งจุดตรวจวัดอุณหภูมิ การบริการแอลกอฮอล์ การสวมหน้ากากอนามัย การตรวจสอบประวัติการเดินทางของผู้เข้าพักว่าเคยเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง การได้รับวัคซีนหรือจะต้องมีผลตรวจ ATK เป็นลบภายในเวลาไม่เกิน 72 ชั่วโมง เป็นต้น ในส่วนของห้องพักนั้นมีบริการฉีดพ่นเพื่อฆ่าเชื้อทุกครั้งหลังการทำความสะอาดห้องพัก

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบรีสอร์ตให้มีความน่าสนใจสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมบนเกาะหลีเป๊ะและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ลูกค้าใช้ประกอบการตัดสินใจได้

7. ด้านกระบวนการ พบว่า ผู้ประกอบการรีสอร์ตมีการเพิ่มมาตรการรักษาสุขอนามัยและความปลอดภัยด้านสาธารณสุขอย่างเข้มงวดมากขึ้นทั้งมาตรการด้านพนักงานและลูกค้า โดยผู้ประกอบการได้แจ้งแก่ลูกค้าถึงมาตรการในการดำเนินงานช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ลูกค้า ในด้านกระบวนการทำงานเน้นย้ำความสะอาดในการปรุงอาหาร การสวมถุงมือหน้าากอนามัยและการทำความสะอาดห้องพักเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกค้า นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้แก่พนักงานโดยการเพิ่มทักษะใหม่ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเพิ่มยอดขาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่ เช่น รายการอาหารและเครื่องดื่ม เบเกอรี่ เป็นต้น ทั้งผู้ประกอบการยังมีการปรับปรุงคุณภาพบริการ ระบบการให้บริการต่างๆ เพื่อให้การบริการที่เกิดความรวดเร็ว ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

สรุปผลและอภิปรายผล

1. ด้านผลิตภัณฑ์ นโยบายของรีสอร์ตที่มีการตรวจคัดกรองตามมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว (Amazing Thailand Safety and Health Administration) (SHA) ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการโดยต้องแสดงใบรับรองการได้รับวัคซีน ผ่านการตรวจเชื้อเรียบร้อยแล้ว สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุเมธ กมลศิริวัฒน์ และบุษรา โพวาทอง (2564) ที่พบว่า การเข้าร่วมมาตรฐาน SHA เป็นการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยต่อโรค COVID-19 ของโรงแรมและสร้างการรับรู้จากสาธารณะจากการได้รับการรับรองมาตรฐานโดยภาครัฐในด้านความสะอาดและความปลอดภัยต่อ COVID-19 เสริมขึ้นจากมาตรฐานเดิมของโรงแรมเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว ในส่วนของการเข้าพักได้มีการทำความสะอาด ผ้าเช็ด และเว้นระยะห่างที่นั่งตามมาตรการของภาครัฐเพื่อรักษามาตรฐานการให้บริการของรีสอร์ต สอดคล้องกับ อธิป จันทรสุริย์ (2564) ได้เสนอว่า การยกระดับมาตรการ

ด้านสุขอนามัย เช่น การทำความสะอาดห้องพักเพิ่มมากขึ้น การจำกัดจำนวนผู้เข้าพัก การจัดอบรมพนักงานในการให้บริการเพื่อความปลอดภัยทั้งต่อตนเองและลูกค้า

2. ด้านราคา การจัดเป็นแพ็คเกจ (Package) แบบเหมาจ่ายรวมรถรับ-ส่ง เรือไป-กลับ ห้องพัก อาหาร เครื่องดื่ม และกิจกรรมต่าง ๆ การลดอัตราราคาลงตามสถานการณ์มีการศึกษาวิจัยที่คู่แข่ง เพื่อให้สร้างแรงจูงใจให้กับลูกค้าและตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่เน้นความสะดวกสบายสอดคล้องกับศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2563) ได้เสนอว่าผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องมีการเตรียมการด้านการบริหารสภาพคล่องหรือกระแสเงินสดของกิจการอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการปรับลดต้นทุนค่าใช้จ่าย อาทิ การลดค่าใช้จ่ายด้านวัตถุดิบ ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องรักษาคุณภาพของสินค้าและบริการให้อยู่ในระดับที่ลูกค้าคาดหวังและเหมาะสมกับราคาด้วย ควบคู่กับการหาวิธีในการเพิ่มยอดขายไม่ว่าจะเป็นกลยุทธ์อย่างการลดแลกแจกแถม

3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้ประกอบการรีสอร์ตเพิ่มการใช้ช่องทางการสื่อออนไลน์โดยการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ การจัดจำหน่ายผ่านตัวแทนจำหน่าย Agent หรือบริษัทตัวแทนท่องเที่ยวออนไลน์ (Online Travel Agency: OTA) นอกจากนี้ผู้ประกอบการมีการปรับเปลี่ยนแปลงข้อมูล (Update) ให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทนงศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ และคณะ (2563) ที่พบว่า ธุรกิจที่สามารถปรับตัวได้ทัน สามารถทำการตลาดออนไลน์และใช้เทคโนโลยีให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดได้ จะสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันภายใต้วิถีชีวิตปกติใหม่ ส่งผลให้ธุรกิจมีรายได้และดูแลพนักงานได้ต่อไป

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้ประกอบการรีสอร์ตทำการส่งเสริมการตลาดด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการตลาดของรัฐบาล “โครงการเราเที่ยวด้วยกัน” ซึ่งเป็นโครงการกระตุ้นการใช้ภาคประชาชนผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุภาวดี ธงภักดิ์ และและสันติธร ภูริภักดี (2564) ที่พบว่า ผู้ประกอบการได้มีการให้ความสำคัญปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจัยภายในประกอบด้วย กระบวนการทำงาน บุคลากร แนวทางการปฏิบัติงานและกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในสถานการณ์และปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย มาตรการภาครัฐ เทคโนโลยีสภาพเศรษฐกิจและสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีการ

ปรับลดราคาห้องพักเพื่อกระตุ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย การจัดแพ็คเกจ (Package) ค่าที่พักพร้อมอาหารเช้าและกิจกรรมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน (2563) ได้เสนอเสนอกลยุทธ์การปรับตัวของผู้ประกอบการว่าการจัดโปรโมชั่นเพื่อจูงใจนักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มโอกาสในการทำตลาดและเพิ่มรายได้ทำการตลาดนักท่องเที่ยวรายได้สูง ที่จะขยายตัวได้ดีในอนาคตและเป็นกลุ่มที่จะเดินทางกลับมาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มแรก

5. ด้านบุคคล ผู้ประกอบการรีสอร์ตที่มีการจัดประชุมอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ประกอบกับการทำงานร่วมกันและการให้บริการตามมาตรฐานที่รัฐบาลกำหนด สอดคล้องกับ อธิป จันทรสุรีย์ (2564) ได้เสนอว่า ผู้ประกอบการมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการฝึกอบรมแก่พนักงานในการให้บริการผู้ป่วยที่เข้ามาใช้บริการ โดยพนักงานจำเป็นต้องได้รับการฉีดวัคซีนก่อน และมีทักษะในการใช้อุปกรณ์อนามัยในการให้บริการผู้ป่วยอย่างถูกต้อง ตลอดจนการเตรียมจำนวนพนักงานให้เพียงพอ

6. ด้านลักษณะทางกายภาพ ผู้ประกอบการรีสอร์ตที่มีการเข้าร่วมโครงการมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว (Amazing Thailand Safety and Health Administration) (SHA) โดยผู้ประกอบการรีสอร์ตได้มีดำเนินการตามมาตรฐานด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยของรัฐบาล เช่น การตั้งจุดตรวจวัดอุณหภูมิ การบริการแอลกอฮอล์ การสวมหน้ากากอนามัย การตรวจสอบประวัติการเดินทางของผู้เข้าพักว่าเคยเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยง สอดคล้องกับผลการศึกษาของวุทธิชัย ลิ้มอรุณทัย และคณะ (2565) ที่พบว่า การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยเกี่ยวกับสุขอนามัยในระดับสากลให้กับพนักงาน และมีแนวทางปฏิบัติตนที่ถูกต้องหมั่นติดตามสถานการณ์แพร่ระบาดที่เป็นปัจจุบันอย่างใกล้ชิดมีการสำรวจและมีขั้นตอนการจัดการที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลรวมถึงความเสี่ยงการเตรียมความพร้อมและมีความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยรอบรีสอร์ตให้มีความน่าสนใจสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมบนเกาะหลีเป๊ะและดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็น

สิ่งแวดล้อมภายนอกที่ลูกค้าใช้ประกอบการตัดสินใจได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของชัยญาพัชญ์ เงามาม (2559) ที่พบว่า กระบวนการที่โรงแรมพยายามปรับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านบริการ ปัญหาของผู้ใช้บริการ บรรยากาศ และการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใช้บริการประทับใจให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน จนสามารถเปิดให้บริการได้ต่อไป

7. ด้านกระบวนการ ผู้ประกอบการรีสอร์ทที่มีการเพิ่มมาตรการรักษาสุขอนามัยและความปลอดภัยด้านสาธารณสุขอย่างเข้มงวดมากขึ้นทั้งมาตรการด้านพนักงานและลูกค้า สอดคล้องกับผลการศึกษาของวัฒนะ สุขขวัญ (2563) ที่พบว่า ธุรกิจร้านอาหารต้องปรับตัวให้สอดคล้อง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค โดยธุรกิจร้านอาหารจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค โดยการกำหนดมาตรการรับมือโดยมีมาตรฐานความปลอดภัยที่รองรับ เพื่อให้ผู้บริโภคได้เห็นถึงความใส่ใจของผู้ประกอบการ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้แก่พนักงาน โดยการเพิ่มทักษะใหม่ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเพิ่มยอดขาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาพบว่า ด้านกระบวนการ ผู้ประกอบการมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้แก่พนักงานโดยการเพิ่มทักษะใหม่ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเพิ่มยอดขาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่ เป็นต้น ทั้งผู้ประกอบการควรสร้างความรู้ ความเข้าใจโดยการจัดประชุมแก่พนักงาน เพื่อชี้แจงเหตุผลและรายละเอียดของความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานของแก่พนักงาน ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในการทำงานของพนักงาน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งถัดไป

การศึกษาพบว่า นโยบายของรีสอร์ทที่มีการตรวจคัดกรองตามมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยว (Amazing Thailand Safety and Health Administration) (SHA) ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการ ทั้งนี้อาจมีการ

ศึกษาคุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของลูกค้าในการใช้บริการรีสอร์ท ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการในการนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบการวางแผนกำหนดกลยุทธ์คุณภาพการให้บริการที่สร้างความเชื่อมั่นของลูกค้าสำหรับผู้ประกอบการ

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). *เกาะหลีเป๊ะ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/เกาะหลีเป๊ะ>.
- คมน์ พันธรักษ์. (2563). *การบริหารธุรกิจ SMEs ในช่วงวิกฤต ของโรคระบาด COVID-19*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุภัทร ทองลงยา. (2563). *ทฤษฎีการจัดการที่สร้างประสิทธิภาพให้กับองค์กร*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก <https://th.hnote.asia>.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).
- ชัยญพัชญ์ เงามาม. (2559). *การปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของโรงแรมม่านรูดในบริเวณบริเวณทล. งานนิพนธ์*
- ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทองคำดี แสงสว่างวัฒนะ นิชนันท์ศิริโสภณ และโชติ บดีรัฐ. (2563). "New Normal" วิถีชีวิตใหม่และการปรับตัวของคนไทยหลังโควิด-19 : การงาน การเรียน และธุรกิจ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(3), 371-386.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *หลักการวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุวิทย์สาส์น.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2563). *ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องที่นอกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (ฉบับที่ 2)*. หน้า 16 เล่ม 137 ตอนพิเศษ 93.
- วัฒนะ สุขขวัญ. (2563). *ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อร้านอาหารที่ปรับตัวในช่วงวิกฤต covid-19 ในเขตกรุงเทพมหานคร*. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- รุทธิชัย ลิ้มอรุณทัย, อภิษฐา พิภาวกร, และวชิราภรณ์ จีระวงศ์วิทย์. (2565). แนวทางการปรับตัวของธุรกิจโรงแรม ภายหลังวิกฤตโควิด 19 ด้วยการยกระดับสู่อุตสาหกรรมเชิงสุขภาพ. ใน*การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 2522-2534.
- ศุภิฎฐา ธารารัตนสุวรรณ. (2563). *ผลกระทบเชื้อไวรัส COVID-19 ต่อวิกฤตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*.
- สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก https://www.senate.go.th/document/Ext24365/24365130_0002.PDF.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2563). *โควิด-19 ยึดเยื้อหนักร้านอาหารปรับอย่างไรในวิกฤต*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก https://www.kasikornbank.com/SiteCollectionDocuments/business/sme/knowledge/img/restaurant_covid/restaurant_covid.pdf
- ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน. (2563). *ธุรกิจโรงแรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก https://www.gsbresearch.or.th/wp-content/uploads/2020/07/IN_hotel_6_63_detail.pdf.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). *โครงการประเมินผลกระทบของโควิด-19 ต่อสังคมและเศรษฐกิจ สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สุภาวดี ธงภักดี และและสันติธร ภูริภักดี. (2564). แนวทางการปรับเปลี่ยนและพัฒนากาบริการของร้านอาหารที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม “ร้านอาหารยามเย็น กรุงเทพมหานคร” ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19. *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ*, 4(2), 761-772
- สุเมธ กมลศิริวัฒน์ และบุษรา โพวาทอง. (2564). กลยุทธ์การปรับตัวของผู้ประกอบการโรงแรมที่ได้รับมาตรฐาน SHA ต่อผลกระทบ COVID-19 ในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2563. *วารสารสารศาสตร์*, 3(2564), 650-663.

- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสตูล. (2563). ผู้ประกอบการท่องเที่ยวสตูล เชื่อว่า หลังผ่านพ้น COVID-19 จะมีการท่องเที่ยวเชิง Private Group ในพื้นที่ เพิ่มขึ้น. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก https://thainews.prd.go.th/th/news/print_news/TCATG200512175848675.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล (2564). ข้อมูลสถิติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566, จาก <https://www.pakbarapier.satuntao.go.th>
- อธิป จันทร์สุริย์. (2564). Hotel + Hospital = Hospital: กลยุทธ์การปรับตัวของธุรกิจโรงแรมภายใต้สถานการณ์ COVID-19. *วารสารศิลปศาสตร์และวิทยาการ จัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 8(2), 114-131.
- Chou, T.Y., Hsu, C.L., & Chen, M.C. (2008). A fuzzy multi-criteria decision model for international tourist hotels location selection. *International Journal of Hospitality Management*, 27, 293-301.
- Kotler, Philip. (2003). *Marketing Management*. 11th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice –Hall.
- Mill, R.C. and Morrison, A.M. (1985). *The Tourism System*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mill, R.C. and Morrison, A.M. (2002). *The Tourism System*. Kendall Hunt Pub, Dubuque.

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม ในจังหวัดสกลนคร*

The Application of Local Wisdom in the Process of Indigo-Dyeing Fabric in Sakon Nakhon Province

อุทุมพร หลอดโค¹ และ วิภาวี ฤๅษณะภูติ²

Uthumporn Lordko¹ and Wipawee Grisanaputi²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศาสตร์

¹Ph.D. student, Doctor of Development Sciences

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2}Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติพันธุ์ไท กระเจาอยู่ในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม 2 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมวัตถุดิบ (การเตรียมเส้นฝ้าย และการเตรียม

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการกลุ่มทอผ้าย้อมครามตามแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี พ.ศ. 2565

น้ำคราม) และ การทอผ้า โดยพบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 สาขา (เรียงจากมากไปน้อย) ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาศาสนาและประเพณี สาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม และ สาขาภาษาและวรรณกรรม อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาสวัสดิการ รวมทั้งสาขากองทุนและธุรกิจชุมชนได้ถูกนำมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และมีรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 รูปแบบด้วยกัน (เรียงจากมากไปน้อย) คือ 1) การอนุรักษ์ 2) การประยุกต์ และ 3) การสร้างใหม่

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผ้าทอย้อมคราม, กลุ่มทอผ้า

Abstract

This article aims to study the application of local wisdom in the process of indigo-dyeing fabric in Sakon Nakhon province. This is qualitative research. Key informants were board committee members and members of indigo-dyed weaving groups in Sakon Nakhon province. Data were collected by an in-depth interview, focus group, and observations. Results found that most of the local wisdom used by the indigo-dyed groups in Sakon Nakhon province was influenced by the ethnicity of Phu Thai throughout two steps of the indigo-dyed fabric process, which were the stage of preparing material (cotton yarn preparation and indigo-dyeing) and weaving. There were five disciplines of local wisdom (from the most to the least frequent use) including industry and handicraft, religion and tradition, agriculture, arts, as well as language and literature. However, two fields of local wisdom consisting of welfare as well as sources of funding and community business were applied to group management. There were three ways of using local wisdom (from the most to the least frequently used): preservation, applying and creating.

Keywords: Local Wisdom, Indigo-dyed Fabric, Weaving Group

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของท้องถิ่น เป็นทุนทางสังคมที่สร้างรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น (หทัยรัตน์ บุญโยบษ์ภูมิก, 2561) ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้จำแนก ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 11 สาขาด้วยกัน ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการองค์กร สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศาสนาและประเพณี และสาขาการศึกษา และดร.ณิธิ สมิตะเกษตริน (2552) ได้จำแนกการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่

ด้วยความหลากหลายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” อันเป็นทุนประเภทหนึ่งของทุนชุมชนภายใต้แนวคิดวิสาหกิจชุมชนที่รัฐบาลได้ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ ชาวบ้านได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ทั้งในรูปแบบของการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์และการสร้างใหม่ผสมผสานกับทุนทางชีวภาพและทุนทางสังคมเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กระติบข้าวเหนียว ผ้าไหมและผ้าฝ้าย ไม้กวาด ตลอดจนปลา ráบอง เป็นต้น สร้างงาน สร้างเงินและสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่ชุมชนด้วยชุมชนด้วยตนเอง (วิภาวี กฤษณะภักดี, 2559) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนอย่างแพร่หลายและกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศดังจะพบเห็นกันโดยทั่วไปกับผลิตภัณฑ์และบริการภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่รัฐบาลได้ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ

จังหวัดสกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย และเป็นจังหวัดที่ค่อนข้างจะมีความโดดเด่นของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานหัตถกรรมการทอผ้าย้อมครามและได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมานานับหลายทศวรรษ (อนุรัตน์ สายทอง และภูวดล ศรีธเนศ, 2557) มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจนประสบความสำเร็จส่งผลให้จังหวัดมีรายได้มวลรวมของผลิตภัณฑ์จังหวัดสกลนครจากผ้าย้อมคราม (Gross Provincial Product: GPP) มากถึง 60,737 ล้านบาท (สำนักงานสถิติจังหวัดสกลนคร, 2565) และได้รับการยอมรับในระดับสากล ดังจะเห็นได้จากการได้รับยกย่องจากสภาหัตถกรรมโลกภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (The World Crafts Council-Asia Pacific Region: WCC APR) ได้ประกาศให้จังหวัดสกลนคร คือ “นครหัตถกรรมแห่งครามธรรมชาติโลก” ในปี พ.ศ. 2560 (มติชนออนไลน์, 2561) ในปัจจุบันนี้จังหวัดสกลนครได้มีกลุ่มทอผ้าย้อมคราม ประมาณ 600 กลุ่ม กระจายอยู่ทั่วทั้ง 18 อำเภอของจังหวัดสกลนคร (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร, 2561)

อนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอผ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนครที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทดังกล่าว นั้น มีการใช้ภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ที่น่าสนใจผสมผสานอยู่ในกระบวนการผลิตผ้าทอมือย้อมครามจากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ เริ่มตั้งแต่การปลูกต้นคราม การทำฝ้ายทอมือ การมัดหมี่ การย้อมสีคราม และการทอผ้า ที่ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการผลิตที่ต้องอาศัยความเพียร ความละเอียด และความใส่ใจในทุกขั้นตอน อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทในกระบวนการผลิตผ้าทอมือย้อมครามในจังหวัดสกลนครนั้น แทบหาไม่พบ ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไท ในสาขาและรูปแบบต่าง ๆ ในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามควรได้รับความสำคัญเพื่อจะช่วยเหลือเติมเต็มองค์ความรู้ที่ขาดหายไป และจะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตและพัฒนาผ้าทอย้อมครามต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามของจังหวัดสกลนคร โดยใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ทั้ง 18 อำเภอที่ได้รับการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ประจำปี 2559 ระดับ OTOP 3-5 ดาว ประกอบด้วยประธานกลุ่มทอผ้าย้อมคราม รองประธานกลุ่มฯ คณะกรรมการบริหารกลุ่มฯ สมาชิกกลุ่มฯ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 39 ราย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่ม ทำการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และวิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำข้อมูลมาพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 35 ราย เพศชาย 4 ราย อายุระหว่าง 25-66 ปี มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา-ระดับปริญญาโท สถานภาพกลุ่ม ได้แก่ ประธานกลุ่มทอผ้าย้อมคราม จำนวน 10 ราย คณะกรรมการบริหารกลุ่ม จำนวน 13 ราย และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 5 ราย และ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ พัฒนาการอำเภอ จำนวน 3 ราย รักษาการพัฒนาอำเภอ จำนวน 1 ราย นักวิชาการพัฒนาชุมชน

ชำนาญการ จำนวน 4 ราย นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการปฏิบัติการ จำนวน 3 ราย รวมทั้งสิ้น 39 ราย

2. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครส่วนใหญ่ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม ทั้ง 2 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ การเตรียมวัตถุดิบ และการทอผ้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเตรียมวัตถุดิบ

การเตรียมวัตถุดิบในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามนี้ประกอบไปด้วย การเตรียมเส้นฝ้ายและการเตรียมน้ำย้อมผ้าจากต้นคราม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 การเตรียมเส้นฝ้าย

ในการเตรียมเส้นฝ้ายนั้นมีทั้งหมด 8 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ การเพาะปลูกและดูแลต้นฝ้าย การเก็บฝ้าย (การเก็บเกี่ยวดอกฝ้าย) การแยกเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้าย (การฉีกฝ้าย) การทำความสะอาดและทำให้เส้นฝ้ายขึ้นฟู (การตีฝ้ายและการล้อฝ้าย) การปั่นเส้นฝ้าย (การเช็นฝ้าย) การดมเส้นฝ้าย การเรียงเส้นฝ้าย (การกรอฝ้าย และการมัดย้อมเส้นฝ้าย (การมัดหมี่) ผลการวิจัยได้พบถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านหรือสาขาต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเพาะปลูกและดูแลต้นฝ้าย ผลการวิจัยได้พบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาเกษตรกรรมในการเลือกพันธุ์ฝ้ายให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วนใหญ่ในพื้นที่อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอพรรณานิคม และอำเภอภูพาน ซึ่งเป็นพื้นที่สูงและค่อนข้างแห้งแล้ง เลือกปลูกฝ้ายพันธุ์กระตุ่ย (ฝ้ายดอกสีน้ำตาล) เนื่องจากเป็นสายพันธุ์ที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศดังกล่าวกันอย่างประปรายตามคันทนาหรือที่ว่างเปล่าที่น้ำไม่ท่วมขังหรือระบายน้ำได้ดี นิยมปลูกฝ้ายในช่วงฤดูแล้ง (ปลายเดือนมิถุนายนถึงต้นเดือนกรกฎาคม) นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อในการเซ่นไหว้เจ้าที่หรือเจ้าป่าด้วย

อาหาร ของหวาน และผลไม้ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น เพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดูแลและรักษาต้นฝ้ายให้เจริญงอกงาม

2) การเก็บฝ้าย เป็นการเก็บเกี่ยวดอกฝ้าย ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาเกษตรกรรมในการเก็บเกี่ยวต้นฝ้ายที่มีอายุประมาณ 120 วันเป็นต้นไป โดยชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวไปได้เรื่อย ๆ แต่จะต้องทิ้งช่วงห่างกันประมาณ 10 วัน จนกระทั่งต้นฝ้ายมีอายุเฉลี่ยประมาณ 4-5 ปี และได้พบว่า การเก็บดอกฝ้ายนั้น จะทำกันในช่วงเช้าตรู่โดยเริ่มตั้งแต่ 06.00 น. - 10.00 น. เท่านั้น เนื่องจากใบฝ้ายจะไม่แห้งกรอบติดดอกฝ้ายส่งผลกระทบต่อความง่ายในการเก็บเกี่ยว หลังจากนั้นจึงทำความสะอาดและผึ่งดอกฝ้ายบนกระด้งและตากแดดหลาย ๆ ครั้งจนดอกฝ้ายแห้งสนิทเพื่อป้องกันการเกิดเชื้อราบนดอกฝ้าย

อย่างไรก็ดี หลังจากดอกฝ้ายแห้งสนิทแล้ว ก่อนจะเข้าสู่ขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไปนั้น ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณีในรูปแบบของ “พิธีสู่ขวัญฝ้าย” เพื่อเสริมมงคลแก่เส้นฝ้ายที่จะนำไปสู่กระบวนการทอผ้าและเพื่อช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้แก่คนทอผ้า เนื่องจากโดยมากแล้วนั้นเส้นฝ้ายเหล่านี้จะถูกนำไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธต่าง ๆ อาทิ การลงเสาเอกบ้าน การผูกข้อมือรับขวัญเด็กแรกเกิด การนำไปทำมงคลแฝดในพิธีมงคลสมรส และการนำไปใช้เป็นฝ้ายสำหรับสู่ขวัญนาค เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ทอยังมีความเชื่ออีกว่า พิธีกรรมดังกล่าวจะช่วยให้แยกเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้ายได้ง่ายขึ้น ไม่ติดเครื่องแยกฝ้าย ช่วยให้ปุยฝ้ายขึ้นฟู และช่วยให้การปั่นฝ้ายได้เส้นฝ้ายที่เรียงต่อเส้นกันไม่ขาดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามมีปรากฏให้เห็นไม่มากนัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ที่ต้องทำงานแข่งกับเวลาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคให้ทัน่วงที่ประกอบกับขาดผู้สืบทอดพิธีกรรมดังกล่าวอีกด้วย

3) การแยกเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้าย คือการอ้วฝ้าย ผลการวิจัยได้พบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม โดยพบว่าในการแยกเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้ายนั้นสามารถทำได้โดยนำปุยฝ้ายที่แห้งสนิทป้อนเข้าระหว่างแกนไม้ทั้งสองของเครื่องอ้วฝ้าย (ประดิษฐ์ขึ้น) และในระหว่างนั้นก็หมุน

4) การทำความสะอาดและการทำให้เส้นฝ้ายขึ้นปย คือการ

5) การปันฝ่ายเป็นเส้น คือ การเซ็นฝ่าย ผลการวิจัยได้พบ

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะนำเสนอเส้นฝ่ายไปต็มในขั้นตอนต่อไปนั้น กลุ่มผู้ทอ
กออากาศอำนวยบางรายได้อนุรักษ์การให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขา
ถักผ้าผ่าน “การลงช่วง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

หนุ่มสาวในขั้นตอนการตีฝ้าย บั่นฝ้าย และเส้นฝ้ายที่ลานของหมู่บ้าน และมักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลากลางวันของฤดูหนาวที่มีการก่อกองไฟเพื่อสร้างความอบอุ่นไปด้วย

6) การต้มเส้นฝ้าย เป็นขั้นตอนของการนำเส้นฝ้ายมาต้มเพื่อให้เส้นฝ้ายมีความเหนียวทนทาน ไม่ขาดหรือยุ่ยเปื่อยง่าย เป็นการทำความสะอาดเส้นฝ้ายด้วย ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม กล่าวคือ ในการต้มเส้นฝ้ายนั้นจะต้องต้มด้วยน้ำขาวข้าวจ้าวที่อุณหภูมิประมาณ 70-80 องศาเซลเซียส เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 30 นาที จากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายไปล้างน้ำสะอาดพร้อมกับกระตุกเส้นฝ้ายเพื่อไม่ให้พันกัน และนำไปผึ่งแดดให้แห้งก่อนนำไปทอฝ้าย นอกจากนี้ได้มีกลุ่มทอผ้าบางกลุ่มใช้แบ่งข้าวจ้าวแบบสำเร็จรูปมาละลายน้ำเพื่อใช้แทนน้ำขาวข้าวจ้าวแต่ไม่เป็นที่นิยมเท่าใดนัก เนื่องจากจะทำให้เส้นฝ้ายจับตัวกันเป็นก้อน และได้มีกลุ่มทอผ้าบางกลุ่มใช้ไม้ตีกลุ่มฝ้ายเพื่อให้เส้นฝ้ายมีความยืดหยุ่นและนุ่มขึ้น

7) การเรียงเส้นฝ้าย คือ การทอฝ้าย เป็นขั้นตอนของการนำเส้นฝ้ายมาเรียงต่อกันด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “กง” และนำไปใส่ลงใน “อักษ” ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ดังเห็นได้จากการทอฝ้ายตามเข็มนาฬิกาและการให้ความสำคัญกับการหมุนกงด้วยความเร็วสม่ำเสมอ เพื่อให้เส้นฝ้ายเรียบตึงและช่วยให้ผู้ทอสามารถสังเกตเห็นสิ่งแปลกปลอม (เศษฝุ่นละออง เปลือกไม้) ที่ปนเปื้อนมากับเส้นฝ้ายได้ อนึ่งก่อนนำไปสู่ขั้นตอนการมัดหมี่ จะต้องทำการคันหมี่เสียก่อน ซึ่งเป็นการเรียงเส้นฝ้ายใส่อุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลักหมี่” เพื่อขึงลำฝ้ายให้ตึงและเป็นระเบียบเพื่อที่จะง่ายต่อการมัดหมี่ในขั้นตอนต่อไปซึ่งนับได้ว่าเป็นขั้นตอนการคันหมี่ครั้งที่หนึ่ง

8) การมัดย้อมเส้นฝ้าย คือ การมัดหมี่ เป็นขั้นตอนของการสร้างลวดลายด้วยการมัดย้อมก่อนนำไปทอเป็นผืนผ้า ผลการวิจัยพบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม กล่าวคือ การใช้เทคนิคการมัดย้อมเส้นฝ้ายหลายเส้น (ลำหมี่) ด้วยเชือกฟางพร้อมกันก่อนนำไปย้อมสีจะช่วยสร้างลวดลายตามต้องการให้แก่ผู้ทอ ซึ่งส่วนของลำฝ้ายที่ถูกรัดแน่นด้วยเชือกฟางจะไม่ติดสีที่ย้อม อนึ่ง ก่อนมัดหมี่จะต้องทำการ “คันหมี่” อีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้เป็น การนับจำนวนเส้นหมี่

ให้มีความสัมพันธ์กับลวดลายที่ต้องการ เมื่อได้ลวดลายหมี่ที่ต้องการแล้วก็จะถอดลำผ้ายที่ได้อัดด้วยเชือกฟางแล้วนำออกจากโสมัดหมี่ จากนั้นจึงนำลำหมี่เหล่านั้นไปย้อมน้ำคราม ทั้งนี้จำนวนครั้งของการมัดลำหมี่และการย้อมสีนั้นจะขึ้นอยู่กับจำนวนสีที่ผู้ทอต้องการเป็นสำคัญ สำหรับลวดลายมัดหมี่ที่พบในพื้นที่จังหวัดสกลนคร โดยมากมักจะเป็นลายที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ พืชพันธุ์ หรือสัตว์ในธรรมชาติ และวิถีชีวิต ดังนั้นจึงมักจะพบเห็นลวดลายของน้ำไหล ลายสายฝน ลายดอกบานไม่รู้โรย ลายดอกแก้ว ลายหมี่เต่าน้อย ลายฟันปลา ลายผีเสื้อ ลายเกล็ดเต่า ลายเกล็ดแล่น ลายแจกัน ลายหมากจับ ลายตุ้ม และลายนาคร

2.1.2 การเตรียมน้ำย้อมผ้าจากต้นคราม

การเตรียมน้ำย้อมผ้าจากต้นครามมีทั้งหมด 7 ขั้นตอน ได้แก่ การเพาะปลูกและดูแลต้นคราม การเกี่ยวคราม (การเก็บเกี่ยวต้นคราม) การทำเนื้อคราม เปียก (การกรองต้นครามจากน้ำคราม) การทำน้ำปรุงน้ำย้อมจากต้นคราม การเตรียมน้ำต่าง (การเตรียมน้ำขี้เถ้า) การก่อหม้อคราม (การเตรียมน้ำย้อมสีคราม) และการย้อมสีคราม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเพาะปลูกและดูแลต้นคราม ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาการเกษตรกรรมดังจะเห็นได้จากการเลือกปลูกพันธุ์ครามฝักตรง (ไม่มีขน) ครามฝักตรง (มีขน) หรือที่กลุ่มเรียกว่า “ครามบ้าน” และครามฝักงอ (มีขน) ซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณสมบัติ คือให้ปริมาณเนื้อครามมาก มีความเข้มข้นสูง สามารถนำมาผลิตน้ำย้อมครามที่มีคุณภาพดี อีกทั้งยังใช้เนื้อครามน้อยซึ่งดีต่อการลดต้นทุนการผลิต เมื่อพิจารณาถึงการเพาะปลูกและดูแล ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมในการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกต้นคราม ที่มีแสงแดดเพียงพอ และน้ำไม่ท่วมขัง ในการดูแลรักษาต้นครามจะใช้เพียงปุ๋ยคอกเท่านั้น เพราะจะส่งผลต่อคุณภาพของเนื้อคราม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบางกลุ่มในอำเภอนวนนินวาส ที่นำต้นเปลือกมาใช้แทนต้นคราม เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิต ด้วยการนำต้นเปลือกมาในการย้อมสีครามเพราะมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับต้นครามขาดเพียงการให้กลิ่นหอมของคราม

เท่านั้น และใช้ในจำนวนไม่มากนัก คือ เพียง 500 กรัม แทนการใช้ต้นคราม 1 กิโลกรัม ทั้งนี้เป็นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มทอผ้า ย้อมครามในจังหวัดมุกดาหาร

2) การเก็บเกี่ยวคราม คือ การเก็บเกี่ยวต้นคราม เพื่อมาแปรรูป ทำน้ำย้อมสีครามสำหรับย้อมผ้าหรือเส้นฝ้ายต่อไป ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากการพิจารณาความเหมาะสมในการเก็บเกี่ยวต้นครามโดยสังเกตจากสีของใบเลี้ยง กล่าวคือ เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวต้นครามได้ หากใบเลี้ยงมีสีเหลืองแสดงถึงความสมบูรณ์ของต้นครามทั้งปริมาณและความเข้มข้นของสีน้ำคราม นอกจากนี้ ยังพบว่าช่วงเวลาของการเก็บเกี่ยวต้นครามส่งผลต่อความเข้มข้นของน้ำครามอีกด้วย กล่าวคือ การเก็บเกี่ยวต้นครามนั้นจะต้องเก็บเกี่ยวในช่วงเวลาเช้าคือเริ่มตั้งแต่ 06.00 - 10.00 น.เท่านั้น เนื่องจากจะได้ใบครามที่มีความสดส่งผลต่อความเข้มของสีคราม อย่างไรก็ตาม การเก็บเกี่ยวต้นครามในช่วงสายที่เต็มไปด้วยแสงแดดแรง จะส่งผลให้ใบครามแห้งเหี่ยว และเมื่อแช่น้ำจะได้ปริมาณเนื้อครามน้อยและสีจาง อนึ่ง ในการเกี่ยวครามนั้น ผู้เกี่ยวครามต้องสวมใส่เสื้อผ้ามิดชิดเนื่องจากต้นครามมีขนเล็ก ๆ ที่มองไม่เห็นจะทำให้เกิดการระคายเคืองและมีอาการคันทั่วร่างกายได้

3) การทำเนื้อครามเปียก เป็นการกรองต้นครามจากน้ำคราม ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม โดยได้พบว่า หลังจากเก็บเกี่ยวต้นครามแล้ว จะต้องมัดต้นครามเป็นม้วนแล้วนำไปแช่น้ำไว้ประมาณ 1-2 วันในโอ่งดินเผาเพื่อให้ต้นครามและใบครามเปียกชุ่มและจะได้สีครามหนึ่ง การหมักต้นครามและใบครามในโอ่งดินจะช่วยรักษาระดับอุณหภูมิของน้ำให้คงที่ที่ประมาณ 25-30 องศาเซลเซียส และทำการตีน้ำคราม โดยใช้ปูนแดง/ปูนขาวละลายน้ำผสมลงไปในโอ่งดินเผา จากนั้นใช้ไม้ตีน้ำคราม ประมาณ 15 นาที เพื่อให้ขึ้นฟองเป็นการเพิ่มอากาศให้กับเนื้อคราม แล้วทิ้งไว้ 1 คืน หลังจากนั้นจึงทำการกรองเพื่อแยกกากของลำต้นและใบครามออกจากน้ำ โดยจะเทน้ำทิ้ง เก็บรักษาเพียงเนื้อคราม โดยบรรจุไว้ในถุงผ้าขาวบางเพื่อป้องกันการปนเปื้อนของเนื้อครามกับเศษวัสดุอื่น ๆ ตลอดจนช่วยรักษาความชื้นของเนื้อครามหรือบรรจุใส่ถึงปี๊บ เพื่อรักษาความชื้น

และเก็บรักษาสำหรับนำไปใช้ในการทำน้ำย้อมสีครามขั้นต่อไป อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบว่า ในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมครามบางกลุ่มได้มีการใช้ถังบรรจุน้ำพลาสติกสีน้ำเงินแทนโอ่งดินเผาในการแช่ต้นคราม เนื่องจากอุปกรณ์ดังกล่าวมีราคาไม่แพงนักหาซื้อได้ง่ายตามตลาดโดยทั่วไป และสามารถเคลื่อนย้ายได้ง่ายกว่าโอ่งดินเผา

4) การทำน้ำปรุงน้ำย้อมจากต้นคราม ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมโดยจะเห็นได้ว่า มีการใช้ต้นไม้พื้นถิ่นที่มีรสฝาด เช่น ใบพลองเหมือด (เหมือดแ่อ) ใบมะม่วง เปลือกต้นสมอณา เปลือกต้นขนุน และเปลือกต้นเพกา เป็นต้น มาต้มน้ำเพื่อนำไปใช้เป็นส่วนผสมกับน้ำย้อมจากต้นคราม หรือที่เรียกว่า “น้ำปรุง” เพื่อทำให้น้ำย้อมจากต้นครามมีสีครามสด ใส และมันวาว

5) การเตรียมน้ำต่าง คือ การเตรียมน้ำซึ่เข้า ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม กล่าวคือ กลุ่มทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่นิยมทำน้ำซึ่เข้าจากการเผาต้นไม้สด 2 ประเภทด้วยกัน คือ ต้นไม้พื้นถิ่น ได้แก่ ต้นราชพฤกษ์ ต้นจามจุรี ต้นชงโค ต้นตาล ต้นแดง ต้นกระโดน ต้นขี้เหล็ก ต้นแก ต้นข่อย และต้นนุ่น เป็นต้น และต้นไม้พื้นบ้านที่สามารถหาได้ง่ายภายในชุมชน เช่น ต้นมะขาม ต้นกระถิน ต้นมะม่วง ต้นกล้วย ต้นมะพร้าว ต้นมะละกอ ต้นผักโขมยักษ์ เป็นต้น เนื่องจากต้นไม้เหล่านี้ช่วยปรับระดับสีของน้ำครามให้มีระดับสีฟ้าที่แตกต่างกันออกไป (จากอ่อนไปเข้ม) ได้ นอกจากนี้ ยังได้พบเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาดังกล่าวกับการตรวจสอบความเป็นต่างของน้ำซึ่เข้าอีกด้วย กล่าวคือ ผู้ทอผ้าย้อมครามจะทดสอบความเป็นต่างที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้เป็นน้ำย้อมสีคราม (ก่อกหม้อคราม) ด้วยการชิม หากรสชาติเค็มก็จัดได้ว่าเป็นน้ำต่างที่มีคุณภาพดีและสามารถนำไปใช้ผสมกับน้ำครามได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยได้พบว่ากลุ่มทอผ้าบางกลุ่มทำน้ำซึ่เข้าจากการเผาเครื่องปั้นดินเผาเนื่องจากมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับน้ำซึ่เข้า แต่ไม่ได้รับความนิยมนเท่าใดนัก เนื่องจากซึ่เข้าที่ได้จะปนเปื้อนเศษดินจากเครื่องปั้นดินเผาค่อนข้างมากและเมื่อนำมาผสมกับน้ำย้อมจากต้นครามจะทำให้ได้ระดับสีครามที่ไม่สวยงาม

6) การก่อกหม้อคราม เป็นการเตรียมน้ำย้อมสีคราม ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมเช่นกัน กล่าวคือ ในขั้นตอนนี้ได้มีวัตถุดิบที่สำคัญ คือ น้ำซี้เถ้า เนื้อคราม น้ำปรุงสีคราม และน้ำปูน ทั้งนี้จะเริ่มต้นด้วยการนำเนื้อครามประมาณ 1 กิโลกรัม น้ำซี้เถ้าประมาณ 3 ลิตรผสมกันลงในโอ่งดินเผา จากนั้นเติมน้ำปูนจนเนื้อครามอืดตัว ซึ่งสังเกตได้จากการลอยฟูขึ้นมาเป็นฟองคราม จากนั้นจึงนำส่วนผสมดังกล่าวคนให้เข้ากันทิ้งไว้ประมาณ 1-2 วัน และเมื่อเข้าวันที่ 3 จะกวนน้ำคราม หรือที่เรียกกันว่า “การโจกคราม” เพื่อเพิ่มปริมาณออกซิเจนให้กับน้ำครามซึ่งจะช่วยให้สีครามจากต้นครามมีระดับสีครามที่แตกต่างกันออกไป ในการกวนน้ำครามดังกล่าวมีอุปกรณ์คือ กระบวยตักน้ำแบบกะลามะพร้าว หรือขันตักน้ำที่มีด้ามจับ ผู้กวนครามจะตักน้ำครามที่อยู่ในโอ่งดินเผายกขึ้นสูงจากระดับปากโอ่งประมาณ 20-30 เซนติเมตร และจึงเทน้ำครามกลับคืนลงในโอ่งเช่นเดิม อนึ่ง หากน้ำย้อมสีครามจากต้นครามมีความขุ่น ความข้น มีฟองสีน้ำเงินเข้มวาว ไม่แตกยุบ และน้ำครามมีสีเหลืองเข้มอมเขียว ก็สามารถนำมาใช้ย้อมผ้าฝ้ายหรือเส้นฝ้ายได้

7) การย้อมสีคราม ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมในการย้อมสีคราม กล่าวคือ ก่อนย้อมสีครามนั้น ผู้ทอผ้าจะทำความสะอาดเส้นฝ้ายด้วยน้ำสะอาด หลังจากนั้นจะขยี้เส้นฝ้ายมาในหม้อมน้ำครามที่ได้เตรียมไว้ การขยี้เส้นฝ้ายดังกล่าวจะช่วยให้เส้นฝ้ายดูดซึมสีครามได้ดี และหากต้องการระดับสีครามที่เข้มขึ้น ผู้ทอฯ ต้องย้อมเส้นฝ้ายในหม้อมครามหลายหม้อตามความเข้มของสีคราม โดยทั่วไปแล้วนั้น พบว่า ผู้ทอผ้า มักก่อกหม้อครามไว้ประมาณ 5-10 หม้อซึ่งล้นแล้วแต่มีระดับสีครามที่แตกต่างกันออกไป จากนั้นนำเส้นฝ้ายที่ย้อมไปผึ่งลมให้แห้ง เพื่อเตรียมนำไปปั่นใส่หลอดด้ายในขั้นตอนการเตรียมเส้นฝ้ายสำหรับการทอผ้าต่อไป

ในขั้นตอนนี้ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อของชาวภูไทที่ได้เชื่อว่าการย้อมครามมีวิญญาณที่เรียกว่า “แม่หม้อนิล” อาศัยอยู่เพื่อปกป้องรักษาหม้อมน้ำครามให้เป็นหม้อมย้อมผ้ามีคุณภาพดี ซึ่งจะได้ช่วยให้ย้อมสีเส้นฝ้ายติดสีได้ดี ดังนั้นจะต้องดูแลเป็นอย่างดี

เพื่อให้แม่หม่อนิลหนี หากแม่หม่อนิลหนีไปจะทำให้น้ำครามไม่สามารถย้อมสีได้ ในการตรวจสอบการอยู่ของแม่หม่อนิลนั้นสามารถสังเกตได้จากสีของน้ำคราม หากสีของน้ำครามเป็นสีฟ้า มีฟอง และส่งกลิ่นเหม็น (เค็มจัด) นั้นหมายถึงหม่อน้ำครามเป็นหม้อที่มีคุณภาพไม่ดีหรือที่เรียกว่า “หม่อน้ำครามป่วย” ดังนั้นผู้ทอผ้าจึงจะต้องทำการรักษาหม้อครามเสียก่อน ด้วยการเติมน้ำตาล มะขามเปียก หรือเหล้าขาวลงไปเพื่อปรับสภาพของสีครามให้กลับมาเหลืองปกติ

อนึ่ง ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศิลปกรรมของกลุ่มผู้ทอผ้าย้อมครามในอำเภอวารินวิาสและอำเภออากาศอำนวยที่ได้มีการละเล่นและพ่อนรำในขณะที่ย้อมผ้า และได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาภาษาและวรรณกรรมของกลุ่มทอผ้าย้อมครามในพื้นที่ดังกล่าวเช่นกัน ดังที่ได้เห็นจากการกล่าวขวัญ (คำกลอนหรือคำปรีชาญาณของอีสาน) อีกด้วย ดังเช่น “เออธรรมดาคะอ้าย ผ้าด้ายคราม มันหึงหยา บ่ห่อนมีราคา สู้ผ้าดำใหม่คำ แนวของดำ มันหากบ่ห่อนขาว บ่าวพี่เอยให้จ้อจำเอาไว้ เด้ออ้าย” ซึ่งเป็นกลอนที่ใช้ในการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวในอดีต ประการสำคัญ ผลการวิจัยได้พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามในอำเภออากาศอำนวยได้ให้ความสำคัญกับการย้อมผ้าด้วยน้ำครามในวันพระจันทร์ข้างขึ้นเนื่องจากเชื่อว่าจะช่วยให้ผ้ามีสีสันสวยงาม ในขณะที่เดียวกันจะหลีกเลี่ยงการย้อมผ้าในวันข้างแรมเพราะจะทำให้สีเส้นผ้าไม่ขึ้นเงา อย่างไรก็ตาม กลุ่มทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่จะไม่ย้อมสีเส้นผ้าในวันพระเนื่องจากเชื่อว่าการย้อมในวันดังกล่าวจะทำให้เส้นผ้าย้อมไม่ติดสี นอกจากนี้ ยังมีข้อกำหนดที่กลายมาเป็นความเชื่อของผู้ทอผ้าย้อมครามซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวได้ระบุไว้เกี่ยวกับการที่ผู้ย้อมผ้าครามจะต้องมีอารมณ์แจ่มใสไม่ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่นในระหว่างทำการย้อมสีครามนั่นเอง และได้แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณี

2.2 การทอผ้าย้อมคราม

กระบวนการทอผ้าย้อมครามมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ การปั่นหลอด (การนำเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีมาปั่นในใส่แกน) การคันเครือ (การจัดเรียงเส้นฝ้ายบนกึ่งทอ) การสับหูก (การต่อเส้นฝ้ายใหม่กับเส้นฝ้ายเก่า) การกางหูก (การนำอุปกรณ์ที่ใช้ทอ (ฟืม) ที่สับเครือหูกแล้วไปกางใส่กึ่งทอผ้า) และการทอผ้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 การปั่นหลอด คือ การนำเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีมาปั่นในเส้นแกน ผู้ทอผ้า ส่วนใหญ่มักใช้กังไผ่ ไม้ เครือหลอด และหลอดกาแฟ เป็นต้น เพื่อทำเป็นแกนสำหรับปั่นเส้นด้ายโดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการกรอเส้นด้ายเรียกว่า “หลา” ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ดังจะเห็นได้จากการกรอเส้นฝ้ายใส่แกนใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การกรอเส้นฝ้ายสีล้วน ซึ่งมีกระบวนการที่ไม่ซับซ้อนเท่าใดนักเมื่อเทียบกับการกรอเส้นฝ้ายที่ผ่านการมัดย้อม (มัดหมี่) เพราะสามารถนำเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีเรียบร้อยแล้วมาฝั่งให้แห้ง จากนั้นสามารถนำมากรอใส่หลอดได้เลย ในขณะที่การกรอเส้นฝ้ายมัดย้อม (มัดหมี่) จะต้องแกะเชือกฟางที่มัดเส้นฝ้ายที่ได้รับการย้อมสีครามออกเสียก่อน จากนั้นจะต้องออกนาลำหมีใส่ลงในเครื่องมือที่เรียกว่า “กง” เพื่อกรอเส้นฝ้ายด้วยการหมุนด้วยมือซ้ำ ๆ ซึ่งจะช่วยให้เส้นฝ้ายยึดตัวหรือติดกัน ประการสำคัญ การกรอหลอดเส้นฝ้ายมัดหมี่ ผู้ทอจะต้องให้ความสำคัญกับการเรียงลำดับก่อนและหลังของเส้นฝ้ายที่มัดย้อมไว้เพราะจะส่งผลต่อลวดลายของผ้าฝ้าย จากนั้นจึงนำหลอดเส้นฝ้ายมัดหมี่ไปบรรจุกระสวยเพื่อทำการทอในขั้นต่อไป อย่างไรก็ตาม ได้พบว่าในปัจจุบันผู้ทอผ้า จำนวนมากได้หันมาใช้หลอดกาแฟเพื่อเป็นแกนสำหรับปั่นด้ายแทนการใช้กังไผ่ ไม้ และเถาวัลย์ของต้นเครือไผ่ต้นเป็นอุปกรณ์สำหรับปั่นเส้นฝ้ายเนื่องจากเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายในชุมชน

2.2.2 การคันเครือ คือ การจัดเรียงเส้นฝ้ายบนกี่ทอผ้า เป็นขั้นตอนของการนำเส้นฝ้ายหลายเส้นมาซึ่งตึงติดไว้เป็นแนวยาวบนกี่ทอผ้า ซึ่งเรียกกันว่า “เส้นยืน” และจะช่วยให้การกำหนดความหนาของผ้าที่จะทอ เนื่องจากความถี่ของเส้นยืนจะมีความสัมพันธ์กับความหนาของผืนผ้า ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของความถี่ของเส้นยืนก็จะส่งผลต่อความหนาของผ้าที่เพิ่มขึ้นไปด้วยนั่นเอง ซึ่งนับว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมได้เป็นอย่างดี

2.2.3 การสับทูก เป็นการต่อเส้นฝ้ายใหม่กับเส้นฝ้ายเก่า (เส้นฝ้ายที่ค้างอยู่บนกี่ทอผ้า) ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ดังจะเห็นได้จากการที่หลังจากการทอผ้าได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้ทอผ้า มักจะตัดเฉพาะผ้าที่ทอเสร็จแล้วออกจากกี่ทอผ้า แต่ยังคงเหลือผ้าบางส่วน (ขึ้นกับผู้ทอแต่ละราย) และเส้นฝ้าย (เส้น) ยืนที่ทอดยาวไปกับกี่ทอผ้า ที่จัดได้ว่าเป็น “เส้นยืนเก่า”

จากนั้นจึงจะนำเส้นฝ้ายที่จะใช้สำหรับเป็นเส้นยืนในการทอผ้าผืนใหม่มาผูกติดกับเส้นยืนเก่าทีละเส้นจนแล้วเสร็จ ซึ่งในการสืบทอดนี้มีข้อควรระวังประการหนึ่งคือ จะต้องไม่ทำให้เกิดปมในการผูกติดกันของเส้นยืนเก่าและเส้นยืนใหม่เพราะจะทำให้ทอผ้ายากและผ้าไม่สวย

2.2.4 การกางหูก คือ การนำอุปกรณ์ที่ใช้ทอ (ฟืม) ที่สืบเครื่องหูกแล้วไปกางใส่ที่ทอผ้า ผลการวิจัยได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรมอีกเช่นกัน กล่าวคือในการกางหูกนั้น ผู้ทอผ้าจะต้องดึงเส้นฝ้ายให้ตึงสม่ำเสมอทุกเส้น เพื่อให้ง่ายต่อการทอผ้าและเพื่อให้ผืนผ้าออกมามีความเรียบเสมอกัน (ไม่ย่น)

2.2.5 การทอผ้า ผลการวิจัยได้พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามได้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ดังจะเห็นได้จากเทคนิคการทอผ้า 3 ประเภทด้วยกัน คือ การทอผ้าย้อมคราม การทอผ้าย้อมครามมัดหมี่ และการทอผ้าย้อมครามขิด กล่าวคือ “การทอผ้าย้อมคราม” นั้นจะเป็นการนำเส้นด้ายยืนร้อยเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอกแต่ละชุดและพันหวีดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ นำหลอดด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง จากนั้นเริ่มการทอผ้าด้วยการสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่านสลับกันทำไปเรื่อย ๆ และใช้ฟืม (พันหวี) กระทบให้ด้ายแนบติดกันเพื่อให้เนื้อผ้าแน่นขึ้น ในกรณีของการทอผ้าย้อมครามมัดหมี่นั้นไม่ได้แตกต่างไปจากการทอผ้าย้อมครามสีพื้นล้วนเท่าใดนัก เพียงแต่ผู้ทอผ้าจะต้องใส่ใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับการเรียงลำดับหลอดด้ายมัดหมี่ใส่ในกระสวยเพื่อทอเพราะมีเช่นนั้นจะส่งผลต่อความต่อเนื่องของลวดลายของผ้ามัดหมี่ สำหรับการทอผ้าขิดนั้น เป็นการทอแบบปักดอก หรือเรียกว่า “การเก็บขิด” เพื่อสร้างลวดลายบนผืนผ้าให้มีความนูนของเส้นฝ้าย ทั้งนี้ในขั้นตอนการทอผ้านั้น ผลการวิจัยยังได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณี ดังที่ได้สะท้อนออกมาในลักษณะของความเชื่อที่กลุ่มทอผ้าย้อมครามแทบทุกกลุ่มได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ซึ่งก็คือ “การไม่ทอผ้าในช่วงที่ชุมชนมีงานศพ” เนื่องจากเชื่อว่าการทอผ้าในช่วงที่ชุมชนมีงานดังกล่าวจะทำให้มี

คนตายเพิ่มขึ้นในชุมชนนั่นเอง นอกจากนี้ ยังได้พบว่า ผู้ทอผ้าย้อมครามบางรายในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย และอำเภอดงเจริญ ได้กล่าวถึงข้อห้ามที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งก็คือ “การไม่เดินข้ามฟาก” เพราะเชื่อว่าจะทำให้ลายมัดหมี่ที่ทำการทอจะได้ลวดลายไม่ตรงตามแบบที่วางไว้ หรือ “ลายผ้ามัดหมี่ตาย” นั่นเอง

อนึ่ง หากพิจารณาโดยภาพรวมของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ก็จะได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีก 2 สาขาด้วยกันคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาของทุนและธุรกิจชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาสวัสดิการ ในกรณีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาของทุน และธุรกิจชุมชนนั้นจะได้พบในลักษณะของการรวมกลุ่มของผู้ทอผ้าย้อมครามเป็นกลุ่มอาชีพ โดยมีการบริหารจัดการกลุ่มด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการกลุ่มโดยทั่วไปที่ได้มีการกำหนดโครงสร้างของกลุ่ม หน้าที่ของผู้บริหารและสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนกฎระเบียบต่าง ๆ การวางแผนการผลิตและการจัดทำแผนธุรกิจ การจัดการด้านการผลิต การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ การจัดการด้านการเงินและการทำบัญชี ซึ่งกลุ่มทอผ้าเหล่านี้มักจะเข้าร่วมและจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและ/หรือกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดก็คือ การส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกกลุ่มนั่นเอง สำหรับในกรณีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาสวัสดิการนั้นก็จะสามารถพบเห็นได้ทั้งจากกรณีของการรวมกลุ่มกันผลิตของผู้ทอผ้าย้อมครามในลักษณะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้มีการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ข้างต้น รวมทั้งส่วนใหญ่ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในกลุ่มอีกด้วยทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการออมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกกลุ่มอันจะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกกลุ่มให้มีความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมต่อไปนั่นเอง

สรุปและอภิปรายผล

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ก็ได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 2 สาขาด้วยกัน คือ สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน และสาขาสวัสดิการ โดยปรากฏให้เห็นอยู่ในรูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ ที่ได้ผลิตสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เครื่องจักสาน ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เครื่องนุ่งห่ม สมุนไพร และเครื่องดื่ม รวมถึงโฮมสเตย์ เป็นต้น ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ดังจะเห็นได้จากสถิติข้อมูลการลงทะเบียนกลุ่มภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระหว่างปี 2557-2563 (สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน, 2565) โดยได้แสดงให้เห็นว่ามีจำนวนกลุ่มผู้ประกอบการ 90,289 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ 198,988 ราย จำแนกเป็นประเภทอาหาร 74,774 ราย (ร้อยละ 37.57) เครื่องดื่ม 9,811 ราย (ร้อยละ 4.93) ผ้าและเครื่องนุ่งห่ม 38,304 ราย (ร้อยละ 19.25) ของใช้ 51,126 ราย (ร้อยละ 25.70) และสมุนไพร 24,973 ราย (ร้อยละ 12.55) ในขณะเดียวกันก็ได้พบว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีก 5 สาขาด้วยกัน กระจายอยู่ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ สาขาศิลปกรรมและหัตถกรรม สาขาศาสนาและประเพณี สาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม และ สาขาภาษาและวรรณกรรม

เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้นั้น ดรรชนี สมิตะเกษตริน (2552) ได้ระบุไว้ว่ามี 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ ซึ่งผลการวิจัยได้พบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้เพียง 3 รูปแบบด้วยกัน เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การอนุรักษ์ การประยุกต์ และการสร้างใหม่ แต่ไม่พบการฟื้นฟูการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่อย่างใด อนึ่ง ในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการอนุรักษ์นั้น ผลการวิจัยได้พบว่ามีการใช้ในลักษณะดังกล่าวในทุกขั้นตอนการผลิต แต่ได้พบผลการวิจัยที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ กลุ่มทอผ้า มีการตรวจสอบคุณภาพของน้ำค้างที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ก่อหม้อครามด้วยการชิมซึ่งจะต้องมีรสเค็ม และผลการวิจัยนี้สามารถอธิบายได้จากงานวิจัยของ กัญญา จีวิมุตพันธ์ (2565) ที่ได้ระบุว่าความเค็มต่างของน้ำค้างที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ก่อหม้อครามตามหลักวิทยาศาสตร์

ควรมีค่าความเป็นด่างสูงประมาณ pH 12.5-13 นอกจากนี้ในขั้นตอนการเตรียมน้ำครามสำหรับย้อมสีนั้น ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ผลการวิจัยยังได้พบว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณีที่น่าสนใจ โดยเกี่ยวกับการที่กลุ่มทอผ้า มีความเชื่อเกี่ยวกับแม่หมอนิลที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาให้หม้อสำหรับย้อมครามมีคุณภาพดีเหมาะสมสำหรับการย้อมผ้าสีครามให้ติดง่ายและสวยงาม ดังนั้นจึงต้องดูแลรักษาให้แม่หมอนิลคงอยู่ ปกป้องรักษาหม้อย้อมครามด้วยการตักน้ำด้วยขันน้ำและเทกลับลงทุกเช้า ประมาณ 10-15 นาที ซึ่งผลการวิจัยนี้คล้ายคลึงกับงานวิจัยของ ภัฏญา จิงวิมุตติพันธ์ (2565) ที่ได้ศึกษากระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหาร

ในขั้นตอนนี้ผลการวิจัยยังได้พบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศาสนาและประเพณี ดังจะเห็นได้จากการย้อมผ้าฝ้ายด้วยน้ำครามในวันพระจันทร์ขึ้นขึ้น และการหลีกเลี่ยงการย้อมผ้าฝ้ายในวันข้างแรม รวมถึงการมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้ทอ ในระหว่างการย้อมสีคราม อาทิ ต้องมีอารมณ์แจ่มใส และไม่ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่น การไม่เดินข้ามพื้ม และการไม่ทอผ้าในช่วงที่ชุมชนมีงานศพ ซึ่งนับได้ว่าเป็นข้อค้นพบใหม่ที่ไม่ได้พบในงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยได้พบว่า โดยทั่วไปกลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ได้มีการเตรียมน้ำครามโดยผสมน้ำขี้เถ้ากับเนื้อคราม น้ำปรุงสีคราม และน้ำปูน ซึ่งนับได้ว่าเป็นรูปแบบการอนุรักษ์การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม แต่ได้มีความพยายามที่จะสร้างภูมิปัญญาใหม่ขึ้นมาด้วยการนำยางกล้วยมาเป็นส่วนผสมเพื่อช่วยเร่งการดูดซึมของเส้นฝ้าย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ ชัยวัฒน์ แก้วคล้ายขจรศิริ และประทับใจ ลิกขา (2555)

สำหรับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันนั้น ได้พบว่าการทำน้ำย้อมสีครามจากต้นเบือกเพื่อช่วยในการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ ชัยวัฒน์ แก้วคล้ายขจรศิริ (2555) และ อังคณา เทียนกล้า อนุรัตน์ สายทอง และสุรชาติ เทียนกล้า (2552) นอกจากนี้ ยังได้พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามได้เตรียมน้ำขี้เถ้าหรือน้ำต่างด้วยการเผาไม้ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ได้แก่ ต้นมะขาม ต้นกระถิน ต้นมะม่วง

ต้นกล้วย ต้นมะพร้าว ต้นมะละกอ ต้นผักโขมยักษ์ เช่นเดียวกับกลุ่มทอผ้าย้อมคราม
อื่นๆ ในจังหวัดหวัดสกลนคร ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ อนุรัตน์ สายทอง (2549)
และชัยวัฒน์ แก้วคล้ายขจรศิริ และประทับใจ ลีลา (2555) หนึ่ง ไม่เหล่านี้นี้เป็นการใช้
ไม้ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นที่ถูกลำมาใช้แทนไม้พื้นถิ่นต่าง ๆ ที่ได้เคยใช้ในอดีต
และได้สูญพันธุ์ไปแล้ว

ในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการสร้างใหม่นั้น ผลการวิจัยได้พบว่า
มีกลุ่มทอผ้า บางกลุ่ม ได้คิดค้นการนำน้ำขี้เถ้าจากการเผาเครื่องปั้นดินเผาในขั้นตอน
ของการเตรียมน้ำครามสำหรับย้อมผ้า เนื่องจากมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับน้ำขี้เถ้า
ซึ่งนับได้ว่าเป็นข้อค้นพบใหม่ที่ไม่ปรากฏในงานวิจัยต่าง ๆ ก่อนหน้านี้ แต่อย่างไรก็ตาม
การนำน้ำขี้เถ้าจากการเผาเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวนั้น ไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าใดนัก
เพราะน้ำขี้เถ้าดังกล่าวมีการปนเปื้อนของเศษดินจากเครื่องปั้นดินเผาค่อนข้างมาก
หากนำมาผสมกับน้ำย้อมทำให้ได้ระดับสีครามที่ไม่สวยงาม

ข้อเสนอแนะ

สำหรับผลการวิจัยในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรม
และหัตถกรรม สาขาศาสนาและประเพณี สาขาเกษตรกรรม สาขาศิลปกรรม สาขา
ภาษาและวรรณกรรม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน และสาขาสวัสดิการ ได้ถูกนำมา
ใช้ในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามทั้งในรูปแบบของการอนุรักษ์ การประยุกต์
และการสร้างใหม่ ที่ล้วนแต่ช่วยสร้างอัตลักษณ์และเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
เหล่านี้ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านระบบเศรษฐกิจ
ชุมชนที่ดีและเหมาะสมของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ดังนั้น
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดสกลนคร สำนักงานพาณิชย์
จังหวัดสกลนคร สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนคร หอการค้าจังหวัดสกลนคร
และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น ควรมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบ

การใช้และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมครามต่อไป ซึ่งควรมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

(1) ควรมีการจัดทำโครงการอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาและรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามของกลุ่มทอผ้าต่าง ๆ ต่อไป

(2) ควรมีการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขา และรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนและพัฒนากระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามของกลุ่มทอผ้า ต่าง ๆ ต่อไป

(3) ควรบรรจุการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการทอผ้าย้อมครามไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการสืบทอดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามแก่เยาวชนรุ่นหลัง

2) ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยในครั้งต่อไป

(1) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการอธิบายเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม

(2) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในพื้นที่อื่น ๆ

(3) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่นประเภทอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กัญญา จิ่งวิมุตติพันธ์. (2565). ภูมิปัญญาการทอหม้อนิลและย้อมผ้าด้วยคราม. สืบค้น 25 กันยายน 2565, จาก <https://www.ap.ubu.ac.th/storage/2021/08/การย้อมผ้าคราม.pdf>.
- ชัยวัฒน์ แก้วคล้ายขจรศิริ. (2555). การศึกษากระบวนการย้อมครามและพืชชนิดอื่น เพื่อพัฒนาผ้าทอมือจากสีธรรมชาติ. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชัยวัฒน์ แก้วคล้ายขจรศิริ และประทับใจ ลีขา. (2555). การศึกษากระบวนการย้อมครามโดยใช้ยางกล้วยน้ำว้าดิบเป็นสารช่วยติด. วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 3(1), 105-113.
- ดร. สมิตะ เกษตริน. (2552). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน. ใน เอกสารการสอน ชุดวิชา การจัดการการตลาดและวิสาหกิจชุมชน หน่วยที่ 1. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มติชนออนไลน์. (2561). สภาหัตถศิลป์โลกรับรองสกลนครเป็น "World Craft City for Natural Indigo". สืบค้น 24 ธันวาคม 2561, จาก www.matichon.co.th/news-monitor/news_865538.
- วิภาวี ฤกษ์นะภูติ. (2559). การจัดการวิสาหกิจชุมชน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร. (2561). สรุปข้อมูลการลงทะเบียนผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP ปี พ.ศ. 2557 - 2558 จังหวัดสกลนคร. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.].
- สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. (2565). ข้อมูลการลงทะเบียน OTOP ปี พ.ศ. 2557 - 2563. สืบค้น 25 กันยายน 2565, จาก <https://data.go.th/es/dataset/otop2563>.
- สำนักงานสถิติจังหวัดสกลนคร. (2565). รายงานสถิติจังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2564. สืบค้น 25 กันยายน 2565, จาก http://sakonnk.nso.go.th/images/ebook/province_report_sakon2564.pdf.

- หทัยรัตน์ บุญโยปษ์ภูมิภ. (2561). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา (Local Wisdom and Development)*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรือง.
- อังคณา เทียนกล้า อนุรัตน์ สายทอง และสุรชาติ เทียนกล้า. (2552). *การคัดเลือกพันธุ์ครามและพันธุ์พืชอื่นๆ ที่ให้สีคราม*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อนุรัตน์ สายทอง และภูวดล ศรีธเนศ. (2557). รายงานวิจัย “ผู้ไทศึกษา: ตามรอยผู้ไทไปศึกษาผ้าย้อมคราม”. สกลนคร: สถาบันวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อนุรัตน์ สายทอง. (2549). *การสัมมนาเทคนิคการเตรียมสีครามและการย้อมสีครามธรรมชาติ*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของ
แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง
Factors Associated to Working Hours of Isan Female
Migrant Workers in Place of Destination

กิตติพิชญ์ พรหมโคตร¹ และ ดุษฎิ์ आयुวัฒน์^{2*}
Kittipitch Prommakot¹ and Dusadee Ayuwat^{2*}

^{1,2} หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา

^{1,2} Doctor of Philosophy Program in Sociology

^{1,2} ศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

^{1,2} Labour and International Migration Service Center

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2} Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2} มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2} Khon Kaen University

^{2*} Corresponding author e-mail: dusayu@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง ใช้หน่วยการวิเคราะห์ระดับปัจเจก กลุ่มตัวอย่างคือแรงงานหญิงอีสานที่ย้ายถิ่นไปทำงานในพื้นที่ภาคกลาง จำนวน 1,713 คน จากข้อมูลitudinal มีระดับย่อยโครงการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งเก็บข้อมูลเมื่อตุลาคม-ธันวาคม 2562 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติไคสแควร์เพื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นเป็นคน Generation Y (อายุ 24-41 ปี) และ Generation X (อายุ 42-56 ปี) ร้อยละ 48.6 และ 41.2 ตามลำดับ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.1 สำเร็จการศึกษาไม่เกินระดับการศึกษามัธยมศึกษา และสมรสแล้ว ร้อยละ 71.4 รวกร้อยละ 55.5 ย้ายถิ่นไปทำงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ร้อยละ 72.8 ทำงานในกลุ่มอาชีพทักษะระดับที่ 2 (เสมียน พนักงานบริการ ฯลฯ) ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.5 ได้รับค่าจ้าง 9,001-15,000 บาทต่อเดือน และทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และราว 1 ใน 3 ทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาทุกระดับการศึกษาทำงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่และแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นที่ได้รับค่าจ้างต่อเดือน 9,001-15,000 บาท ร้อยละ 32.8 เป็นกลุ่มที่ทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ซึ่งไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด และพบว่า ระดับการศึกษา อาชีพ พื้นที่ปลายทาง และค่าจ้างต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ ทักษะระดับอาชีพ แรงงานหญิงย้ายถิ่น การย้ายถิ่นภายในประเทศ ชั่วโมงการทำงาน

Abstract

This article was aimed at investigating factors associated with the working hours of Isan female migrant workers in place of destination, with the individual analytical unit. The population was composed of female migrant workers from the northeastern region who migrated to work in the central region, from 1,713 samples obtained from the sub-secondary data of the Demographic Migration Survey Project, National Statistical Office (2019), data was collected between October – December 2019. The descriptive analysis and Chi-square test were applied to analyze factors associated with the working hours of Isan female migrant workers in place of destination.

The research shows that Isan female migrant is Generation Y (24-41 years old) and Generation X (42-56 years old) 48.6% and 41.2% respectively, 62.1% graduated under the compulsory level, and 71.4% of them were married. Most Isan female migrants migrated to Bangkok and its vicinity (72.8%) and have worked in the skill level 2 of work (clerks, service workers, etc.), 65.5% of them have gained wages between 9,001-15,000 Thai baht per month (290 - 483 USD), barely one-third have work more than 48 hours a week, it's crucial to note that most of the Isan female migrant who graduated from every level of education work at Bangkok and its vicinity, have gained wages between 9,001-15,000 Thai baht per month, and 32.8% have worked more than 48 hours a week, which not following the law. The result also shows that education level, occupation, place of destination, and wage are the factors associated with the working hours of Isan female migrant workers with statistical significance at the 0.05 level.

Keywords: Skill level of work, Female migrants, Internal migration, Working hours

บทนำ

ประเทศไทยมีคนวัยแรงงานที่มีงานทำกว่า 37 ล้านคน และเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจของประเทศ เกือบครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานหญิงย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) สู่ภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่แห่งโอกาสและมีงานรองรับ เพื่อแสวงหาความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) จากการสำรวจการย้ายถิ่นระหว่าง พ.ศ. 2560-2564 พบว่า สัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นชายและหญิงใกล้เคียงกัน และบางปีมีผู้หญิงย้ายถิ่นไปเป็นแรงงานเพิ่มขึ้นในฐานะผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564) โดยย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่ที่มีงานรองรับในเขตอุตสาหกรรม ภาคบริการ การท่องเที่ยว และนิคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ภาคกลาง ได้แก่ กรุงเทพฯ และปริมณฑล และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมและการบริการหลักของประเทศ (Ayuwat, Saithong, and Chinnasri, 2019; กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงแรงงาน, 2564)

แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นไปทำงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง ย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสและความมั่นคงของรายได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) จึงถือเป็นกลุ่มที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากในบริบทของสังคมอีสาน ผู้หญิงมักถูกจำกัดพื้นที่การทำงานไว้เฉพาะพื้นที่ในบ้าน (Domestic work) ตามค่านิยมของสังคมชนบท ซึ่งผู้หญิงต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างครัวเรือนและชุมชนเสมอ (Khamnoi and Ayuwat, 2019; ดุษฎี อายุวัฒน์, 2556) เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้หญิงอีสานพยายามย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ต้นทางที่มีข้อจำกัดเรื่องแหล่งงานไปเป็นแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นเพื่อชีวิตที่อิสระและมีรายได้มากขึ้น

การย้ายถิ่นไปทำงานในพื้นที่ภาคกลางซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องการแรงงานหลายระดับทักษะและมีตำแหน่งงานรองรับมาก ทำให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นเข้าถึงแหล่งงานที่หลากหลาย แต่บางส่วนก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามที่คาดหวัง และต้องทำงานหนักเพื่อให้ได้ค่าจ้างที่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ รวมทั้งต้องส่งเงินกลับไปยังครัวเรือนในถิ่นต้นทาง (Hassan and Rafaz, 2017) ทำให้แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นส่วนหนึ่งต้องทำงานหลายชั่วโมงต่อเนื่องกัน เพื่อให้ได้รับค่าจ้าง

เพิ่มขึ้น (เพียทพิญ์ ศรีบุญเรือง และรัชพันธุ์ เสงยจิตร, 2565) โดยกฎหมายแรงงานกำหนดไว้ว่า แรงงานสามารถทำงานทั่วไปได้ไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน โดยไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และสำหรับงานที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยให้มีเวลาทำงานปกติไม่เกิน 7 ชั่วโมงต่อวัน และไม่เกิน 42 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (สำนักคุ้มครองแรงงาน, 2566)

นอกจากนี้พบว่า กว่า 1 ใน 4 ของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นมีชั่วโมงการทำงานเกินกว่ากฎหมายกำหนด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) แสดงให้เห็นว่า แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นมีโอกาสทำงานเกินกว่ากฎหมายกำหนด อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นต้องทำงานให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ประกอบกับยังต้องรักษาบทบาทในการสนับสนุนครอบครัวในฐานะลูกผู้หญิง จึงต้องทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จหรือก้าวหน้าทางอาชีพ เพื่อให้สมาชิกในครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยเฉพาะแรงงานหญิงที่มีบทบาทเป็นทั้งแม่และหัวหน้าครอบครัว จึงอาจมีชั่วโมงการทำงานที่สูงกว่ากฎหมายกำหนด (Davies, 2020) ด้วยเหตุนี้อาจนำไปสู่ความเสี่ยงด้านสุขภาพจากการทำงานเป็นระยะเวลายาวนาน เกิดความเครียดจนกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข และเกิดปัญหาในระดับครัวเรือนและองค์กร อาทิ ความขัดแย้งในครัวเรือน และการทำให้งานในองค์กรล่าช้าหรือเกิดความเสียหายต่อองค์กร เป็นต้น (Baxter and Warren, 2018) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีคำถามว่าแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปทำงานในถิ่นปลายทางมีแบบแผนการทำงานเป็นอย่างไร มีชั่วโมงการทำงานเป็นอย่างไรในถิ่นปลายทาง รวมถึงปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงาน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงาน ของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง โดยเฉพาะพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งจำแนกเป็นพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ผลการวิจัยนี้จะทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการคุ้มครองแรงงานหญิงย้ายถิ่นต่อสำนักคุ้มครองแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน เพื่อหาแนวทางการป้องกันความเสี่ยงจากการทำงานเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง

แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนแนวคิดการย้ายถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดการย้ายถิ่น

Lee (1966) กล่าวว่า การย้ายถิ่นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในลักษณะถาวรหรือกึ่งถาวรเพื่อความมั่นคง ผู้ย้ายถิ่นมักเป็นประชากรวัยแรงงาน โดยการย้ายถิ่นแปรผันตามสภาวะทางเศรษฐกิจ หากพื้นที่ใดมีการพัฒนาเศรษฐกิจสูง ผู้คนก็จะย้ายถิ่นไปยังพื้นที่นั้นสูงขึ้น จึงกล่าวได้ว่า ผู้คนจะย้ายถิ่นออกไปเพื่อประกอบอาชีพและสร้างรายได้ที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง โดยมีปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ เช่น ตำแหน่งงาน ค่าจ้าง โอกาสในชีวิต เป็นต้น ทั้งนี้ การย้ายถิ่นเป็นการเคลื่อนย้ายของประชากรข้ามเขตจากพื้นที่หนึ่งไปอีกพื้นที่หนึ่ง ทำให้ประชากรของต้นทางและพื้นที่ปลายทางเปลี่ยนแปลงไป (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2557) นอกจากนี้ ผู้ย้ายถิ่นเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษ หรือมักเป็นผู้ที่ผ่านการเลือกสรรทางประชากร ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพื่อเข้าสู่พื้นที่ใหม่ ตลอดจนเข้าสู่งานใหม่ โดยเป็นผู้ที่มีทักษะหรือคุณสมบัติบางประการที่เป็นที่ต้องการในพื้นที่ปลายทาง ทั้งนี้ผู้ย้ายถิ่นมีความแตกต่างกันในด้านคุณลักษณะ ได้แก่ อายุ สถานภาพสมรส และระดับการศึกษา สังคมไทยมักพบว่าผู้ชายย้ายถิ่นในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง เพราะโครงสร้างทางสังคมที่จำกัดโอกาสในการทำงานนอกบ้านของผู้หญิง (คุชฎี อายุวัฒน์, 2562)

ทั้งนี้ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มักเป็นเพศชาย เพราะความได้เปรียบของสรีระร่างกายที่สังคมมีทัศนะว่าผู้ชายคล่องแคล่วกว่าผู้หญิงโดยเฉพาะในการทำงาน อีกทั้งยังมีทัศนะว่าผู้ชายสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจได้มากกว่า จึงจ้างแรงงานชายมากกว่าแรงงานหญิง โดยเฉพาะงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ และผู้หญิงถูกสังคมคาดหวังให้ทำหน้าที่

ในการผลิตซ้ำ (Reproductive) ในครัวเรือนและถูกคาดหวังให้เป็นผู้ตาม (Ravenstein, 1885; ปณิธิ บราวน์, 2557) ในกระบวนการย้ายถิ่นผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพียงผู้ร่วมย้ายถิ่น (Associational migrants) หรือเป็นเพียงภรรยาผู้ติดตาม (Trailing wives) อย่างไรก็ตาม หลังจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ประกอบกับการส่งเสริมความเท่าเทียมและสิทธิพื้นฐาน ผู้หญิงจึงกลายเป็นผู้ย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาความมั่นคงด้วยตนเองมากขึ้น ทั้งการย้ายถิ่นในประเทศและต่างประเทศ แม้ว่าการย้ายถิ่นของผู้หญิงจะก่อให้เกิดความเสี่ยงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้หญิงก็เลือกที่จะย้ายถิ่นเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองและส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวได้ (สร้อยบุญทรายทอง และศุภฎี आयुวัฒน์, 2559) เมื่อผู้หญิงย้ายถิ่นและเข้าสู่ตลาดแรงงานแล้วยังต้องเผชิญกับปัญหาชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานจากโครงสร้างทางสังคมและช่องว่างของค่าจ้างระหว่างแรงงานชายและหญิง อีกทั้งชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานมีความเชื่อมโยงกับระดับการศึกษา หากผู้ย้ายถิ่นมีระดับการศึกษาไม่สูงมากต้องทำงานยาวนานขึ้นเพื่อให้ได้รับค่าจ้างที่สูงขึ้น (Cortes and Pan, 2018) ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณามิติทางสังคม นอกจากความต้องการชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว การดูแลสมาชิกในครอบครัวหรือการติดตามสามี ก็ทำให้ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่นเพิ่มขึ้นเพราะต้องการหารายได้และส่งกลับมาให้สมาชิกในครอบครัวในถิ่นต้นทาง (Douglas, Cetron, and Spiegel, 2019)

ในบริบทของการย้ายถิ่นภายในประเทศไทย ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นคนวัยแรงงาน ย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพ มีภูมิลำเนาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะผู้ย้ายถิ่นจากพื้นที่ชนบท ซึ่งมีรายได้และโอกาสในการทำงานต่ำเป็นปัจจัยผลักดัน ประกอบกับมีรายได้ในถิ่นปลายทางเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีระยะเวลาการย้ายถิ่นมากกว่า 1 ปี (ปิงปอนด์ รักอำนวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2561; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) จึงเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ขณะที่ผู้ย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงมักประกอบอาชีพที่ใช้ทักษะมากกว่าเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ (กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และแคร์รี ริคเตอร์, 2554)

จากการทบทวนแนวคิดการย้ายถิ่น ทำให้ได้ตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และพื้นที่ปลายทาง น่าจะมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง

แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน

การทำงาน หมายถึง การปฏิบัติตามภาระหรือหน้าที่รับผิดชอบ โดยใช้ความเชี่ยวชาญซึ่งการทำงานตามหน้าที่ที่รับผิดชอบหลายงานร่วมกันเพื่อให้กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งสำเร็จลุล่วง จะเรียกว่าอาชีพ การทำงานมักสัมพันธ์กับความรู้และทักษะในการปฏิบัติงาน โดยการเข้าสู่งานของแรงงาน จะต้องพิจารณาระดับการศึกษาและทักษะ ทั้งนี้ บุคคลจะมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน คือ ความเจริญก้าวหน้า และค่าตอบแทน (Hackman and Oldham, 1980)

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) จำแนกอาชีพตามการจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล (The International Standard Classification of Occupations หรือ ISCO-08) ที่จัดโครงสร้างอาชีพให้เป็นหมวดหมู่ตามหน้าที่รับผิดชอบ พิจารณาร่วมกับระดับการศึกษา (ILO, 2012; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) จำแนกหมวดงานเป็น 4 ทักษะระดับ ได้แก่ **ทักษะระดับที่ 1** จะปฏิบัติงานประจำวันง่าย ๆ ที่ใช้แรงกายเป็นหลัก ใช้เครื่องมือประเภทที่ต้องใช้มือถือหรืออุปกรณ์ง่าย ๆ ส่วนใหญ่เป็นงานที่ใช้แรงงานและความอดทน คือ ผู้ประกอบอาชีพพื้นฐาน **ทักษะระดับที่ 2** ปฏิบัติงานในลักษณะที่ต้องใช้ผู้มีความสามารถในการอ่านและคำนวณข้อมูล เพื่อจัดทำบันทึกการทำงานและติดต่อสื่อสารได้เป็นอย่างดี คือ เสมียน พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง ช่างฝีมือและเกี่ยวข้อง ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ **ทักษะระดับที่ 3** ปฏิบัติงานในลักษณะที่ต้องใช้ความรู้ด้านเทคนิคที่มีความซับซ้อน บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงความรู้ทางเทคนิค และกระบวนการเฉพาะด้าน คือ ผู้จัดการ ช่างเทคนิคระดับอาวุโส

และผู้บัญญัติกฎหมาย และเจ้าหน้าที่เทคนิคและวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ และ **ทักษะระดับที่ 4** ปฏิบัติงานในลักษณะงานที่ต้องแก้ไขปัญหาละเอียดและตัดสินใจที่ยุ่งยาก บนพื้นฐานความรู้ในทางทฤษฎีและข้อเท็จจริงในสาขาเฉพาะที่ใช้ความรู้ในระดับสูงมาก คือ ผู้จัดการ ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย และผู้ประกอบการวิชาชีพด้านต่าง ๆ ระดับสูง ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาการทำงานของผู้ย้ายถิ่นพบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า รองลงมาคือผู้ประกอบการงานพื้นฐาน ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานทักษะระดับที่ 2 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564)

ในส่วนของชั่วโมงการทำงาน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562) ให้นิยามว่า หมายถึง จำนวนชั่วโมงทำงานจริงทั้งหมดในสัปดาห์ที่สำรวจ ซึ่งเป็นผลรวมของชั่วโมงทำงาน โดยสำนักงานคุ้มครองแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน กำหนดชั่วโมงการทำงานตามกฎหมายแรงงานว่า ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้ไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือตามที่นายจ้างลูกจ้างตกลงกัน และไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์สำหรับงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้าง และสภาวะแวดล้อมของงานมีความเสี่ยงอันตรายสูง ต้องจัดให้มีการป้องกันความเสี่ยงที่ตัวบุคคล ให้มีเวลาทำงานปกติไม่เกิน 7 ชั่วโมงต่อวัน และไม่เกิน 42 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยต้องมีเวลาพักไม่น้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน ทั้งนี้ต้องมีวันหยุดไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง หรือวันหยุดตามประเพณี (พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน ฉบับที่ 7, 2562) เพื่อให้แรงงานสามารถทำกิจกรรมอื่น ๆ หรือมีเวลาพักผ่อนได้อย่างเพียงพอ (Baxter and Warren, 2018)

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน ทำให้ได้ตัวแปรตาม คือ ชั่วโมงการทำงาน หมายถึง จำนวนชั่วโมงทำงานจริงทั้งหมดในสัปดาห์ที่สำรวจ พิจารณาจากการทำงานเต็มเวลา ตามกฎหมายแรงงานที่กำหนดให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้ไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือ 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การศึกษานี้จึงได้แบ่งจำนวนชั่วโมงการทำงานเป็น 2 กลุ่ม คือ ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน และได้ตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้อง

กับแบบแผนการทำงาน ประกอบด้วยอาชีพ และค่าจ้างต่อเดือน ที่น่าจะสัมพันธ์กับ ชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่น

ดังนั้น จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจาก 2 กลุ่ม แนวคิดทำให้เชื่อว่า ตัวแปรอิสระที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของ แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่น (ตัวแปรตาม) คือ คุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่น และแบบแผนการย้ายถิ่น ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด สถานภาพสมรส จำนวน สมาชิกในครัวเรือน และพื้นที่ปลายทาง และแบบแผนการทำงาน ได้แก่ อาชีพ และ ค่าจ้างต่อเดือน ผู้วิจัยจึงมีสมมติฐานการวิจัยว่าตัวแปรอิสระดังกล่าวน่าจะมี ความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative methodology) แบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional design) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่เป็นข้อมูลระดับย่อย (Micro data) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ของประชากรซึ่งรวบรวมโดยการสำรวจ ได้มาด้วยวิธีการตามพระราชบัญญัติสถิติ พ.ศ. 2550 ที่ผ่านการตรวจสอบ ความถูกต้องและความครบถ้วนแล้วเพื่อใช้ในการประมวลผลต่อไป (สำนักงานสถิติ แห่งชาติ, 2559) โดยผู้วิจัยเลือกใช้ข้อมูลระดับย่อยจากโครงการสำรวจการย้ายถิ่น ของประชากร พ.ศ. 2562 ที่เก็บข้อมูลในช่วงไตรมาสที่ 4 (ตุลาคม - ธันวาคม) เพราะช่วงการสำรวจไม่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส โควิด-2019 จึงเป็นข้อมูลที่อยู่ในสภาวะปกติ เป็นข้อมูลทุติยภูมิรายบุคคลที่เก็บจาก กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแรงงานย้ายถิ่น ระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยการสุ่มตัวอย่างของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้กระทำการสุ่มตัวอย่าง 2 ขั้นตอน (Stratified two-stage random sampling) ขั้นที่ 1 จำแนกตามภูมิภาคของถิ่น ปลายทาง ได้แก่ กรุงเทพฯ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ใช้หลักการสุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดเขตแดนนับจากแต่ละชั้นภูมิย่อยหรือแต่ละเขต

การปกครอง จำนวน 127,460 เขตแดนนับตัวอย่าง ขั้นที่ 2 จำแนกตามเขตการปกครอง ได้แก่ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล ได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 83,880 ครัวเรือน ในกรุงเทพฯ และทุกภาคของประเทศ ซึ่งบุคคลที่เข้าข่ายการงานนับจะมีรายชื่อบันทึก ในบัญชีรายชื่อครัวเรือนตัวอย่าง จำนวน 205,256 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562) การวิจัยนี้ กำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระดับปัจเจก ประชากรของการวิจัย คือ แรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่น หมายถึง ประชากรเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 18-59 ปี มีภูมิลำเนาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ซึ่งเป็นผู้ย้ายถิ่น ระหว่างภาค โดยเป็นแรงงานหญิงที่ย้ายถิ่นมาทำงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง และมียานพาหนะในรอบ 7 วัน ณ เวลาที่สำรวจของโครงการฯ จึงมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,713 คน ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า **“แรงงานหญิงย้ายถิ่น”**

การวิจัยนี้ กำหนดตัวแปรอิสระที่ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการ ย้ายถิ่น ประกอบด้วย อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีการวัดระดับอัตราส่วน (Ratio scale) ระดับการศึกษาสูงสุด มีการวัดระดับอันดับ (Ordinal scale) สถานภาพ สมรส และพื้นที่ปลายทาง มีการวัดระดับนามบัญญัติ (Nominal scale) ส่วนแบบแผน การทำงาน ประกอบด้วย อาชีพ มีการวัดระดับนามบัญญัติ และค่าจ้างต่อเดือน มีการวัดระดับอัตราส่วน ทั้งนี้ตัวแปรอายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และค่าจ้าง ต่อเดือน ได้จัดกระทำให้มีการวัดในระดับอันดับ เพื่อให้เหมาะสมกับการวิเคราะห์ระดับ สองตัวแปร (Bi-variate analysis) ตัวแปรตาม คือ ชั่วโมงการทำงาน เป็นตัวแปรที่มี การวัดระดับอัตราส่วน พิจารณาจากจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ของแรงงาน หญิงย้ายถิ่น และจัดกระทำให้มีการวัดระดับนามบัญญัติ เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และ 2) มากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตามที่กฎหมายกำหนด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์สถิติทาง สังคมศาสตร์ (SPSS) โดยวิเคราะห์ตัวแปรเดียวด้วยสถิติอย่างง่าย (Descriptive statistics) ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด และวิเคราะห์สองตัวแปรด้วยการวิเคราะห์ตารางไขว้ (Crosstabulation) ใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-square) โดยพิจารณาระดับความสัมพันธ์จากค่าสัมประสิทธิ์

สหสัมพันธ์ (Contingency Coefficient, CC.) (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2555) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE663137

บทความนี้ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากข้อมูลสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2562 ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลระดับย่อยที่ศึกษาถึงคุณลักษณะทางประชากร ตัวแปรส่วนใหญ่จึงมีการวัดระดับนามบัญญัติ และระดับอันดับ และมีตัวแปรที่มีการวัดระดับอันดับอันดับ (Interval scale) และระดับอัตราส่วนค่อนข้างน้อย และข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญบางประการที่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมได้ เช่น ค่าใช้จ่าย สาเหตุการย้ายถิ่น เขตที่อยู่อาศัยในถิ่นต้นทาง เป็นต้น เนื่องจากขาดความครบถ้วนของข้อมูลจากข้อมูลระดับย่อย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ คุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น แบบแผนการทำงาน ชั่วโมงการทำงาน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1. *คุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น* พบว่าแรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นคน Generation Y (อายุ 24-41 ปี) และ Generation X (อายุ 42-56 ปี) ร้อยละ 48.6 และ 41.2 ตามลำดับ ตามการจำแนกช่วงวัยของ รศรินทร์ เกรย์ และคณะ (2559) ที่จำแนกตามบริบทการเปลี่ยนผ่านของประเทศไทย เนื่องจากแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นคน Generation Y สามารถเข้าถึงข้อมูลและรับรู้ถึงความทันสมัยในพื้นที่ปลายทาง นอกจากนี้คน Generation X มีความยืดหยุ่น มุ่งมั่น และไม่ปิดกั้นตนเอง จึงสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเช่นเดียวกับคน Generation Y (ศูนย์สื่อสารองค์กร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563) ทำให้เข้าถึงข้อมูลแหล่งงานและย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ปลายทางได้ (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2559; สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565) นอกจากนี้ยังพบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นกว่า 2 ใน 3 สำเร็จการศึกษาไม่เกินระดับการศึกษามัธยมศึกษา (ร้อยละ 62.1)

กว่าร้อยละ 71.4 ของแรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่สมรสแล้ว และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนในถิ่นปลายทาง 1-2 คน ร้อยละ 52.0 และแรงงานหญิงย้ายถิ่นมากกว่าครึ่งหนึ่งมีถิ่นปลายทางอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ร้อยละ 55.5 เพราะพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูงและเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของประเทศ จึงมีสถานประกอบการของรัฐและเอกชนที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและมีตำแหน่งงานรองรับ เช่นเดียวกับการศึกษาของ Ngoc, Barysheva, and Trung (2019) ที่พบว่าในพื้นที่เมืองที่เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของประเทศมักมีงานรองรับสูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ เพราะมีการกระจุกตัวของผู้ประกอบการทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ต้องการแรงงานในการผลิตสินค้าและบริการ โดยเฉพาะเขตอุตสาหกรรม

2. แบบแผนการทำงาน พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นเกือบ 3 ใน 4 ประกอบอาชีพทักษะระดับที่ 2 (ร้อยละ 72.8) เป็นผู้ปฏิบัติงานที่ใช้ความสามารถในการอ่านและคำนวณข้อมูลเพื่อจัดทำบันทึกการทำงาน และติดต่อสื่อสารได้เป็นอย่างดี อาทิ เสมียน พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร เป็นต้น เนื่องจากแรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาไม่เกินระดับการศึกษาภาคบังคับ ส่งผลให้สามารถเข้าถึงเพียงอาชีพทักษะระดับที่ 2 สอดคล้องกับการศึกษาของ Hassan and Rafaz (2017) ที่อธิบายว่าแรงงานที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ มักมีข้อจำกัดในการเข้าถึงงานที่ต้องใช้ทักษะในระดับสูง อีกทั้งการไม่ได้รับการส่งเสริมให้เข้าสู่งานศึกษาในระดับสูงในถิ่นต้นทางทำให้ไม่สามารถเลือกงานได้ แรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้รับค่าจ้างต่อเดือน 9,001-15,000 บาท ร้อยละ 65.5 โดยมีค่าจ้างต่อเดือนเฉลี่ย 12,459.23 บาท (S.D. = 5,015.73) สูงสุดที่ 50,000 บาทต่อเดือน และต่ำสุด 6,000 บาทต่อเดือน เนื่องจากแรงงานหญิงย้ายถิ่นสามารถเข้าถึงแหล่งงานที่หลากหลาย ประกอบกับค่าตอบแทนสูงตามโครงสร้างของรายได้ขั้นต่ำในพื้นที่ปลายทาง (ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง เช่น ชลบุรี ระยอง วันละ 390 - 425 บาท) จึงส่งผลให้มีรายได้ที่สูงกว่าพื้นที่ต้นทาง (Todaro, 1976; อรรถกฤต บัจฉิมนันท์, 2558)

3. ชั่วโมงการทำงาน ซึ่งเป็นตัวแปรตาม พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเพราะมีภาระหน้าที่ดูแลงานในบ้าน ส่งผลให้ส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สมรสแล้ว จึงต้องสละเวลาเพื่อดูแลงานในบ้าน (Mahiwan and Ayuwat, 2019; Matteazzi and Scherer, 2021) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีแรงงานหญิงย้ายถิ่นกว่าร้อยละ 28.4 ต้องทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งมากกว่าชั่วโมงการทำงานที่กฎหมายกำหนด โดยพบว่า มีผู้ที่ทำงานมากที่สุดถึง 98 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และทำงานเฉลี่ย 48.63 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ($S.D. = 9.21$) อาจเพราะแรงงานย้ายถิ่นหญิงเหล่านั้นมีทักษะที่ไม่สูงมาก จึงต้องทำมากขึ้นเพื่อให้ได้รับค่าจ้างสูงขึ้น อีกทั้งแรงงานหญิงย้ายถิ่นบางส่วนมีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานขึ้นเพราะลักษณะของงาน เช่น งานผู้ดูแลวัยพึ่งพิง ที่ต้องพักอาศัยอยู่กับนายจ้าง (Cortes and Pan, 2018).

4. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่น ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ตารางไขว้ด้วยสถิติไคสแควร์ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานและระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า มีบางตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษาสูงสุด พื้นที่ปลายทาง อาชีพ และค่าจ้างต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง รายละเอียดดังต่อไปนี้

อายุ พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นทุก Generation ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นคน Generation Z และ Generation X ร้อยละ 78.3 และ 72.4 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นคน Generation Baby boomer และ Generation X เกือบ 1 ใน 3 (ร้อยละ 30.5 และ 27.6 ตามลำดับ) ทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นคน Generation Baby boomer มีลักษณะนิสัยเป็นคนจริงจังและให้ความสำคัญกับภาระหน้าที่เพื่อให้งานสำเร็จ จึงทุ่มเทกับการทำงาน (ขวัญชนก กมลศุภจินดา, 2558) ส่วนแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นคน Generation X นั้นเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง ประกอบกับเป็นกลุ่มช่วงวัยที่ทุ่มเทให้กับงาน มีความรับผิดชอบและเอาใจใส่เพื่อให้งานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย และบางส่วนก็สมัครใจทำงาน

ล่วงหน้า เช่นเดียวกับคน Generation Baby boomer อาจส่งผลให้มีระยะเวลาในการทำงานมากกว่ากฎหมายกำหนดเช่นเดียวกัน (Ko and Choi, 2019; Hamm et al., 2019) และพบว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาทุกระดับส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่อนุปริญญาขึ้นไป ร้อยละ 83.6 รองลงมาคือ ระดับประถมศึกษา และต่ำกว่า และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 71.6 และ 71.4 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า มากกว่า 1 ใน 3 ของแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและ ปวช. ทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (ร้อยละ 36.8) อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาระดับดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงงานที่มีค่าตอบแทนสูงที่เพียงพอต่อการดำรงชีพเพราะต้องใช้ทักษะและวุฒิการศึกษาระดับสูง (บึงปอนต์ รักอำนวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2561; Muller, 2019) แรงงานหญิงย้ายถิ่นเหล่านี้จึงต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น (ดาวเดือน อินเดชะ ถนอมคณิตปัญญาเจริญ และ Janak Pandey, 2565) และระดับการศึกษาสูงสุดมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.136 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากการสำเร็จการศึกษาระดับที่สูงขึ้นสามารถส่งเสริมให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นเข้าถึงงานที่มีค่าตอบแทนสูง และไม่ต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนมากขึ้น (บึงปอนต์ รักอำนวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2561; Borgonov and Pokropek, 2019) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Passaretta and Triventi (2023) ที่พบว่า เมื่อผู้ย้ายถิ่นสำเร็จการศึกษาในระดับสูง จะสามารถเข้าถึงงานที่มีความมั่นคงด้านค่าตอบแทน ไม่ต้องทำงานล่วงเวลา และมีเวลาให้กับการดำรงชีวิตด้านอื่น ๆ มากขึ้น

สถานภาพสมรส พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นทุกสถานภาพสมรส ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่หย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือเป็นหม้าย และแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่เป็นโสด ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 73.8 และ 72.8 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่าแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่สมรสแล้วเกือบ 1 ใน 3 (ร้อยละ 29.1) ทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นกลุ่มนี้มีภาระรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะในครัวเรือนที่มีบุตร หรือวัยพึ่งพิง จึงต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนที่มากสำหรับการแบ่งเบาภาระในครัวเรือน (Považanová, Kollár, and Nedelová, 2019; จูติวารวรรณ อินสะอาด ชมพูนุท โกสลากร เพิ่มพูนวิวัฒน์ และกิริยา กุลกลการ, 2565) และพบว่า สถานภาพสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นทุกสถานภาพสมรสส่วนใหญ่ต้องทำงานตามกฎหมายแรงงานกำหนด

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-2 คน 3-4 คน และ 5 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และเป็นที่น่าสนใจว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-2 คน ร้อยละ 30.0 และแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ร้อยละ 28.5 ทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตนเอง รวมถึงค่าใช้จ่ายของสมาชิกในครัวเรือนด้วย ทั้งนี้ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากแรงงานหญิงย้ายถิ่นต้องทำงานเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนที่เพียงพอต่อการดำรงชีพไม่ว่าจะมีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนเท่าใดก็ตาม อีกทั้งสมาชิกคนอื่นในครัวเรือน เช่น สามี บุตร อาจช่วยทำงานเพื่อสนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในครัวเรือน และอาจเป็นเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นเลือกที่จะไม่ทำงานล่วงเวลาเนื่องจากมีภาระต้องดูแลสามี หรือสมาชิกในครัวเรือน (วรรณภา ลือกิตินันท์, 2559; Liu and Long, 2021)

พื้นที่ปลายทาง พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปทำงานในทุกพื้นที่ปลายทาง มากกว่าครึ่งหนึ่ง ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง ร้อยละ 65.6 ขณะเดียวกัน แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ร้อยละ 40.7 ทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ทำงานในสถานประกอบการของเอกชน ต้องทำงานวันละมากกว่า 8 ชั่วโมงเป็นเวลา 6 วันต่อสัปดาห์ หรือมากกว่า เพราะวัฒนธรรมและกฎระเบียบขององค์กร โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีพื้นที่ปลายทางในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และปริมณฑล อีกทั้งยังต้องแบกรับค่าครองชีพที่สูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในภาคกลาง ทำให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นต้องทำงานล่วงเวลา (Fox, 2009) และพื้นที่ปลายทางมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.119 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากพื้นที่ปลายทางที่เป็นเมืองสูง รวมถึงเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและแหล่งท่องเที่ยว ย่อมมีงานให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นประกอบอาชีพได้ ขณะเดียวกันพื้นที่ดังกล่าวก็มีค่าครองชีพที่สูงด้วยเช่นกัน จึงทำให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นมีชั่วโมงการทำงานสูงขึ้นเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนมากขึ้น (Fox, 2009; สร้อยบุญ ทวยทอง, 2561) สอดคล้องกับการศึกษาของสร้อยบุญ ทวยทอง และคุชฎี आयुวัฒน์ (2559) ที่พบว่า พื้นที่ปลายทางที่มีความเป็นเมืองสูง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ทำให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นสามารถเข้าสู่งานที่หลากหลายและได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้น โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีระดับการศึกษาระดับสูง

อาชีพ พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ทำงานในอาชีพทุกทักษะระดับ ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ทำงานในอาชีพทักษะระดับที่ 4 ร้อยละ 95.6 รองลงมา คือ อาชีพทักษะระดับที่ 3 และอาชีพทักษะระดับที่ 1 ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 79.7 และ 79.1 ตามลำดับ เป็นที่น่าสนใจเกตุว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ทำงานในอาชีพทักษะระดับที่ 2 และทักษะระดับ 1 กว่าร้อยละ 32.4 และ 20.9 ทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นเพราะอาชีพในกลุ่มทักษะระดับนี้มีค่าตอบแทนตามโครงสร้างของค่าแรงขั้นต่ำที่รัฐกำหนดไว้ ซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อ

การดำรงชีพ จึงต้องทำงานล่วงเวลาให้ได้ค่าตอบแทนมากขึ้น (Chan et al., 2021) และอาชีพมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.161 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ประกอบอาชีพทักษะระดับในระดับสูง จะได้ค่าตอบแทนที่สูงตามทักษะที่ใช้ในงาน เมื่อมีแรงงานหญิงย้ายถิ่นได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นก็จะมีจำนวนชั่วโมงในการทำงานลดลง หรือไม่ต้องทำงานล่วงเวลา (Reddy and Sundaram, 2022; Salleh and Mansor, 2022) สอดคล้องกับการศึกษาของ Lee, Doerr, and Drechsel (2022) ที่พบว่า เมื่อทำงานในตำแหน่งที่สูงขึ้นย่อมได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นตามทักษะและความสามารถในการแต่ละคุณลักษณะของตำแหน่งงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตในมิติอื่น ๆ

ค่าจ้างต่อเดือน พบว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ได้รับค่าจ้างต่อเดือนในทุกระดับส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเฉพาะแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีรายได้ตั้งแต่ 15,001 บาทขึ้นไปต่อเดือน ร้อยละ 86.5 เป็นที่น่าสังเกตว่า กว่าร้อยละ 32.8 ของแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีรายได้ระหว่าง 9,000-15,000 บาทต่อเดือน และกว่าร้อยละ 23.1 ของแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่มีรายได้ต่ำกว่า 9,000 บาทต่อเดือน ทำงานเกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจเพราะต้องทำงานมากกว่าที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้ได้ค่าทำงานล่วงเวลามากขึ้น จึงจะเพียงพอต่อค่าครองชีพที่สูงในพื้นที่ปลายทาง แม้ว่า จะกระทบต่อสมดุลชีวิตในด้านอื่น ๆ (ศยามล เอกะกุลนันต์, 2562; Issarangkun Na Ayutaya and Boriraj, 2021) และค่าจ้างต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงย้ายถิ่นในถิ่นปลายทางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.141 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย เพราะเมื่อแรงงานหญิงย้ายถิ่นได้รับค่าจ้างที่เพียงพอต่อการดำรงชีพแล้ว อาจไม่จำเป็นต้องทำงานมากขึ้นเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนล่วงเวลา สอดคล้องกับการศึกษาของ Považanová, Kollár, and Nedelová (2019) ที่พบว่า เมื่อแรงงานมีรายได้ที่สูงขึ้นเวลาในการการทำงานล่วงเวลาจะลดลง เพราะมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ขณะเดียวกันแรงงานหญิงมีโอกาที่จะทำงานล่วงเวลาน้อยกว่าแรงงานชาย เนื่องจาก

มีภาระในครัวเรือนตามความคาดหวังของสังคมในการเลี้ยงดูบุตรหรือการดูแลภายในบ้าน โดยเฉพาะผู้ที่สมรสแล้ว

ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานหญิงย้ายถิ่น จำแนกตามคุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น แบบแผนการทำงาน และจำนวนชั่วโมงการทำงาน ของแรงงานหญิงย้ายถิ่น

แรงงานหญิงย้ายถิ่น	จำนวนชั่วโมงการทำงานของ แรงงานหญิงย้ายถิ่น		รวม (1,713)
	ไม่เกิน 48 ชม./สัปดาห์	มากกว่า 48 ชม./สัปดาห์	

คุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น

1. อายุ

Gen Z (18-23 ปี)	78.3	21.7	100.0 (92)
Gen Y (24-41 ปี)	70.5	29.5	100.0 (833)
Gen X (42-56 ปี)	72.4	27.6	100.0 (706)
Gen Baby boomer (57 ขึ้นไป)	69.5	30.5	100.0 (82)

Chi-square = 2.920 df = 3 Sig. = 0.404

2. ระดับการศึกษาสูงสุด

ประถมศึกษาและต่ำกว่า	71.6	28.4	100.0 (666)
มัธยมศึกษาตอนต้น	71.4	28.6	100.0 (398)
มัธยมศึกษาตอนปลายและ ปวช.	63.2	36.8	100.0 (375)
ตั้งแต่อนุปริญญาขึ้นไป	83.6	16.4	100.0 (274)

Chi-square = 32.371 df = 3 Sig. = 0.000 CC. = 0.136

ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานหญิงย้ายถิ่น จำแนกตามคุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น แบบแผนการทำงาน และจำนวนชั่วโมงการทำงาน ของแรงงานหญิงย้ายถิ่น (ต่อ)

แรงงานหญิงย้ายถิ่น	จำนวนชั่วโมงการทำงานของ		รวม (1,713)
	แรงงานหญิงย้ายถิ่น		
	ไม่เกิน 48 ชม./สัปดาห์	มากกว่า 48 ชม./สัปดาห์	

3. สถานภาพสมรส

โสด	73.8	26.2	100.0 (340)
สมรส	70.9	29.1	100.0 (1,222)
หย่าร้าง/แยกกันอยู่/หม้าย	72.8	27.2	100.0 (151)

Chi-square = 1.265 df = 2 Sig. = 0.531

4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

1-2 คน	70.0	30.0	100.0 (891)
3-4 คน	74.1	25.9	100.0 (583)
ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป	71.5	28.5	100.0 (239)

Chi-square = 2.868 df = 2 Sig. = 0.238

5. พื้นที่ปลายทาง

กรุงเทพฯ และปริมณฑล	59.3	40.7	100.0 (951)
จังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง	65.6	34.4	100.0 (762)

Chi-square = 24.411 df = 1 Sig. = 0.000 CC. = 0.119

ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานหญิงย้ายถิ่น จำแนกตามคุณลักษณะของแรงงานหญิงย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น แบบแผนการทำงาน และจำนวนชั่วโมงการทำงาน ของแรงงานหญิงย้ายถิ่น (ต่อ)

แรงงานหญิงย้ายถิ่น	จำนวนชั่วโมงการทำงานของ		รวม (1,713)
	แรงงานหญิงย้ายถิ่น		
	ไม่เกิน 48 ชม./สัปดาห์	มากกว่า 48 ชม./สัปดาห์	

แบบแผนการทำงาน

6. อาชีพ

ทักษะระดับที่ 1	79.1	20.9	100.0 (301)
ทักษะระดับที่ 2	67.6	32.4	100.0 (1,248)
ทักษะระดับที่ 3	79.7	20.3	100.0 (74)
ทักษะระดับที่ 4	95.6	4.4	100.0 (90)

Chi-square = 45.773 df = 3 Sig. = 0.000 CC. = 0.161

7. ค่าจ้างต่อเดือน

ต่ำกว่า 9,000 บาท	76.9	23.1	100.0 (399)
9,001-15,000 บาท	67.2	32.8	100.0 (1,122)
15,001 บาทขึ้นไป	86.5	13.5	100.0 (192)

Chi-square = 37.143 df = 2 Sig. = 0.000 CC. = 0.146

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ สามารถสรุปได้ว่า แรงงานหญิงย้ายถิ่นส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตามที่กฎหมายกำหนด และพบว่า ระดับการศึกษาสูงสุด พื้นที่ปลายทาง อาชีพ และค่าจ้างต่อเดือน เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงาน ของแรงงานหญิงย้ายถิ่น ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย โดยแรงงานหญิงย้ายถิ่น ส่วนใหญ่ที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ตอนุปริญญาขึ้นไป ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ รวมถึงแรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง แรงงานย้ายถิ่น หญิงที่ทำงานในอาชีพทักษะระดับที่ 4 อาทิ ผู้จัดการ ข้าราชการระดับอาวุโส ผู้ประกอบ วิชาชีพด้านต่าง ๆ ระดับสูง เป็นต้น และแรงงานย้ายถิ่นหญิงที่ได้รับค่าจ้างต่อเดือน ตั้งแต่ 15,001 บาทขึ้นไป ขณะเดียวกัน แรงงานหญิงย้ายถิ่นที่ต้องทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เป็นกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและ ปวช. ย้ายถิ่นไปพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ทำงานในอาชีพทักษะระดับที่ 2 อาทิ เสมียน พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร ผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ เป็นต้น โดยได้รับค่าจ้างระหว่าง 9,001-15,000 บาท ซึ่งแรงงานหญิงย้ายถิ่นกลุ่มนี้ควรได้รับการดูแลอย่างเร่งด่วน เพื่อให้มีจำนวนชั่วโมง การทำงานที่เหมาะสมและมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งจะเกิดผลดีต่อสุขภาพ กายของแรงงานหญิงย้ายถิ่น และเพื่อให้ไม่ต้องทำงานหนักจนเกินไป รวมถึง สุขภาพจิตที่ได้รับผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวง แรงงาน และสถานประกอบการที่แรงงานหญิงย้ายถิ่นทำงานอยู่ ควรพิจารณาชั่วโมง การทำงานที่เหมาะสมกับค่าจ้าง รวมถึงการพิจารณาการปรับค่าตอบแทนที่สูงขึ้น และเหมาะสมกับความเชี่ยวชาญของแรงงาน เพื่อช่วยลดจำนวนชั่วโมงการทำงาน ที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด ที่อาจส่งผลต่อสุขภาพกายจากการทำงานหนักในระยะยาว และลดความตึงเครียดในการทำงาน เพื่อให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นมีสมดุลชีวิต และการทำงาน สามารถดำรงชีพในพื้นที่ปลายทางได้อย่างมีความสุข รวมถึง ควรส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้แรงงานหญิงย้ายถิ่นมีความรู้และทักษะ เพื่อให้สามารถเลื่อนเข้าสู่อาชีพที่มีทักษะระดับสูงขึ้นได้ ขณะเดียวกันแรงงานหญิง

ย้ายถิ่นก็ควรสะสมประสบการณ์ในการทำงาน หมั่นเรียนรู้และฝึกฝนทักษะในการทำงาน ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความเชี่ยวชาญและพัฒนาตนเองให้สถานประกอบการพิจารณาปรับค่าแรงขึ้นให้เหมาะสมกับทักษะและความสามารถ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่น หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา แผนการศึกษาแบบ 2.2 ได้รับการสนับสนุนข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2562 สำนักงานสถิติแห่งชาติ และได้รับการสนับสนุนแหล่งเรียนรู้จากหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา และศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงแรงงาน. (2564). *ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ฉบับที่ 10*. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และแคร์ รีดเตอร์. (2554). เพศภาวะและการย้ายถิ่น. ใน เจอร์รูด ดับเบิล อักเกรซ และอภิชาติ จำรัสฤทธิ์รักษ์ (บรรณาธิการ). *รายงานการย้ายถิ่นของประเทศไทย พ.ศ. 2554*, 132-138.
- ขวัญชนก กมลศุภจินดา. (2558). *พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการแสดงตัวตนของเจนเอเรชั่น: กรณีศึกษาความแตกต่างระหว่างเจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์สและเจนเอเรชั่นวาย*. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ฐิตาวรรณ อินสะอาด ชมพูนุท โกสลากร เพิ่มพูนวิวัฒน์ และกิริยา กุลกลการ. (2565). การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อค่าจ้างแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรมการผลิต. *สถาบันพระปกเกล้า*, 20(2), 95-120.

- ดาวเดือน อินเตชะ ถนอม คณิตปัญญาเจริญ และ Janak Pandey. (2565). ความสัมพันธ์ของค่าตอบแทนกับปัจจัยการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบันของคนวัยทำงานในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 79-90.
- ดุขฎิ อายุวัฒน์. (2556). องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นในชนบทอีสาน. *มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 30(2), 89-106.
- ดุขฎิ อายุวัฒน์. (2562). *ศาสตร์และวิธีวิทยาการศึกษาการย้ายถิ่นของประชากร*. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- ปณิธิ บราวน์. (2557). ความหลากหลายทางเพศกับพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย: การสำรวจองค์ความรู้. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 4(2), 51-67.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2557). *ประชากรศาสตร์: สารัตถศึกษาเรื่อง ประชากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บึงปอนด์ รักอำนวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2561). ความหลากหลายของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นในประเทศไทย: มุมมองทางประชากรและสังคม. *พัฒนาการเศรษฐกิจปริทรรศน์*, 13(2), 84-122.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2562. (2562, 5 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนที่ 43 ก. หน้า 21-29.
- เพ็ญทิพย์ ศรีบุญเรือง และรัชพันธุ์ เสงี่ยมจิตร. (2565). การศึกษาผลกระทบของแรงงานข้ามชาติต่อค่าจ้างเฉลี่ยและชั่วโมงการทำงานของแรงงานนอกระบบ. *วารสาร รัฐศาสตร์*, 16(48), 496-511.
- รศรินทร์ เกรย์ อุมารณณ์ ภัทรวาณิชย์ อักษรภาค หลักทอง และเจตพล แสงกล้า. (2559). *คุณภาพชีวิตต่างวัยของผู้มีงานทำ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรรณภา ลืออกิตินันท์. (2559). การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของแรงงานในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด. *ธุรกิจปริทัศน์*, 8(1), 27 – 42.

- ศยามล เอกะกุลนันต์. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างงานและชีวิตของเจ้าหน้าที่ดูแลลูกค้าทางโทรศัพท์หญิง กลุ่มธุรกิจเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. *สุทธิปริทัศน์*, 33(106), 107-120.
- ศูนย์สื่อสารองค์กร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2563). *แตกต่างอย่างไม่แตกแยก สังคมไทยสังคมหลายรุ่น*. (ออนไลน์). สืบค้นจาก <https://www.chula.ac.th/news/40575/>.
- สร้อยบุญ ทราญทอง และคุชฎี อายุวัฒน์. (2559). แบบแผนการย้ายถิ่นของผู้หญิงจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการสะสมทุน. ใน *การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2559*, จัดโดย สมาคมนักประชากรไทย.
- สร้อยบุญ ทราญทอง. (2561). *การสะสมทุนของผู้หญิงย้ายถิ่นกับการเลื่อนอาชีพ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักคุ้มครองแรงงาน. (2566). *การคุ้มครองแรงงาน*. กรุงเทพฯ: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). *การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล ฉบับแปลจาก International Standard Classification of Occupation: ISCO-08*. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). *คู่มือการปฏิบัติงานการให้บริการข้อมูล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2559*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2564*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2563*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *สำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2565 ไตรมาสที่ 1*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2555). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถกฤต บัณฑิตนันท์. (2558). นโยบายค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ และการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระยะยาว: กรณีศึกษาประเทศไทย. *สถาบันพระปกเกล้า. พฤษภาคม – สิงหาคม*, 113-144.
- Ayuwat, D., Saithong, S., and Chinnasri, O. (2019). Determinants of human capital accumulation of female migrants in the destination. *Journal of Social and Political Sciences*, 2(2), 347-355.
- Baxter, J. and Warren, D. (2018). Long working hours and the wellbeing of mothers in dual-earner families in Australia. *Journal of Family Studies*, 24(2), 141-158.
- Borgonovi, F. and Pokropek, A. (2019). Education and attitudes toward migration in a cross-country perspective. *Frontiers in Psychology*, 10(2019), 1-17.
- Chan, S. M., Au-Yeung, T. C., Wong, H. Chung, R. Y., and Chung, G. K. (2021). Long working hours, precarious employment and anxiety symptoms among working Chinese population in Hong Kong. *Psychiatric Quarterly*, 92, 1745–1757.

- Cortes, P. and Pan, J. (2018). When Time Binds: Substitutes for Household Production, Returns to Working Long Hours, and the Skilled Gender Wage Gap. *Journal of Labor Economics*. doi:10.1086/700185.
- Davies, J. M. (2020). Why women need to “Work hard(er) and persist” to succeed in the clinic and the lab. *Journal of Cystic Fibrosis*, 19(2), 330-331.
- Douglas, P., Cetron, M., and Spiegel, P. (2019). Definitions matter: migrants, immigrants, asylum seekers and refugees. *Journal of Travel Medicine*, 26(2), 1-3.
- Fox, J. T. (2009). Firm-size wage gaps, job responsibility, and hierarchical matching. *Journal of Labor Economics*, 27(1), 83–126.
- Hackman, J. R. and Oldham, G.R. (1980). *Work redesign*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hamm B., Karafa, M., Yu, P. C., Rose, S., and Neuendorf, K. (2019). Comparison of burnout and empathy among Millennial and generation X residents and fellows: associations with training level and race but not generation affiliation. *Academic Psychiatry*, 44, 388–393.
- Hassan, S. A. and Rafaz, N. (2017). The role of female education in economic growth of Pakistan: a time series analysis from 1990-2016. *International Journal of Innovation Economic Development Cultural Change*, 3(5), 83-93.
- ILO. (2012). *International Standard Classification of Occupations: ISCO-08*. Geneva: International Labour Office.
- Issarangkun na ayutaya, J. and Boriraj, J. (2021). Factor of working motivation affective employee loyalty: a case study of an electric company in Laem Chabang industry estate, Chonburi province. *Journal of Graduate School of Commerce-Burapha Review*, 16(2), 58–70.

- Khamnoi, S. and Ayuwat, D. (2019), Roles in public space of wives who left behind international migrant husbands. *Journal of Economics and Business*, 2(3), 586-592.
- Ko, Y. J. and Choi, J. N. (2019). Overtime work as the antecedent of employee satisfaction, firm productivity, and innovation. *Journal of Organizational Behavior*, 40, 282– 295.
- Lee, D., Doerr, S., and Drechsel, T. (2022). *Income Inequality and Job Creation*. FRB of New York Staff Report No. 1021, Rev. August 2023.
- Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 47-57.
- Liu, Y. and Long, C. (2021). Urban and rural income gap: does urban spatial form matter in China? *SAGE Open*, 11(1), 1-11.
- Mahiwan, P. and Ayuwat, D. (2019), Factors associated to the gender roles socialization of working women: a case of major city, Thailand. *Journal of Social and Political Sciences*, 2(3), 554-561.
- Matteazzi, E. and Scherer, S. (2021). Gender wage gap and the involvement of partners in household work. *Work, Employment and Society*, 35(3), 490–508.
- Mullur, T. (2019). *She works hard for the money: tackling low pay in sectors dominated by women – evidence from health and social care*. ETUI aisbl: Brussels.
- Ngoc, T. T. B., Barysheva, G. A., and Trung, T. D. (2019). Industrial zone development and internal migration issue in Vietnam: Evidence from Binh Duong Province. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 9(2), 649-661.
- Passaretta, G. and Triventi, M. (2023). Inequality at the top. The gender earnings gap among the Italian educational elite, *Research in Social Stratification and Mobility*, 100796, <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2023.100796>.

- Považanová, M., Kollár, J., and Nedelová, G. (2019). Overtime work determinants of men and women in Slovakia, *Olsztyn Economic Journal*, 14(4), 331–343.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48, 167-235.
- Reddy Sai, K. and Sundaram, N. (2022). Analysis of socioeconomic status of young migrant farmers in India using probit regression. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 36(1), 2737-2750.
- Salleh, S.N.S. and Mansor, N. (2022). Women and labour force participation in Malaysia. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(7), 1-9.
- Todaro, M. P. (1976). *Internal migration in developing countries*. Geneva: International Labour Office.

“สักยันต์”: การกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ
ของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน¹
“Sak Yant”: An infrastructure of some Vietnamese belief today

ศิลปกิจ ตีชันติกุล
Silapakit Teekantikun
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Faculty of Humanities and Social Sciences
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของการสักยันต์ไทยของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการติดตามกลุ่มผู้ค้าเครื่องรางของขลัง/วัตถุมงคลคนเวียดนามและอาจารย์สักยันต์ไทย ทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์ ผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ตามแนวทางการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิด “โครงสร้างพื้นฐาน” ของ Star (1999) มาเป็นกรอบในการพรรณวิเคราะห์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “เครื่องรางของขลัง/วัตถุมงคลไทยในสังคมเวียดนามร่วมสมัย” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

ผลการวิจัยพบว่า ธรรมเนียมการสักร่างกายของคนเวียดนามดำรงอยู่คู่สังคมมาตั้งแต่ 3,000-2,000 ปีก่อน ต่อมาในสมัยราชวงศ์เจิ้น (ค.ศ. 1400-1225) ราชสำนักได้ออกกฎระเบียบบังคับการสัก ทั้งระดับกษัตริย์ ขุนนาง จนถึงระดับสามัญชนทั่วไป เมื่อมาถึงรัชสมัยของกษัตริย์เจิ้น แอง ตง (Trần Anh Tông, ค.ศ. 1314-1293) พระองค์ทรงออกพระราชโองการยกเลิกกฎข้อบังคับดังกล่าว ทำให้การสักร่างกายกลายเป็นเรื่องส่วนบุคคลสืบต่อมา ส่วนการสักยันต์ไทยเริ่มแพร่หลายในสังคมเวียดนามมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012 เป็นต้นมา โดยเริ่มต้นจากดาราเวียดนามที่ชื่อ โง่ เทน (Ngô Thanh Vân) เดินทางมาสักยันต์ 5 แถวกับอาจารย์หนู กันภัย ที่เมืองไทย จนกลายเป็นข่าวดังทางหน้าหนังสือพิมพ์เวียดนาม ปัจจุบันการสักยันต์ไทยได้กลายเป็นที่นิยมของผู้คนและแพร่หลายในสังคมเวียดนาม ทั้งที่ปรากฏทั้งในโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการเชื่อมโยง/ทำงานร่วมกันระหว่างโครงสร้างพื้นฐานชุดต่างๆ ในฐานะหน่วยความสัมพันธ์อย่างหนึ่งในสังคม กล่าวคือ เริ่มต้นจาก (1) โครงข่ายระบบอินเทอร์เน็ตที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางการติดต่อสื่อสาร ช่วยให้คนเวียดนามสามารถเข้าถึงข้อมูล/ความรู้เกี่ยวกับการสักยันต์ของไทยได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลาย และเป็นช่องทางของ “ผู้ค้า” ที่ทำให้การสักยันต์ไทยกลายเป็นสินค้าออนไลน์ผ่านทาง “เฟซบุ๊ก” (2) โครงข่ายระบบการเดินทางระหว่างประเทศที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม ช่วยให้อาจารย์สักยันต์เดินทางไปเวียดนามได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้คนเวียดนามเข้าถึงสินค้า/วัตถุสิ่งของ (ยันต์) ได้อย่างสะดวกรวดเร็วเช่นกัน (3) โครงข่ายระบบความขัดแย้ง/ศักดิ์สิทธิ์ (ของยันต์) ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ ช่วยให้คนเวียดนามเข้าถึงการใช้งานด้านต่างๆ ประกอบด้วย อำนาจบาปมี เมตตามหานิยม ร่ำรวยเงินทอง โชคลาภ ความสำเร็จในหน้าที่การงาน มหาเสน่ห์ ความรัก ท้ายที่สุดการสักยันต์ของไทยได้กลายไปเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ (ชนิดใหม่) ของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในสังคมเวียดนามปัจจุบัน

คำสำคัญ: สักยันต์ไทย, โครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ, คนเวียดนาม, สังคมเวียดนาม

Abstract

This research paper aims to study Thai Sak Yant as infrastructure of belief of some Vietnamese people today. By using ethnography research methodology, participatory observation and informal interview, to collect data from Vietnamese amulet sellers and Thai “Sak Yant” masters both in online and offline life. In addition, the researcher has chosen to use the concept of “infrastructure” of Star (1999) as an analysis framework.

The research found that Vietnamese tradition of tattoo has existed since 2000-3,000 years ago. Later, during the Trần dynasty (1225-1400 AD), the royal court issued rules for tattooing. Until the reign of King Trần Anh Tông (1293-1314 AD), he issued a decree repealing the rules that making body tattoos to be a personal matter. While Thai sak yant has spread to Vietnam society since the year 2012, beginning with the Vietnamese star named Ngô Thanh Vân travels to do sak yant 5 rows with ajarn Nu (Karpai) at Thailand that became a famous news in the current Vietnam newspaper. Today, Thai sak yant has become popular among people in Vietnam, both in online and offline life. This result occurs from a process of linking/working together of each “infrastructure”. That starting with (1) Internet network as infrastructure for communication, allowing Vietnamese people quickly and widely access information/knowledge about Thai sak yant. And become online products of sak yant trader through “Facebook”. (2) International transportation network as infrastructure of transportation, helping ajarn sak yant travel to Vietnam quickly and conveniently and Vietnamese people have access to goods /objects (yant) easily and quickly as well. (3) Sacred network (yant) as infrastructure of belief, helping Vietnamese people to access; power, prestige, mercy, great popularity, wealth, money, fortune, success in work, great charm, love. Finally, Thai sak yant has become (new) infrastructure of belief of some Vietnamese in Vietnam society today.

Keywords: Thai “Sak Yant”, Infrastructure of belief, Vietnamese people, Vietnam society

บทนำ

การสักร่างกายในภาษาเวียดนามเรียกว่า “ซำ หิง” (xăm hinh) และคำว่ารอยสักเรียกว่า “หิง ซำ” (hinh xăm) ส่วนการสักอักขระโบราณหรือยันต์แบบไทยเรียกว่า “ซำ แพ็บ” (xăm phép) ซึ่งธรรมเนียมการสักร่างกายของคนเวียดนามดำรงอยู่คู่สังคมมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังเคยมีกฎระเบียบของราชสำนักที่บังคับให้ทุกคนต้องสักร่างกาย ไม่เว้นกระทั่งกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ขุนนางราชสำนัก ลงไปจนถึงสามัญชนคนธรรมดา แม้ในเวลาต่อมาราชสำนักได้ประกาศยกเลิกกฎระเบียบดังกล่าว ทำให้การสักร่างกายกลายเป็นเรื่องส่วนบุคคลสืบต่อมาจนปัจจุบัน (Truong Son, 2012) อย่างไรก็ตาม แม้คนบางกลุ่มในสังคมเวียดนามมองการสักร่างกายเป็นเรื่องของศิลปะและการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นหรือคนรุ่นใหม่ แต่สำหรับคนส่วนใหญ่ในสังคมเวียดนามแล้ว กลับมองการสักร่างกายและคนที่มีรอยสักไปในทางรังเกียจเดียดฉันท์ เนื่องจากภาพลักษณ์ของคนที่มีรอยสักที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ มักเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในวงการนักเลง ผู้ต้องหาหรืออาชญากรในคดีต่างๆ จนหน่วยงานทางการศึกษาของรัฐบาลบางหน่วยออกกฎระเบียบชัดเจนว่าไม่รับคนที่มีรอยสักเข้าศึกษาต่อ (Hồng Hạnh, 2019)

แม้ปัจจุบันสังคมเวียดนามส่วนใหญ่ยังคงไม่ยอมรับคนที่มีรอยสัก แต่ปรากฏว่าได้มีคนบางกลุ่มในสังคมเวียดนามหันมาสักยันต์ของไทยมากขึ้น ความนิยมดังกล่าวก่อตัวขึ้นจากดาราเวียดนามคนหนึ่งที่มีชื่อว่า “โง แทง เวิน” (Ngô Thanh Vân) เนื่องจากเธอได้เดินทางมาสักยันต์ 5 แถวกับอาจารย์หนู กันภัยที่เมืองไทยเมื่อต้นปี พ.ศ. 2555 จนกลายเป็นข่าวดังทางหน้าหนังสือพิมพ์เวียดนาม จากนั้นมาการสักยันต์ไทยได้แพร่หลายเข้าสู่สังคมเวียดนามอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเดินทางมาสักยันต์ที่เมืองไทยด้วยตนเองของคนเวียดนาม และ “ผู้ค้า” เครื่องรางของขลังไทยในเวียดนาม ได้ทำการว่าจ้างอาจารย์สักยันต์จากเมืองไทย ให้เดินทางไปทำการสักยันต์ให้กับลูกค้าของตนที่เวียดนาม

กล่าวได้ว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน การสักยันต์ไทยยังคงได้รับความนิยมจากคนเวียดนามอยู่เช่นเดิม เห็นได้จากการว่าจ้างอาจารย์สักยันต์ไทยของ “ผู้ค้า” เวียดนาม ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จากกรณี “ผู้ค้า” รายใหญ่รายหนึ่ง

ในนครโฮจิมินห์ สะท้อนให้เห็นว่าเฉพาะปีนี้ (พ.ศ. 2562) ได้มีการว่าจ้างอาจารย์สักยันต์ไทยไปให้บริการลูกค้าถึง 4 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกเดือนมีนาคม ครั้งที่สองเดือนพฤษภาคม ครั้งที่สามเดือนสิงหาคม และครั้งที่สี่เดือนตุลาคม แต่ละครั้งที่ไปมีการให้บริการ 2 วัน แต่ละวันมีลูกค้ามารอคิวรับการสักยันต์เป็นจำนวนมาก โดยเฉลี่ยอาจารย์สักยันต์สามารถให้บริการได้วันละ 15 คน อย่างไรก็ตามหากมีลูกค้ามารอคิวจำนวนมากก็จำเป็นต้องสักให้ครบทุกคน ครั้งหนึ่งเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา อาจารย์สักต้องสักยันต์ให้ลูกค้าวันเดียว 30 คน (สัมภาษณ์อาจารย์สักยันต์, 18 ต.ค. 2562) จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้สามารถพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยได้ว่า การสักยันต์ไทยกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของคนเวียดนามปัจจุบันได้อย่างไร?

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของการสักยันต์ไทยของคนเวียดนามปัจจุบัน

แนวคิดทฤษฎี

บทความวิจัยนี้เลือกใช้แนวคิด “โครงสร้างพื้นฐาน” (infrastructure) ของ Star มาเป็นกรอบในการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งเขาเสนอให้พิจารณา “โครงสร้างพื้นฐาน” ในฐานะที่มีคุณสมบัติ/องค์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ 1) โครงสร้างพื้นฐานเป็นสิ่งที่ฝังแฝงอยู่ใต้หรือซ่อนอยู่ภายในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและเทคโนโลยีอื่น ๆ 2) โครงสร้างพื้นฐานนั้นมักจะไม่ใช่ที่ประจักษ์ต่อสายตา 3) โครงสร้างพื้นฐานมีขอบเขตในเชิงพื้นที่และเวลา ที่ครอบคลุมกว้างกว่าปรากฏการณ์หรือสถานที่หนึ่งใด 4) โครงสร้างพื้นฐานเป็นที่รู้จักมักคุ้นสำหรับสมาชิกในสังคมนั้น ๆ 5) โครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงกับแบบแผนวิถีปฏิบัติบางอย่าง 6) โครงสร้างพื้นฐานประกอบไปด้วยมาตรฐานต่าง ๆ 7) โครงสร้างพื้นฐานมักสร้างขึ้นบนฐานที่มีการประกอบสร้างมาก่อนแล้ว 8) โครงสร้างพื้นฐานกลายเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้เมื่อยามมันล้มเหลว 9) โครงสร้างพื้นฐานนั้นงอกเงยขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นแบบที่เดียวเสร็จหรือเกิดขึ้นไปพร้อมกันทั่วทั้งโลก (Star, 1999)

จากคุณสมบัติ/องค์ประกอบของ “โครงสร้างพื้นฐาน” ตามคำอธิบายของ Star ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ายันต์และการสักยันต์ของไทย จัดเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (ทางความเชื่อ) ประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะ 1) เป็นสิ่งที่ฝังแฝงอยู่ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยมาอย่างยาวนาน 2) มักจะไม่เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตา เพราะปกติมักมีเสื้อผ้ามาปกปิด 3) เป็นที่รู้จักมักคุ้นสำหรับคนไทยเป็นอย่างดี 4) เชื่อมโยงกับแบบแผนวิถีปฏิบัติบางอย่าง (คุ้มครองป้องกันภัย เมตตามหานิยม ฯลฯ) 5) ประกอบไปด้วยมาตรฐานต่าง ๆ คือมีข้อห้ามต่างๆ ควบคุมกำกับผู้ที่สักยันต์ 6) มักสร้างขึ้นบนฐานที่มีการประกอบสร้างมาก่อนแล้ว คือเดิมมาจากอักขระขอมโบราณ ต่อมามีการต่อยอดด้วยการเพิ่มอักขระล้านนา (กรณีอาจารย์สักยันต์ล้านนา) 7) งอกเงยขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นแบบที่เดียวเสร็จหรือเกิดขึ้นไปพร้อมกันทั่วโลก คือปัจจุบันมีการแพร่กระจายจากไทยไปยังประเทศต่างๆ เช่น จีน ไต้หวัน ฮองกง มาเลเซีย สิงคโปร์ อเมริกา และเวียดนาม

อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิด “โครงสร้างพื้นฐาน” ดังกล่าวมาเป็นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การสักยันต์ไทยของคนเวียดนามในปัจจุบันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณายันต์และการสักยันต์ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ที่มีพลวัตแบบหนึ่งหาใช่สิ่งที่ตายตัวและไร้ชีวิต เพราะมีส่วนอย่างมากในการกำหนดความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์ วัตถุ และสิ่งต่างๆ นอกจากนี้ จำเป็นต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “โครงสร้างพื้นฐาน” หนึ่ง กับอีก “โครงสร้างพื้นฐาน” หนึ่งด้วย กล่าวคือ การที่ยันต์และการสักยันต์กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ (ชนิดใหม่) ในสังคมเวียดนามได้นั้น เป็นเพราะเกิดจากความสัมพันธ์/การทำงานร่วมกันของ “โครงสร้างพื้นฐาน” ต่างๆ อันประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร (อินเทอร์เน็ต/เฟซบุ๊ก) โครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคมระหว่างประเทศ (ท่าอากาศยาน/สายการบินราคาประหยัด) และโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ (อานุกาพ/ความศักดิ์สิทธิ์ของยันต์)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยเฉพาะการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการติดตามผู้ให้ข้อมูลในลักษณะหลากหลายพื้นที่ (multi-sited ethnography) ผู้วิจัยเริ่มต้นการวิจัยด้วยการติดตาม “ผู้ค้า” เครื่องรางของขลังไทยในเวียดนามที่เดินทางมาเมืองไทย กลุ่มแรกเป็น “ผู้ค้า” รายใหญ่จากนครโฮจิมินห์ จากการแนะนำของนักล่ามเวียดนาม-ไทยที่รู้จักกัน ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึง “ผู้ค้า” กลุ่มนี้ครั้งแรกที่วัดแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาผู้วิจัยจึงเริ่มติดตามข้อมูลของ “ผู้ค้า” กลุ่มนี้ทางเฟซบุ๊ก เมื่อรู้ว่าพวกเขาได้ว่าจ้างอาจารย์สัถยันต์จากจังหวัดเชียงใหม่ไปสัถยันต์ที่นครโฮจิมินห์ ผู้วิจัยจึงติดต่อนักล่ามขอติดตามไปด้วย เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (ผู้วิจัยช่วยแปลภาษาระหว่างสังเกตการณ์ด้วย) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ กลุ่มสองเป็น “ผู้ค้า” รายย่อยจากนครโฮจิมินห์ จากการแนะนำของนักล่ามเวียดนาม-ไทยที่รู้จักกันคนเดิม ผู้วิจัยจึงสามารถเข้าถึง “ผู้ค้า” กลุ่มนี้ครั้งแรกที่ท่าอากาศยานแห่งหนึ่งในจังหวัดกาฬสินธุ์ และเริ่มติดตามข้อมูล “ผู้ค้า” กลุ่มนี้ทางเฟซบุ๊กเช่นกัน เมื่อรู้ว่าพวกเขาว่าจ้างอาจารย์สัถยันต์จากจังหวัดกาฬสินธุ์ไปสัถยันต์ที่นครโฮจิมินห์ ผู้วิจัยจึงขอติดตามไปด้วย โดยอาสาเป็นล่ามแปลภาษาเวียดนาม-ไทยให้ทางกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลได้ง่ายขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้ คือ 1) “ดาราเวียดนาม” และ “ยันต์ 5 แถว”: จุดเริ่มต้นของสัถยันต์ไทยในสังคมเวียดนาม หัวข้อย่อยนี้มุ่งให้ภาพการสักและพัฒนาการของสัถยันต์ไทยในสังคมเวียดนามเท่านั้น 2) อินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน เฟซบุ๊ก: โครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร หัวข้อย่อยนี้มุ่งแสดงให้เห็นโครงข่ายย่อยทั้งอินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน เฟซบุ๊ก ว่ามีการทำงานร่วมกันอย่างไร 3) ท่าอากาศยาน เชียงใหม่ เวียดนามแอร์ และท่าอากาศยานเตินเซินญี๊ต: โครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม หัวข้อย่อยนี้มุ่งชี้ให้เห็นการทำงานร่วมกันของโครงข่ายย่อย ไม่ว่าจะเป็นท่าอากาศยาน สายการบิน ทั้งที่ไทยและเวียดนาม ซึ่งทำให้อาจารย์สัถยันต์ไทยสามารถ

เดินทางได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น 4) ดวงชะตา ลายยันต์ การปลุกเสก และข้อห้าม: โครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ หัวข้อย่อยนี้มุ่งแสดงการทำงานร่วมกันของโครงข่ายย่อยทั้ง ดวงชะตา ลายยันต์ การปลุกเสก และข้อห้ามต่างๆ ว่านำไปสู่ความศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร

1. “ดาราเวียดนาม” และ “ยันต์ 5 แถว”: จุดเริ่มต้นของสักยันต์ไทยในสังคมเวียดนาม

สังคมเวียดนามมีธรรมเนียมการสักมาตั้งแต่ครั้งอดีตหรือราว 3,000-2,000 ปี ก่อน จากหนังสือพงศาวดาร “Lĩnh Nam chích quái” ตอน “Hồng Bàng thị truyện” ได้มีการบันทึกไว้ว่า “เมื่อครั้งอดีต ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนภูเขา ได้ลงมาจับปลาตามแหล่งน้ำต่างๆ และมักโดนงูใหญ่ทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บเป็นประจำ จึงพากันไปเข้าเฝ้าร้องทุกข์กับกษัตริย์ กษัตริย์จึงแนะนำว่า เนื่องจากพวกที่อยู่บนเขาแตกต่างจากพวกที่อยู่ในน้ำ พวกที่อยู่ในน้ำชอบอะไรที่เหมือนตัวเองและเกลียดอะไรที่แตกต่างจากตัวเอง ทำให้พวกเราโดนทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บ กษัตริย์จึงออกพระราชโองการให้มีการสักรูปอสุรกายที่อยู่ในน้ำ (มังกร, งู) ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านไม่โดนงูใหญ่ทำร้ายอีก” (Trường Sơn, 2012)

ในสมัยราชวงศ์จิ้น (ค.ศ. 1400-1225) ถือได้ว่าการสักมีความรุ่งเรืองมาก เพราะราชสำนักได้ออกกฎระเบียบบังคับให้ทุกคนต้องสัก ตั้งแต่กษัตริย์ลงไปจนถึงประชาชนทั่วไป ประกอบกับในสมัยนั้นได้มีกองทัพมองโกลลงมาโจมตี ทำให้เหล่าทหารมีการสักอักษรคำว่า “Sát Thát” (ฆ่าทหารมองโกล) ไว้ที่แขน หรือสักอักษรคำว่า “Thiên Tử Quân” (กองทัพสวรรค์) ที่หน้าผาก ส่วนประชาชนทั่วไปก็มีการสักอักษรเชิงคำขวัญ “Nghĩa dĩ quyền khu”, “hình vu báo quốc” (ยอมสละชีพเพื่อชาติ) อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่รัชสมัยของกษัตริย์ Trần Anh Tông (ค.ศ. 1314-1293) ได้มีการยกเลิกกฎระเบียบบังคับสักที่ถือปฏิบัติกันมา ดังนั้นการสักจึงกลายมาเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ไม่ถือเป็นกฎข้อบังคับอีกต่อไป (Trường Sơn, อ้างแล้ว)

ปัจจุบัน การสักยังคงปรากฏในสังคมเวียดนาม โดยเฉพาะการสักแนวศิลปะ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มวัยรุ่นหรือคนรุ่นใหม่ ที่ต้องการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนเอง ซึ่งการสักแนวศิลปะมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น 1) การสัก 3 มิติหรือลวดลาย

เสมือนจริง (Xăm 3D) 2) การสักเป็นรอยแผล (Xăm sẹo lồi) ซึ่งเป็นรูปแบบการสักที่ผู้สักต้องทนต่อความเจ็บปวดอย่างมาก แต่ผู้สักเชื่อกันว่าเป็นการแสดงออกถึงความกล้าหาญอย่างแท้จริง 3) การสักแบบสะท้อนแสง (Xăm phản quang) ซึ่งลายสักมีการสะท้อนแสงในเวลากลางคืน เนื่องจากใช้หมึกสีสะท้อนแสง 4) การสักหิน (Xăm đá) หรือการติดหิน เป็นรูปแบบที่นิยมของวัยรุ่นหญิง เพราะเป็นการติดหินตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย และสามารถแกะออกได้ (Hoàng Linh, 2015)

อย่างไรก็ตาม สังคมเวียดนามปัจจุบันยังคงไม่ให้การยอมรับการสักร่างกาย โดยมองว่าคนที่สักร่างกายเป็นคนที่ไม่น่าไว้วางใจ ไม่ควรเข้าใกล้หรือเกี่ยวข้องด้วย ประกอบกับภาพลักษณ์ของคนที่มีรอยสักที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ คือเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในวงการนักเลง และมักตกเป็นผู้ต้องหาหรืออาชญากรในคดีต่างๆ เช่น รั้งจ้งพันแทง รั้งจ้งทวงหนี้ ขโมย จัปลัน ผ่าฝืนกฎระเบียบ (KHÁNH NGUYỄN, 2016) ดังนั้น การมีรอยสักบนร่างกายจึงกลายเป็นสิ่งน่ารังเกียจของผู้คนในสังคมเวียดนาม เมื่อหลายปีก่อนหนังสือพิมพ์เวียดนามลงข่าวเกี่ยวกับโรงเรียนระดับมัธยมแห่งหนึ่งในเขตผู้ญวต นครโฮจิมินห์ ออกประกาศไม่รับนักเรียนที่มีลักษณะต้องห้ามต่างๆ หนึ่งในนั้นก็คือ ห้ามรับนักเรียนที่มีรอยสักเข้าเรียนต่อในโรงเรียน หากพบภายหลังว่านักเรียนมีรอยสักก็ต้องออกจากโรงเรียนทันที (Vietnamnet, 2016) และเมื่อเร็วๆ นี้ โรงเรียนเตรียมทหารของเวียดนามก็ได้มีการแก้ไขระเบียบการรับสมัครนักเรียนเตรียมทหารใหม่ คือ ไม่รับผู้สมัครที่มีรอยสักเข้าเรียนในโรงเรียนเตรียมทหาร (Hồng Hạnh, 2019)

สำหรับการสักยันต์แบบไทย ถือเป็นรูปแบบใหม่ที่เพิ่งแพร่หลายในสังคมเวียดนาม อย่างน้อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา กล่าวคือ ราวต้นปี พ.ศ. 2555 ดารานักแสดงเวียดนามคนหนึ่งชื่อว่า โง่ แทง เวิน (Ngô Thanh Vân) ได้เดินทางมาเมืองไทย เพื่อขอให้อาจารย์หนู (กันภัย) สักยันต์ “5 แถว” ให้ตนเอง และกลายเป็นข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ของเวียดนามในเวลาต่อมา เมื่อเธอเผยให้เห็นรอยสักดังกล่าวโดยมีการพาดหัวข่าวว่า “Ngô Thanh Vân สักยันต์เหมือน Angelina Jolie” ดาราฮอลลีวูด ที่เคยเดินทางมาสักยันต์กับอาจารย์หนูเมื่อหลายปีก่อน (Chi Mai, 2012) ซึ่งการสักยันต์ของ Ngô Thanh Vân ได้กลายมาเป็นตัวแบบให้ผู้คนในสังคมเวียดนาม

หันมาสนใจการสักยันต์ของไทยมากขึ้น ต่อมาจึงกลายเป็นกระแสการเดินทางมาเมืองไทยเพื่อสักยันต์ "5 แถว" ของคนเวียดนาม โดยเฉพาะกลุ่มคนทำงานบริษัท (Nguyễn Táp, 2015)

กล่าวได้ว่า ในปัจจุบันการสักยันต์แบบไทยเป็นที่นิยมและแพร่หลายอย่างมากในสังคมเวียดนาม ซึ่งการเข้าถึงหรือเป็นเจ้าของลายสักยันต์ไทยของคนเวียดนามสามารถเลือกปฏิบัติได้อย่างน้อย 2 ทางเลือก คือ 1) การเดินทางมาสักยันต์กับอาจารย์ที่เมืองไทย 2) อาจารย์เดินทางไปสักยันต์ให้ถึงเวียดนาม ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการผ่าน "ผู้ค้าลายสัก" คนเวียดนาม ที่มี "เฟซบุ๊ก" เครือข่ายสังคมออนไลน์แสดงบทบาทสำคัญในฐานะ "ชุมชนเสมือน" (virtual communities) ที่ช่วยให้การติดต่อสื่อสารระหว่าง "ผู้ค้าลายสัก" และ "ลูกค้า" ดำเนินไปได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว

2. อินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน เฟซบุ๊ก: โครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร

เวียดนามเริ่มมีการพัฒนาโครงข่ายอินเทอร์เน็ตมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 โดยความร่วมมือของสถาบันเทคโนโลยีสารสนเทศเวียดนามกับอาจารย์จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย ในการทดลองเชื่อมต่อระบบคอมพิวเตอร์ของเวียดนามเข้ากับระบบคอมพิวเตอร์ของออสเตรเลียผ่านโครงข่ายโทรศัพท์ และในปี ค.ศ. 1995 มีการร่วมมือกับบริษัทไพรซ์เนียและโทรคมนาคมเวียดนาม เพื่อให้บริการอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ ต่อมาในปี ค.ศ. 1997 เมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเวียดนาม จึงมีการให้บริการอินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศที่สามารถเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตจากทั่วโลก โดยในช่วงแรกมีบริษัทผู้ให้บริการหลักคือ บริษัทไพรซ์เนียและโทรคมนาคมเวียดนาม และบริษัท NetNam ของสถาบันเทคโนโลยีสารสนเทศเวียดนาม (Hiệp hội Internet Việt Nam, 2013) จากนั้นในปี ค.ศ. 2009 บริษัท VinaPhone ซึ่งเป็นบริษัทลูกของกลุ่มบริษัทไพรซ์เนียและโทรคมนาคมเวียดนาม ที่ให้บริการด้านโทรศัพท์ ได้หันมาเปิดให้บริการอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนในระบบ 3G ขึ้น และเปลี่ยนมาให้บริการในระบบ 4G ในช่วงปี ค.ศ. -2016 2017 ทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตในเวียดนามแพร่หลายมากยิ่งขึ้น (Vietnamnet, 2017) ปัจจุบัน (ค.ศ. 2019) จึงพบว่าจำนวนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตทั่วไปในเวียดนามสูงถึง 64 ล้านคน จากจำนวนประชากรทั้งประเทศประมาณ 97 ล้านคน และผู้ใช้บริการ

อินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมีจำนวนถึง 61.73 ล้านคน หรือราว 96 เปอร์เซ็นต์ของการใช้อินเทอร์เน็ตทั้งหมด (Tuấn Vũ, 2019)

เฟซบุ๊ก (Facebook) ถือเป็นเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์หนึ่งที่คนเวียดนามใช้กันมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 คือนับตั้งแต่เฟซบุ๊กเปิดให้มีการเข้าใช้จากทั่วโลก อย่างไรก็ตาม จนมาถึงปี ค.ศ. 2008 เฟซบุ๊กเริ่มกลายมาเป็นเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายในเวียดนาม เมื่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศได้รับการพัฒนามากขึ้น ส่งผลให้ในปัจจุบัน (ค.ศ. 2019) มีจำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กในเวียดนามสูงถึง 58 ล้านคน ซึ่งจัดอยู่ในลำดับที่ 7 ของประเทศที่มีผู้ใช้เฟซบุ๊กจากทั่วโลก (Đinh Yên Thảo, 2019) ซึ่งการใช้เฟซบุ๊กของคนเวียดนามมีอยู่หลายวัตถุประสงค์ เช่น การติดต่อสื่อสารกับบรรดาเพื่อนฝูงและญาติมิตรทั้งในและต่างประเทศ รับข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ต่างๆ ใช้เป็นช่องทางเสฟสื่อบันเทิงต่างๆ และกลายมาเป็นช่องทางสำคัญในการประกอบธุรกิจโฆษณาซื้อขายสินค้ากันอย่างแพร่หลาย ซึ่งการสัญญันต์ไทยถือเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่สามารถพบเห็นได้ไม่ยากนัก เพียงเข้าไปในเว็บไซต์/แอปพลิเคชันของเฟซบุ๊ก แล้วค้นหาโดยพิมพ์คำว่า “xăm phép thái” “xăm phép 5 dòng” “xăm phép sak yant” “xăm phép salika” “xăm phép kinh 5 dòng” “xăm phép quyền rũ” “xăm phép thỉnh bùa thái” “xăm phép thái lan-yant thai” ก็จะพบว่า มีผู้ค้าลายสัญญันต์ไทยจำนวนหลายรายในเวียดนาม

สำหรับการโฆษณาการสัญญันต์ไทยที่ปรากฏในเฟซบุ๊กของผู้ค้านั้น ส่วนใหญ่มักมีการโพสต์รูปภาพของลายยันต์รูปต่างๆ รวมทั้งการโพสต์ข้อความที่บ่งบอกชื่อเรียกสรรพคุณ เหมาะกับคนที่ประกอบอาชีพอะไร และการสัญญันต์ลายต่างๆ มีราคาเท่าไร พร้อมให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อไว้ด้วย หรือผู้ค้าบางรายยังมีการโพสต์ครีวิดีโอการสัญญันต์สดด้วย ดังตัวอย่างหนึ่งของผู้ค้ารายใหญ่รายหนึ่งในนครโฮจิมินห์ เธอได้โพสต์โฆษณาขายสัญญันต์ไว้ดังนี้ “สักจิ้งจอก 9 หางมหาเสน่ห์ ช่วยในทางสร้างเสน่ห์ ดึงดูดเพศตรงข้าม (อาศัยคุณวิเศษเฉพาะของจิ้งจอก 9 หาง) เป็นที่รักใคร่เอ็นดู เหมาะกับผู้ที่ประกอบอาชีพต่างๆ ดังนี้ นักประชาสัมพันธ์ นักแสดง นักร้อง ผู้ทำงานคลับบาร์ คาราโอเกะ พนักงานเสิร์ฟในภัตตาคารร้านอาหาร...งานที่ต้องการดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้าม การสักจิ้งจอก 9 หางจึงเป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดและขลังที่สุด

(ตั้งดูตุลาค้าให้หลงไหล ธุรกิจดีวันดีคืน ป้องกันพวกอิจฉาตาร้อน ขอเงินทิปได้ง่าย)
ปรับ แก่ และนำโชคแก่ผู้ที่มีปัญหาเรื่องความรัก จะสมหวังในเรื่องความรัก คู่สามีภรรยา
ที่ไม่หวานชื่นเหมือนเกาหรือมีคนหนึ่งคนโดนอกใจ ยันต์จะช่วยให้กลับมารักกันดังเดิม...
ดลใจให้คนรักกลับมาหาตน ช่วยให้มีพลเสียงหรือแก้ “ของ” ที่คนอื่นปล่อยมาทำร้าย
ให้โชคให้ลาภ กันภูตผีวิญญาณ สร้างเสน่ห์ ต้องจิ้งจอก 9 หาง ลายเล็กราคา 6 ล้าน
5 แสนด่ง (ประมาณ 10,000 บาท) ลายใหญ่ราคา 8 ล้าน 5 แสนด่ง (ประมาณ
12,500 บาท) ติดต่อ: 0967999xxx" (Nguyen Ha My, โพสต์เมื่อ 17 ก.ย. 2562)

เมื่อผู้ค้าโพสต์ข้อความและรูปภาพลายสักยันต์ลงบนเฟซบุ๊ก กลุ่มคนที่สนใจ
หรือต้องการหาความรู้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจสักยันต์ก็จะเข้ามา “ติดตาม/Follow”
หรือ “สนทนา/Chat” เพื่อให้คลายข้อสงสัยต่างๆ เป็นต้นว่า “เวลาลักจะเจ็บมากมั้ย?”
“สักแล้วลบออกได้มั้ย” “สักแล้วขลังจริงหรือเปล่า?” จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็น
ทางการชายอายุ 38 ปี บ้านเดิมอยู่จังหวัดกว๋างนิงทางภาคเหนือของเวียดนาม
แต่มาทำงานฝ่ายสินค้าของธนาคารแห่งหนึ่งในนครโฮจิมินห์ เขาเล่าว่า “ระยะ 2 ปีมานี้
เจอแต่เรื่องขวย ๆ โดยเฉพาะเรื่องงาน ซึ่งปกติกรรมยาก “ติดตาม” เฟซบุ๊กของกลุ่ม
Nguyen Ha My อยู่เป็นประจำ ดังนั้นพอรู้ข่าวผ่านทางเฟซบุ๊กว่าครูบา (พระ)
และอาจารย์สักยันต์จะมาโฮจิมินห์ จึงตัดสินใจมาขอติดดวง ครูบาจึงแนะนำให้สักยันต์
ลายเสือหนูนวดง (มหาอำนาจ นำเกรงขาม) เพราะจะช่วยชีวิตดีขึ้น ตัวเขาเองก็หวัง
ว่า หลังจากสักไปแล้ว ลายสักยันต์จะช่วยลดเรื่องราวร้ายๆ หรือความชวยต่างๆ
ในชีวิตลงได้” (สัมภาษณ์, 18 ต.ค. 2562)

จากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร
เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การสักยันต์ไทยสามารถเข้าถึงผู้ศรัทธาในเวียดนามได้อย่าง
รวดเร็วและแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงข่ายทางการสื่อสารแบบสมัยใหม่
ไม่ว่าจะเป็นโครงข่ายอินเทอร์เน็ต โครงข่ายโทรศัพท์แบบสมาร์ตโฟน และโครงข่าย
สื่อสังคมออนไลน์หรือ “เฟซบุ๊ก” ซึ่งโครงข่ายทั้ง 3 ประเภทนี้ได้กระทำการเชิงส่งเสริม
กันและกันได้อย่างสอดประสาน เพราะหากโครงข่ายอินเทอร์เน็ตไม่เสถียร ก็ส่งผล
ทำให้โครงข่ายโทรศัพท์ทำงานไม่เสถียรไปด้วย และส่งผลไปยังการทำงานของ
โครงข่ายสื่อสังคมออนไลน์ที่ไม่เสถียรอีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่า

การทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพของทั้ง 3 โครงข่ายตลอดกว่าทศวรรษที่ผ่านมา นั้น เป็นเพราะรัฐมีนโยบายที่เปิดกว้างต่อการเข้าถึงโครงข่ายต่างๆ ของประชาชนร่วมด้วย เพราะต้องไม่ลืมว่าเวียดนามคือรัฐสังคมนิยม ซึ่งรัฐเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนได้ชื่อว่าเป็นรัฐที่มักผูกขาดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน แต่กรณีเวียดนามกลับต่างไป

แม้คนเวียดนามเพิ่งเข้าถึงโครงข่ายอินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน และเฟซบุ๊กในลักษณะวงกว้างได้ไม่นานนัก แต่กลับมีการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานประเภทนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ค้าเครื่องวางของขลังในเวียดนาม จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลูกค้านั้นไม่น้อยรับรู้เรื่องราวของการสักยันต์ไทยจากการโพสต์ผ่านโครงข่ายสื่อสังคมออนไลน์ของผู้ค้า อีกทั้งยังสามารถสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็นก่อนการตัดสินใจสักได้โดยไม่ต้องมาพบปะกันโดยตรง และเป็นที่น่าสนใจว่าลูกค้าส่วนใหญ่คือกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในเมืองใหญ่ของเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนครโฮจิมินห์ ซึ่งชีวิตประจำวันสัมพันธ์อยู่กับโครงข่ายพื้นฐานทางการสื่อสารสมัยใหม่อยู่แล้ว ดังนั้นด้วยประสิทธิภาพของการทำงานร่วมกันของโครงข่ายต่างๆ ส่งผลให้เกิดกลุ่มผู้ศรัทธาในสักยันต์ไทยขยายจำนวนเพิ่มมากขึ้น

3. ทำอาภาศยานเชียงใหม่ เวียดนาม และทำอาภาศยานดินเซินญี๊ต: โครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม

กรณีของอาจารย์สักยันต์ท่านหนึ่งจากจังหวัดลำพูน ทุกครั้งที่ต้องเดินทางไปสักยันต์ที่เวียดนาม ท่านได้เลือกใช้ทำอาภาศยานเชียงใหม่เป็นทำอาภาศยานต้นทางเสมอ เพราะเดินทางมายังทำอาภาศยานแห่งนี้ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ประกอบกับทำอาภาศยานเชียงใหม่ถือเป็นโครงข่ายทำอาภาศยานต้นทาง (แห่งหนึ่ง) ที่สามารถตอบสนองการเดินทางไปต่างประเทศได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีการพัฒนาและยกระดับมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำอาภาศยานแห่งนี้เดิมชื่อว่า “สนามบินสุเทพ” ก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 ตามพระดำริของนายพลโท หม่อมเจ้าบรมเดช อุปราชมณฑลพายัพ โดยอยู่ในความดูแลของกระทรวงกลาโหม (สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มปป) ปัจจุบันทำอาภาศยานเชียงใหม่อยู่ในความดูแลของบริษัททำอาภาศยานไทยจำกัด (มหาชน) มีศักยภาพในการรองรับผู้โดยสาร 8 ล้านคนต่อปี แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558

เป็นต้นมา เกิดความหนาแน่นของผู้โดยสาร ทำให้บริษัทท่าอากาศยานไทยจำกัด (มหาชน) มีแผนพัฒนาต่างๆ ขึ้น เช่น งานก่อสร้างทางขับขนานเส้นใหม่พร้อมทางขับออกด่วน เพื่อให้สามารถรองรับเที่ยวบินได้ 31-29 เที่ยวบิน/ชั่วโมง งานก่อสร้างอาคารผู้โดยสารระหว่างประเทศ พื้นที่ 70,000 ตารางเมตร รองรับผู้โดยสารได้ 5.3 ล้านคน/ปี (ประชาชาติธุรกิจ, 1 มี.ค. 2562)

เดิมที่การเดินทางไปเวียดนามด้วยสายการบินต้นทุนต่ำนั้น สายการบิน "ไทยแอร์เอเชีย" มักเป็นตัวเลือกลำดับต้น ๆ ของท่าน ซึ่งมักต้องใช้เวลาค่อนข้างนานกับการมารอต่อเครื่องบินที่สนามบินดอนเมือง (กรุงเทพฯ) เพราะไม่มีการให้บริการแบบบินตรง อย่างไรก็ตาม เมื่อ "เวียดเจ็ตแอร์" สายการบินต้นทุนต่ำจากประเทศเวียดนาม มีการเปิดเที่ยวบินให้บริการบินตรงในเส้นทางโฮจิมินห์-เชียงใหม่ ซึ่งเริ่มให้บริการมาตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 มีการให้บริการ 4 วันต่อสัปดาห์ (อังคาร พฤหัสบดี ศุกร์ และอาทิตย์) ใช้เวลาในการเดินทางจากต้นทางสู่ปลายทางประมาณ 2 ชั่วโมง โดยออกจากโฮจิมินห์เวลา 11.35 น. ถึงเชียงใหม่เวลา 13.30 น. และกลับจากเชียงใหม่เวลา 14.20 น. ถึงโฮจิมินห์เวลา 16.25 น. (Vietjetair, มปป) ดังนั้น "เวียดเจ็ตแอร์" ได้กลายมาเป็นสายการบินตัวเลือกใหม่สำหรับการเดินทางไปเวียดนามของท่าน

ส่วนท่าอากาศยานปลายทางที่ท่านเดินทางไปถึงก็คือ "ท่าอากาศยานเดินเซินญี๊ต" (โฮจิมินห์) ซึ่งเป็นท่าอากาศยานที่สร้างขึ้นมามีตั้งแต่ปี ค.ศ. 1920 สมัยอาณานิคมฝรั่งเศส เพื่อใช้ในการทหารและการบินพาณิชย์ ต่อมาได้รับการพัฒนาให้มีความทันสมัยมากขึ้นในสมัยเวียดนามใต้ที่มีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งมีการเปิดให้บริการมาจนถึงปัจจุบัน (Son Hòa, 2016) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันท่าอากาศยานแห่งนี้ต้องประสบกับความแออัดของเที่ยวบินและจำนวนผู้โดยสาร โดยในปี ค.ศ. 2018 มีจำนวนผู้โดยสารที่มาใช้บริการที่ท่าอากาศยานแห่งนี้ถึง 38.5 ล้านคน ซึ่งปกติสามารถรองรับได้เพียง 25 ล้านคนต่อปี (Châu Như Quỳnh, 2019) แต่ทางการเวียดนามก็พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้โดยสาร นอกจากนี้ ด้วยทำเลที่ตั้งที่ไม่ไกลจากศูนย์กลางของเมืองโฮจิมินห์ทำให้ใช้เวลาไม่นานในการเดินทางเข้าไปภายในตัวเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานทางการคมนาคม (ระหว่างประเทศ) เป็นอีกเงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่ทำให้อาจารย์สักยันต์ไทยสามารถเดินทางไปเวียดนามได้อย่างสะดวกรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ความสะดวกเร็วดังกล่าวก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากโครงข่ายย่อยต่างๆ ไม่สนองการทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องกัน เราจะเห็นได้ว่าโครงข่ายสนามบินเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นโครงข่ายสนามบินนานาชาติที่ตอบสนองการเดินทางออกนอกประเทศได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาเดินทางมาต่อเครื่องบินที่กรุงเทพฯ หรือกล่าวได้ว่ามีส่วนช่วยให้อาจารย์สักยันต์สามารถเดินทางออกนอกประเทศได้โดยตรง นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของโครงข่ายสายการบินต้นทุนต่ำ โดยเฉพาะสายการบิน “เวียดเจ็ตแอร์” ที่เปิดให้บริการบินตรงจากเชียงใหม่สู่เมืองโฮจิมินห์และเมืองโฮจิมินห์สู่เชียงใหม่ ยิ่งทำให้อาจารย์สักยันต์สามารถลดค่าใช้จ่ายของตัวเครื่องบินลงไปได้มาก อีกทั้งโครงข่ายของสนามบิน “เดินเซินญีต” ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติเช่นเดียวกัน ที่มีศักยภาพในการตอบสนองการเดินทางระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี ยิ่งเพิ่มความสะดวกให้กับอาจารย์สักยันต์ไทยมากยิ่งขึ้น เมื่อต้นทุนในการเดินทางลดลง จึงไม่มีความจำเป็นต้องไปบวกเพิ่มในค่าสักยันต์ และเมื่อค่าสักยันต์ไม่สูงมากนัก ผู้ศรัทธาก็สามารถเข้าถึงการสักยันต์ไทยได้ง่ายขึ้นตามไปด้วย

4. ดวงชะตา ลายยันต์ การปลุกเสก และข้อห้าม: โครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ

4.1 ดวงชะตา

แม้คนเวียดนามที่ต้องการสักยันต์ได้เข้าถึงข้อมูล/ความรู้เกี่ยวกับลายยันต์ต่างๆ จากผู้ค้าผ่านทางเฟซบุ๊กมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสักยันต์ไทยในเบื้องต้นเท่านั้น เพราะในความเป็นจริง “ดวงชะตา” ถือเป็นส่วนสำคัญของการสักยันต์ กล่าวคือคนเวียดนามที่ต้องการสักยันต์จำเป็นต้องทำการดูดวงกับพระอาจารย์/ฤาษีก่อนเสมอ เพื่อประกอบการตัดสินใจและตกลงใจในการสักแต่ละครั้ง ซึ่งปกติแล้วมักตกลงใจสักตามคำแนะนำของพระอาจารย์/ฤาษีดังตัวอย่างของนักแสดง (ตัวประกอบ) รายหนึ่ง “เป็นผู้ชายอายุ 24 ปี เรียนจบจากมหาวิทยาลัยศิลปะการแสดงมาได้ 2 ปี เนื่องจากคนในครอบครัวไม่มีใครอยู่ในวงการ

นี้เลย แต่เพราะความชอบและมีใจรักส่วนตัว ทำให้ต้องดิ้นรนด้วยตัวเอง เขาว่าต่างจากนักแสดงคนอื่นๆ ที่มีคนในครอบครัวอยู่ในวงการ ก็จะมีคนช่วยเหลือทำให้มีความก้าวหน้าเร็ว เมื่อผู้วิจัยถามเขาว่าทำไมถึงอยากสักยันต์ เขาบอกว่าเพราะเห็นพี่ๆ ในวงการนักแสดงนิยมสักยันต์ 5 แถวกัน และอยากมีความก้าวหน้าในอาชีพนักแสดงเหมือนพวกพี่ๆ คนอื่นๆ โดยเริ่มต้นติดตามหาข้อมูลผ่านทางเฟซบุ๊กของแม่ข่ายคนหนึ่ง ของ Nguyen Ha My พอรู้ข่าวทางเฟซบุ๊กที่ว่าอาจารย์จากเมืองไทยจะมาสักยันต์เลยมารอคิวสักบ้าง ตอนแรกอยากสักยันต์ 5 แถวตามคำแนะนำของแม่ข่ายคนนั้น แต่หลังจากดูดวงชะตาแล้ว พระอาจารย์แนะนำให้สัก "พระลักษณะหน้าทอง" เพราะเหมาะกับอาชีพของเขา ซึ่งช่วยหนุนดวงเขาให้ดีขึ้นในอาชีพการงานได้ ในที่สุดเขาจึงตกลงใจที่จะสักลายยันต์ตามคำแนะนำของพระอาจารย์ โดยหวังว่าความขลัง/ศักดิ์สิทธิ์ของยันต์ดังกล่าวจะสามารถช่วยเหลือเขาได้จริงในอนาคตข้างหน้า" (สัมภาษณ์, 18 ต.ค. 2562)

4.2 ลายยันต์

ยันต์ 5 แถวถือเป็นลายยันต์ที่คนเวียดนามนิยมสักกันมาก เพราะถือเป็นลายยันต์ที่สามารถหนุนดวงชะตาของผู้สักในลักษณะครอบจักรวาล คือแถวที่หนึ่งมีอานุภาพด้านป้องกันสิ่งชั่วร้าย คุ้มครองครอบครัววงศ์ตระกูล ไฉ่ภูตผีปีศาจ แถวที่สองมีอานุภาพด้านแก้ดวงไม่ดีและสะเดาะเคราะห์ แถวที่สามมีอานุภาพด้านป้องกันคุณไสย แถวที่สี่มีอานุภาพด้านโชคลาภ ทำมาค้าขึ้น เฮงๆ รวยๆ และแถวที่ห้ามีอานุภาพด้านมีเสน่ห์เป็นที่รักใคร่เอ็นดูจากผู้อื่นทั้งเรื่องการงานและความรัก (Nguyen Ha My, โพสต์เมื่อ 16 ก.ย. 2562) อย่างไรก็ตาม จากการติดตามสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ค้าทั้งรายใหญ่และรายย่อย 2 รายในนครโฮจิมินห์ ผู้วิจัยพบว่ามียันต์อีกหลายลายที่พระอาจารย์/ฤาษีแนะนำให้กับผู้สักยันต์ (ลูกค้า) กรณีกลุ่มผู้ค้ารายย่อยที่เชิญฤาษีกับอาจารย์สักยันต์จากจังหวัดกาฬสินธุ์ไปทำพิธีและสักยันต์ช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2562 ได้มีการสักยันต์ลายต่างๆ อาทิเช่น 1) ลายยันต์ 5 แถวสาริกา (คือมีรูปนกสาริกาอยู่ตรงกลางยันต์) ให้กับชายอายุ 32 ปี ที่มีอาชีพขายยาให้กับบริษัทยาแห่งหนึ่ง เหตุผลของการแนะนำให้เพิ่มนกสาริกา เพราะจะได้หนุนดวงด้านการพูดจาโน้มน้าวใจลูกค้า 2) ลายยันต์ 1 แถว (เรียกทรัพย์และรักษาทรัพย์) ให้กับหญิงอายุ

22 ปี บริเวณข้อมือด้านในทั้ง 2 ข้าง เนื่องจากดวงชะตาของหญิงคนนี้เป็นคนหาเงินเก่งแต่เก็บเงินไม่อยู่ 3) ลายยันต์พญาครุฑ (อำนาจบารมี ความสำเร็จในหน้าที่การงาน) ให้กับชายอายุ 34 ปี อาชีพรับเหมาก่อสร้าง เพื่อหนุนดวงให้ชนะการประมูลและประสบความสำเร็จในกิจการรับเหมาก่อสร้าง (สังเกตการณ์, 11-10 ส.ค. 2562)

ส่วนกรณีผู้ค้ารายใหญ่ที่เชิญพระอาจารย์กับอาจารย์สัญญัตต์จากจังหวัดลำพูนไปทำพิธีและสัญญัตต์ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมานั้น ได้ทำการสัญญัตต์ให้กับลูกค้าเวียดนามในหลากหลายลายเช่นกัน อาทิเช่น 1) ลายยันต์เศียรฤาษี (มหาลาภ มหามงคล ช่วยให้เกิดลัทธิลาภ) ให้กับชายอายุ 32 ปี 2) ลายยันต์โภคทรัพย์ (เงินทองไหลมาเทมา มีไว้ไม่อดตาย ทำมาค้าขึ้น มีเมตตามหานิยม) ให้กับหญิงอายุ 37 ปี นักธุรกิจจากฮานอย 3) ลายยันต์ดอกบัว 9 กลีบ/กาบ (เมตตามหานิยมให้คนรักคนชอบ) ให้กับหญิงอายุ 38 ปี พนักงานของบริษัทแห่งหนึ่ง 4) ลายยันต์เสือ (อำนาจบารมี นำเกรงขาม) ให้กับชายอายุ 38 ปี พนักงานฝ่ายสินเชื่อธนาคาร 5) ลายยันต์ราหู (เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย เปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี) ให้กับชายอายุ 28 ปี อาชีพขายหอย 6) ลายยันต์หัวใจขุนแผน (เป็นลายล้านนาเด่นด้านเมตตามหานิยม คงกะพัน เสน่ห์) ให้กับชายอายุ 24 ปี อาชีพขายมอเตอร์ไซด์มือสอง 7) ลายยันต์สรีรกา (ช่วยเรื่องโชคลาภ คำพูดคำจา) ให้กับหญิงอายุ 24 ปี ทำงานเกี่ยวกับการเสริมความงาม 8) ลายยันต์ 2 แถว (เสริมความสามารถเสริมโชคลาภ) ให้กับชายอายุ 26 ปี สามีของแม่ข่ายคนหนึ่งของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง 9) ลายยันต์ดอกจัน (เมตตามหานิยม) ให้กับหญิงอายุ 27 ปี แม่ข่ายของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง (สังเกตการณ์, 19-18 ต.ค. 2562)

นอกจากนี้ ลายยันต์ต่างๆ ที่คนเวียดนามเลือกสักนั้น มีอยู่ 2 แบบด้วยกัน คือ 1) แบบสักหมึก และ 2) แบบสักน้ำมัน เป็นที่นึ่งสังเกตว่า สำหรับคนที่เลือกสักหมึกมักเป็นคนที่ประกอบอาชีพอิสระ เช่น ทำธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย เจ้ามือหอย เจ้ามือพนันบอล ส่วนคนที่เลือกสักน้ำมัน มักเป็นคนที่มืออาชีพพนักงานบริษัทต่างๆ เช่น พนักงานธนาคาร พนักงานสถานเสริมความงาม เพราะไม่ต้องการให้ใครมองเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายจ้าง หากโชคร้ายอาจถึงขั้นโดนไล่ออกจากงานได้ อย่างไรก็ตาม คนที่เลือกสักทั้ง 2 แบบก็มีเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างกรณีชายอายุ 33 ปี พนักงานฝ่ายตรวจสอบ

คุณภาพเฟอร์นิเจอร์ส่งออก (เจ้าของบริษัทเป็นคนเยอรมัน) เขาเลือกสักยันต์หน้าเสือที่ปาชาวาแบบน้ำมัน และสักยันต์โภคทรัพย์ที่หัวไหล่ขวาแบบหมึก เมื่อผมถามเขาว่าทำไมจึงไม่เลือกสักหมึกทั้ง 2 ลาย เขาตอบว่า "การสักหมึกลายสัตว์ต่างๆ หากคนอื่นเห็นเข้าจะมองว่าเป็นคนไม่ดี เพราะโยงกับภาพลักษณ์การเป็นสมาชิกของกลุ่มนักเลง ส่วนการสักเฉพาะลายยันต์นั้นคนทั่วไปพอยอมรับได้ ถึงกระนั้นเขาก็เน้นย้ำกับอาจารย์สักยันต์ว่า อย่าให้ลายยันต์ (โภคทรัพย์) โผล่ออกจากแขนเสื้อ" (สัมภาษณ์, 19 ต.ค. 2562)

4.3 การปลุกเสก

ลายยันต์ที่ไม่ได้รับการปลุกเสกถือเป็นลายยันต์ที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นการสักยันต์ในแต่ละครั้งจึงจำเป็นต้องมีการปลุกเสกทุกครั้ง กรณีของอาจารย์สักยันต์จากจังหวัดกาฬสินธุ์ (ชายอายุ 22 ปี) เนื่องจากเรียนการสักแบบศิลปะมาจากโรงเรียนสอนศิลปะการสักที่กรุงเทพฯ ไม่ได้เรียนสักยันต์กับอาจารย์สักยันต์มาโดยตรง (สัมภาษณ์, 9 ต.ค. 2562) ดังนั้นหลังจากที่สักยันต์ให้ลูกค้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องให้ท่านฤๅษีทำพิธีปลุกเสกให้ ด้วยการแตงมือไปที่ลายยันต์ พร้อมกับบริกรรมคาถา สุดท้ายจะมีการติดแผ่นทองคำเปลวที่ลายยันต์ ส่วนกรณีของอาจารย์สักยันต์จากจังหวัดลำพูน (ชายอายุ 23 ปี) ซึ่งร่ำเรียนวิชาสักยันต์กับอาจารย์สักยันต์หลายคนทั้งที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเลย (สัมภาษณ์, 18 ต.ค. 2562) ดังนั้นในกระบวนการสักยันต์และปลุกเสก ท่านจะทำจนแล้วเสร็จเพียงคนเดียว คือในขณะที่ทำการสักยันต์ก็มีการบริกรรมคาถา (ในใจ) ปลุกเสกลายยันต์ไปพร้อมกัน และสุดท้ายจะมีการติดแผ่นทองคำเปลวที่ลายยันต์ด้วยเช่นกัน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า คนที่สักยันต์มีความเชื่อว่าอานุภาพความขลัง/ศักดิ์สิทธิ์ของยันต์ไม่มีความคงทนถาวร จึงจำเป็นต้องมีการปลุกเสกใหม่อยู่เสมอ ดังนั้นจึงมีลูกค้าเก่า/ผู้ที่เคยสักยันต์ไปแล้ว เดินทางกลับมาให้อาจารย์สักยันต์ปลุกเสกลายยันต์ให้กับตนเองอีกครั้ง กรณีของอาจารย์สักยันต์จากจังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากเพิ่งไปสักที่ไฮจิมนท์เป็นครั้งแรก จึงยังไม่มีลูกค้าเก่า แต่กรณีของอาจารย์สักยันต์จากจังหวัดลำพูน ปรากฏว่ามีลูกค้าเก่ากลับมาให้ปลุกเสกยันต์ให้ใหม่พอสมควร เท่าที่ผู้วิจัยนั่งเฝ้าสังเกตการณ์พบว่ามี 1) หญิงอายุ 20 เศษ ปลุกเสกยันต์ดอกบัว 2) ชายอายุ 33 ปี

ปลุกเสกยันต์พญานาค 3) ชายอายุ 24 ปี ปลุกเสกยันต์ 5 แถว 4) หญิงอายุ 23 ปี ผู้ร่วมงานของแม่ข่ายของผู้ค้ารายใหญ่ ปลุกเสกยันต์ดอกบัว 5) หญิงอายุ 25 ปี ผู้ร่วมงานของแม่ข่ายของผู้ค้ารายใหญ่ ปลุกเสกยันต์ 2 แถว 6) ชายอายุ 26 ปี ปลุกเสกยันต์ซุก 7) ชายอายุ 35 ปี แม่ข่ายของผู้ค้ารายใหญ่มาจากจังหวัดอานฮาง ปลุกเสกยันต์พญานาค 8) หญิงอายุ 25 ปี แม่ข่ายของผู้ค้ารายใหญ่ ปลุกเสกยันต์ 2 แถว ซึ่งการปลุกเสกแต่ละครั้ง ลูกค้าต้องยกพานคำครู (เงินคำครูแล้วแต่ศรัทธา เท่าที่สังเกตใส่กัน 2-1 แสนด่ง/คน) ให้กับอาจารย์สักยันต์ จากนั้นอาจารย์สักยันต์จึงนำเศียรฤาษีมาครอบศีรษะลูกค้าพร้อมบริกรรมคาถา แล้วนำแผ่นทองคำเปลวมาติดที่ลายยันต์ถือเป็นอันเสร็จพิธี (สังเกตการณ์, 19-18 ต.ค. 2562)

4.4 ข้อห้าม

การเข้าถึงการใช้งานด้านต่างๆ ของผู้ที่สักยันต์ หรือการบรรลุเป้าหมายของการสักยันต์ได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือ ผู้สักยันต์ต้องปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ ตามที่อาจารย์สักยันต์สั่งไว้ เพราะหากไม่ปฏิบัติตามหรือละเมิดข้อห้าม ยันต์ที่สักไปก็จะเสื่อมอานุภาพลง ซึ่งข้อห้ามของอาจารย์แต่ละคน/สำนักอาจแตกต่างกันไป ตัวอย่างสำนักสักยันต์อาจารย์หมึก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีข้อห้ามไว้ว่า 1) ห้ามด่าพ่อแม่ ครูบา อาจารย์ 2) ห้ามถ่มน้ำลายลงใต้อุ้งมือ 3) ห้ามร่วมเพศกับหญิงมีประจำเดือน (ผู้ชาย) และห้ามร่วมเพศขณะมีประจำเดือน (ผู้หญิง) 4) ห้ามอม ห้ามเลีย 5) ห้ามเป็นชู้กับ ผัว, เมีย ชาวบ้าน 6) ห้ามเสเพลเสพติด 7) ห้ามกินผัก ห้ามกินแพง ห้ามกินบวบ 8) ห้ามรดรดรดตากผ้า 9) ห้ามกินชะอม เฉพาะคนที่สักสาวิกา, นกกระเวก และยันต์จะขลังได้ต้องมีความเชื่อ 3 ข้อดังนี้ 1) เชื่อมั่นในครูบา อาจารย์ 2) เชื่อมั่นในรูปสัก รอยสัก 3) เชื่อมั่นตนเองในการรักษาข้อห้าม ส่วนสำนักสักยันต์วัดบางพระจังหวัดนครปฐม (มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนในวงการ) มีข้อห้ามไว้ว่า 1) ห้ามกินมะเฟือง พักทอง หรือผักแพง บวบ น้ำเต้า 2) ห้ามผิดลูกผิดเมียผู้อื่น 3) ห้ามแข่งดำ, ใส่ร้าย, ใส่ความผู้อื่น มารดาคนอื่น 4) ห้ามทานอาหารจากงานแต่งงาน หรืองานเลี้ยงต่างๆ 5) ห้ามกินข้าวกันบาตร หรือไม่ทานของเหลือจากผู้อื่น 6) ห้ามลอดรดรดตากผ้า หรืออาคารชานบ้านที่ยื่นออกมาจากตัวบ้าน 7) ห้ามลอดไม้ค้ำต้นกล้วย 8) ห้ามลอดสะพานหัวเดียว 9) ห้ามนั่งบนเชรามิกที่แตกหักหรือชำรุด 10) ห้ามผู้หญิง

นอนข้างบนหรือนั่งข้างบนตัว 11) ห้ามนำเสื้อหรือกระโปรงของผู้หญิงข้ามหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่มีประจำเดือน (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, 29 พ.ย. 2562) จากข้อห้ามทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นที่น่าสังเกตว่า อาจารย์ลักยันต์ทั้งจากจังหวัดกาฬสินธุ์ และลำพูนได้ทำการลดทอนข้อห้ามต่างๆ ลง เพื่อให้เหมาะสมและปฏิบัติได้ง่ายขึ้นกับผู้สักที่เป็นคนเวียดนาม ซึ่งข้อห้ามมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ 1) ห้ามว่าร้าย/ดูดำพ่อกับแม่ 2) ห้ามผิดลูกเมีย (ผัว) ชาวบ้าน 3) ห้ามถ่มน้ำลายลงใกล้ตัว ส่วนเรื่องอาหารการกินก็ไม่มีข้อห้ามอื่นใด (สังเกตการณ์, 11-10 ส.ค. 2562 และ 19-18 ต.ค. 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าอานุภาพหรือความศักดิ์สิทธิ์ของยันต์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากการทำงานร่วมกันของโครงข่ายย่อยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นดวงชะตา ลายยันต์ การปลุกเสก และข้อห้าม เพราะหากระบบย่อยหนึ่งใดไม่ทำงาน ก็จะส่งผลกระทบต่อโครงข่ายระบบความขลัง/ศักดิ์สิทธิ์ได้ ดังนั้นการลักยันต์ในแต่ละครั้งจำเป็นต้องมีการดูดวงชะตาของผู้ที่ต้องการลักยันต์เป็นรายบุคคล จากนั้นจึงมีการเลือกลายยันต์เพื่อหนุนดวงให้เหมาะสมกับแต่ละคน สุดท้ายจึงทำการลงมือลักยันต์พร้อมทั้งการปลุกเสก และกำชับเรื่องข้อห้ามต่างๆ จึงถือว่าโครงข่ายระบบความขลัง/ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทำงานร่วมกันได้อย่างเสร็จสิ้นสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามจากความเชื่อของผู้ลักยันต์ที่ว่าอานุภาพความขลัง/ศักดิ์สิทธิ์ของยันต์ไม่มีความคงทนถาวร จึงจำเป็นต้องมีการปลุกเสกใหม่อยู่เสมอ

สรุปและอภิปรายผล

ปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่ายันต์ไทยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ไปแล้ว และปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าดาราเวียดนามที่ชื่ออิง แวง เวิน คือคนแรกๆ ที่ทำให้ยันต์และการลักยันต์ไทย กลายเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของคนเวียดนามทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องราวการเดินทางมาลักยันต์ที่เมืองไทยของเธอ ที่ได้รับการตีพิมพ์บนหน้าหนังสือพิมพ์หรือสื่อออนไลน์เวียดนามต่างๆ ซึ่งคนเวียดนามยังคงให้ความนิยมลักยันต์ไทยมาอย่างต่อเนื่อง โดยเห็นได้จากผู้ค้าเวียดนามหลายกลุ่ม ได้มีการเชิญอาจารย์ลักยันต์ไปลักยันต์ให้กับลูกค้าที่เวียดนามอยู่เป็นประจำ 4-3 ครั้งต่อปี ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีคุณค่าเพียงพอที่จะนำมาอภิปรายถกเถียงว่าในท้ายที่สุดแล้ว

การสักยันต์ไทยเป็นแค่เพียงกระแสนิยมชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น หรือสามารถตีความได้ว่าการสักยันต์ไทยกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ไปแล้วในปัจจุบัน

ผู้วิจัยมองว่าหากนำเอาคุณสมบัติ/องค์ประกอบของ “โครงสร้างพื้นฐาน” ตามที่ Star ให้ไว้มาพิจารณาพร้อมกับมิติของความเชื่อ ก็จะเห็นได้ว่ายันต์หรือการสักยันต์ไทยในเวียดนามจัดเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ (ชนิดใหม่) ของผู้ศรัทธา (บางกลุ่ม) เช่นเดียวกัน เพราะ 1) แม้ยันต์ไทยจะเป็นของใหม่ในสังคมเวียดนาม แต่การสักก็เป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของเวียดนามมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการสักยันต์ไทยจึงไม่ใช่สิ่งแปลกปลอม แต่เป็นสิ่งที่ก่อตัวจากรากฐานความเชื่อเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมเวียดนาม 2) สืบเนื่องจากสังคมเวียดนามทั่วไปมีมุมมองในทางลบต่อการสัก ดังนั้นผู้สักหรือผู้ศรัทธาจึงจำเป็นต้องซ่อนเร้นรอยสักไม่ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาคนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่รับราชการยังต้องปิดบังซ่อนเร้นรอยสักอย่างมิดชิด เพราะการสักถือว่าผิดระเบียบของทางราชการ 3) กลุ่มคนเวียดนามที่ศรัทธาสักยันต์ไทย ส่วนใหญ่คือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเมืองโฮจิมินห์หรือกรุงฮานอย ซึ่งชีวิตประจำวันต้องเผชิญกับความแออัดในเชิงพื้นที่และความเร่งรีบทางด้านเวลา เพื่อการเอาตัวรอดจากการแข่งขันกันสูงในเมืองใหญ่ 4) จริงอยู่ที่ความมักคุ้นต่อการสักยันต์ไทยของคนเวียดนามทั่วไปอาจมีน้อย แต่จากการทำงานของโครงข่ายทางการสื่อสารต่าง ๆ นับวันสังคมเวียดนามยิ่งคุ้นเคยมากยิ่งขึ้น 5) คนเวียดนามส่วนใหญ่เชื่อถือในสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นการเพิ่มเติมยันต์ไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อดังกล่าว จึงสามารถเข้ากันได้ดีกับแบบแผนวิถีปฏิบัติบางอย่างที่มีอยู่เดิมในสังคม 6) ยันต์ก็เหมือนกับความเชื่ออื่นในสังคมเวียดนามที่ต้องอิงกับมาตรฐานบางอย่าง เช่น ข้อห้าม ดังประโยคที่ว่า “có thờ có thiêng, có kiêng có lành” หรือ “จะศักดิ์สิทธิ์ได้ก็ต้องมีการบูชา, จะประสพผลดีได้ก็ต้องปฏิบัติตามข้อห้าม” 7) ความเชื่อการสักยันต์ไทยในเวียดนามประกอบสร้างจากการสักที่มีอยู่เดิมในสังคมเวียดนาม 8) อานุภาพ/ความขลังของยันต์ไทยเสื่อมคลายลงตามเวลา ดังนั้นจึงต้องทำการปลุกเสกอยู่เป็นประจำ ไม่เช่นนั้นยันต์ไทยก็ไม่ต่างจากรูปสลักทั่ว ๆ ไป 9) เป็นที่น่าสังเกตว่า เดิมทียันต์ไทยในเวียดนามเป็นที่

รู้จักจากดารานักแสดงในแวดวงคนบันเทิง แต่ปัจจุบันได้มีการแพร่กระจายไปยังคนในวงการอื่น ๆ เช่น ข้าราชการ พนักงานบริษัท ฯลฯ ร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้การสักยันต์ไทยในเวียดนามจะเข้าข่ายคุณสมบัติ/องค์ประกอบของ “โครงสร้างพื้นฐาน” ตามที่ Star ให้ไว้ แต่หากปราศจากการทำงานร่วมกันกับโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสารและการคมนาคมระหว่างประเทศแล้ว ก็เป็นการยากที่ทำให้การสักยันต์ไทยแพร่หลายในสังคมเวียดนามดังเช่นปัจจุบัน เราจะเห็นว่าจำนวนคนเวียดนามที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่าง “เฟซบุ๊ก” มีเป็นจำนวนหลายสิบล้านคน ประกอบกับโครงข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีความเร็วสูงในเวียดนาม ทำให้การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับยันต์ไทยง่ายและสะดวก ส่งผลต่อการตัดสินใจสักได้ง่ายเช่นกัน นอกจากนี้โครงข่ายการคมนาคมไม่ว่าจะเป็นสนามบิน สายการบินราคาประหยัด มีส่วนสำคัญที่ทำให้ราคาค่าสักยันต์ถูกลง เพราะเมื่อเทียบกับการเดินทางมาสักที่เมืองไทยเป็นรายบุคคล การเชิญอาจารย์ไปสักยันต์ที่เวียดนามสามารถลดค่าใช้จ่ายได้มากกว่า ดังนั้นการทำงานที่สอดคล้องกันอย่างลงตัวระหว่างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ มีส่วนสำคัญอย่างมากที่ทำให้ยันต์และการสักยันต์ไทยแพร่หลายในสังคมเวียดนามได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางยิ่งขึ้น จนกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความเชื่อ (ชนิดใหม่) ของคนเวียดนาม (บางกลุ่ม) ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ประชาชาติธุรกิจ. (2562). *ทอท.ขยายสนามบินเชียงใหม่ 1.5 หมื่นล้าน รับผิดชอบโดยสวทชลัก คาคปี'65 และ 16.5 ล้านคน*. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news296099->, เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2562.
- ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน. (มปป). *กฎของการสักยันต์* สืบค้นจาก <http://www.sakyant.net/sakyant-rules.php>, เมื่อ 29 พฤศจิกายน 2562.
- สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (มปป). *สนามบินเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2513*. สืบค้นจาก http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/detail_picturelanna.php?picture_id=1673, เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2562.

- Star, S. L. (1999). The ethnography of infrastructure. *American Behavioral Scientist*, 43 (3), 377-391.
- Đinh Yên Thảo. (2019). *Mạng xã hội nội địa Việt Nam và ‘giấc mơ Steve Jobs’* [สื่อสังคมออนไลน์ท้องถิ่นเวียดนามและ “ความฝันสตีฟ จ๊อบ”]. สืบค้นจาก <https://www.voatiengviet.com/a/lotus-nguyen-manh-hung-mang-xa-hoi/5089088.html>, เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2562.
- Chi Mai. (2012). *Ngô Thanh Vân xăm hình giống Angelina Jolie* [โง่ แถง เวินสักยันต์เหมือนแองเจลิน่า โจลี่] สืบค้นจาก <https://vnexpress.net/giai-tri/ngo-thanh-van-xam-hinh-giong-angelina-jolie1919840-.html> เมื่อ 23 กันยายน 2562.
- Châu Như Quỳnh. (2019). *Vi sao diện tích sân bay Tân Sơn Nhất hiện chỉ bằng 4/1 so với năm 1975?* [เหตุใดพื้นที่ท่าอากาศยานเตินเซินญี๊ตในปัจจุบันจึงมีขนาดเพียง 4/1 เมื่อเทียบกับปี 1975]. สืบค้นจาก <https://dantri.com.vn/xa-hoi/vi-sao-dien-tich-san-bay-tan-son-nhat-hien-chi-bang-14-so-voi-nam20190822010912278-1975-.htm>, เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2562.
- Hiệp hội Internet Việt Nam. (2013). *LỊCH SỬ VÀ NHỮNG MỐC SON PHÁT TRIỂN INTERNET VIỆT NAM* [ประวัติและช่วงเวลาสำคัญของการพัฒนาอินเทอร์เน็ตเวียดนาม]. สืบค้นจาก <http://via.org.vn/Lich-su-va-nhung-moc-son-phat-trien-Internet-Viet-Nam>, เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2562.
- Hoàng Linh. (2015). *TỤC XĂM MÌNH XUA VÀ NAY* [ธรรมเนียมการสักร่างกายในอดีตและปัจจุบัน]. สืบค้นจาก <http://tadri.org/vi/news/Phong-tuc-xua-va-nay/TUC-XAM-MINH-XUA-VA-NAY296-/>. เมื่อ 24 กันยายน 2562
- Hồng Hạnh. (2019). *Thí sinh có hình xăm, chữ xăm không được xét tuyển vào trường quân đội* [ไม่รับสมัครผู้ที่มียรอยสักเข้าเรียนในโรงเรียนเตรียมทหาร]. สืบค้นจาก <https://dantri.com.vn/giao-duc-khuyen-hoc/thi-sinh-co-hinh-xam-chu-xam-khong-duoc-xet-tuyen-vao-truong-quan-doi201903-14155924132.htm>. เมื่อ 28 ตุลาคม 2562.

- KHÁNH NGUYỄN. (2016). *Vi sao xăm trổ hay bị kỳ thị, bị gọi là 'đối tượng'?* [ทำไมการสักมักโดนรังเกียจ ถูกเรียกว่า "เป้าหมาย"?]. สืบค้นจาก <https://vtc.vn/vi-sao-xam-tro-hay-bi-ky-thi-bi-goi-la-doi-tuong-d270219.html>. เมื่อ 25 ตุลาคม 2562
- Nguyễn Tập. (2015) *Huyền thuật ở Thái Lan: Xăm 'bùa' [ไสยเวทย์ที่เมืองไทย: สักยันต์]*. สืบค้นจาก <https://thanhnien.vn/van-hoa/huyen-thuat-o-thai-lan-xam-bua529656-.html>. เมื่อ 23 กันยายน 2562.
- Sơn Hòa. (2016). *Sân bay Tân Sơn Nhất 100 năm trước của Sài Gòn [ท่าอากาศยานเตินซินญีต 100 ปีก่อนของไซ่ง่อน]*. สืบค้นจาก <https://vnexpress.net/toi-su/san-bay-tan-son-nhat-100-nam-truoc-cua-sai-gon3462349-.html>. เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2562.
- Trường Sơn. (2012). *Bí ẩn "thú" xăm mình của người Việt cổ [ลึกลับการสักร่างกายของคนเวียดนามในอดีต]*. สืบค้นจาก <https://dantri.com.vn/dien-dan/bi-an-thu-xam-minh-cua-nguoi-viet-co-1351189034.htm>. เมื่อ 24 กันยายน 2562.
- Tuấn Vũ. (%6,72 .(2019 người dùng sẽ truy cập Internet qua smartphone năm 2025 [ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตผ่านระบบสมาร์ตโฟนในปี 2025 จะมีจำนวนถึง 72.6 เปอร์เซนต์]. สืบค้นจาก <https://vnexpress.net/so-hoa/-6-72nguoi-dung-se-truy-cap-internet-quua-smartphone-nam3975528-2025-.html>. เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2562.
- Vietnamnet. (2016). *Không nhận học sinh có hình xăm trổ, đồng tính [ไม่รับนักเรียนมีรอยสัก, มีความหลากหลายทางเพศ]*. สืบค้นจาก <https://vtc.vn/khong-nhan-hoc-sinh-co-hinh-xam-tro-dong-tinh-d270208.html>. เมื่อ 28 ตุลาคม 2562.
- Vietnamembassy-thailand. (2019). *Những điều chưa biết về hình xăm chữ thái [ข้อที่ยังไม่รู้เกี่ยวกับลายสักรูปอักษรไทย]*. สืบค้นจาก <https://vietnamembassy-thailand.org/hinh-xam-chu-thai/>. เมื่อ 28 ตุลาคม 2562.

Vietnamnet. (2017). *Internet Việt Nam: 20 năm phát triển và những bước tiến vượt bậc* [อินเทอร์เน็ตเวียดนาม: 20 ปีแห่งการพัฒนาและความก้าวหน้าเหนือระดับ]. สืบค้นจาก <https://vietnamnet.vn/vn/cong-nghe/tin-cong-nghe/internet-viet-nam-20-nam-phat-trien-va-nhung-buoc-tien-vuot-bac-412438.html>. เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2562.

Vietjetair. (2016). *Vietjet mở cùng lúc 2 đường bay TP.HCM đi Phuket & Chiang Mai (Thái Lan), tung siêu khuyến mại tất cả đường bay quốc tế* [เวียดนามเจ็ทเปิดเส้นทางบินพร้อมกัน 2 เส้นทาง บินจากโฮจิมินห์สู่ภูเก็ตและเชียงใหม่ (ประเทศไทย), กระหน่ำโปรโมชั่นทุกเส้นทางบินระหว่างประเทศ] .สืบค้นจาก <https://www.vietjetair.com/Sites/Web/vi-VN/NewsDetail/tin-tuc/2928/vietjet-mo-cung-luc-2-duong-bay-tphcm-di-phuket-and-chiang-mai-thai-lan-tung-sieu-khuyen-mai-tat-ca-duong-bay-quoc-te> .เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2562.

Nguyen Ha My. (2562). “Xăm hỏ ly quyền rử” [สักจิ้งจอก 9 หางมหาเสน่ห์] สืบค้นจากเฟซบุ๊ก Nguyen Ha My เมื่อ 10 ตุลาคม 2562.

Nguyen Ha My. (2562). “Xăm phép 5 dòng” [สัถยันต์ 5 แถว] สืบค้นจากเฟซบุ๊ก Nguyen Ha My เมื่อ 10 ตุลาคม 2562.

(ลูกค้า, ชายอายุ 38 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 18 ต.ค. 2562, ร้านของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(ลูกค้า, ชายอายุ 24 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 18 ต.ค. 2562, ร้านของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(ลูกค้า, ชายอายุ 33 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 19 ต.ค. 2562, ร้านของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(อาจารย์สัถยันต์, ชายอายุ 22 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 9 ส.ค. 2562, โรงแรมแห่งหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(อาจารย์สัถยันต์, ชายอายุ 23 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 18 ตุลาคม 2562, ร้านของผู้ค้ารายใหญ่คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(การสักยันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 11-10 ส.ค. 2562, บ้านของผู้ค้ารายย่อย
คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

(การสักยันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันที่ 19-18 ต.ค. 2562, ร้านของผู้ค้ารายใหญ่
คนหนึ่ง ณ. นครโฮจิมินห์ เวียดนาม)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อและที่ตั้งของเมืองมาน
ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง

A Hypothesis Regarding the Name and Location
of “Mueang Man” in the King Ram Khamhaeng Inscription

ยุทธพร นาคสุข¹ และ นที สาคกรยุทธเดช²

Yuttaporn Naksuk¹ and Natee Sakornyutthadej²

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์

¹Master of Arts Program in Linguistics

¹สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย

¹Research Institute for Languages and Cultures of Asia

²คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี

²Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหิดล

^{1,2}Mahidol University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อและที่ตั้งของเมืองมานในจารึกพ่อขุนรามคำแหง เมืองมานปรากฏอยู่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 24 - 25 การศึกษาที่ผ่านมาเกือบทั้งหมดถ้อยคำอักษรในจารึก และการอ่านชื่อเมืองนี้โดยใส่รูปวรรณยุกต์เอกหรือไม้เอก คือถ้อยคำและอ่านเป็น <“เมืองมาน”> “เมืองมาน” ในบทความนี้เสนอข้อสันนิษฐานว่าเมืองนี้น่าจะมีชื่อว่า “เมืองมาน” โดยไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก เพราะในตำแหน่งที่ควรวางรูปวรรณยุกต์เอกของคำนี้ในจารึกมีรอยขีด ด้วยเหตุนี้จึงจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ศึกษาที่ผ่านมาเข้าใจ

ว่ามีรูปวรรณยุกต์เอกอยู่ในตำแหน่งดังกล่าว และเมื่อตรวจสอบอักขรวิธีของจารึกด้านที่ 4 บรรทัดที่ 11 - 27 ซึ่งมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่ามีอักขรวิธีต่างไปจากจารึกด้านอื่น ๆ แล้วพบว่าคำที่ต้องใส่รูปวรรณยุกต์เอกที่พบทั้งหมด 10 คำ ไม่มีคำใดที่เขียนโดยใส่รูปวรรณยุกต์เอกเลย ดังนั้นชื่อเมืองมานที่อยู่ในการ์บบรรทัดที่ 24 - 25 ก็น่าจะไม่มีรูปวรรณยุกต์เอกเช่นกัน ส่วนที่ตั้งของเมืองมานยังไม่มีข้อมูลว่าอยู่ที่ใดเพราะปัจจุบันไม่มีชื่อเมืองนี้แล้ว มีเพียงข้อสันนิษฐานแตกต่างกันไป เช่น เมืองมานน่าจะเป็นเมืองเดียวกับเมืองนาน หรือเป็นเมืองที่อยู่ระหว่างเมืองแพร์กับเมืองนาน หรือเป็นเมืองเดียวกับเมืองงาว คืออำเภองาว จังหวัดลำปางในปัจจุบัน หรือตั้งอยู่บริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำแม่มาน อำเภอสองเม่น จังหวัดแพร่ในปัจจุบัน ในบทความนี้เสนอข้อสันนิษฐานว่าเมืองมานน่าจะหมายถึงเมืองมานซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองแพร์ (เมืองแพร่) ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของอำเภอสองเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เพราะปรากฏหลักฐานของชื่อเมืองนี้ในเอกสารเก่าของล้านนาและยังมีร่องรอยของคำที่เกี่ยวข้องกับเมืองนี้หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน เช่น แม่น้ำมาน ประตุมาน หลักฐานเหล่านี้มีส่วนช่วยสนับสนุนว่าชื่อเมืองนี้ในการ์กพ่อขุนรามคำแหงน่าจะไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก

คำสำคัญ: จารึกพ่อขุนรามคำแหง, จารึกหลักที่ 1, เมืองมาน

Abstract

This article aimed to propose a hypothesis regarding the name and the location of Mueang Man, the city stated in lines 24 - 25 on the fourth side of King Ram Khamhaeng Inscription. Most previous studies transliterated the city name by adding the low-tone marker (*Mai-ek*), therefore the transliteration and reading became <เมืองมาน>. This article proposed the hypothesis that the spelling of the city name might be <เมืองมาน> without the low-tone marker. The scratches at the position of the tone marker in the inscription might be the reason this word was transliterated with the tone marker in past studies. When inspecting lines 11 - 27 on the fourth side, in which the orthography is distinctly different from the other sides of the inscription, it was found that the low-tone markers were absent in the 10 words that must have been written with one. For these reasons, the name of this city mentioned in lines 24 - 25 should have been written without one, too. No conclusion regarding the location of Mueang Man has been made since the city with that name does not exist in the present. Nevertheless, there are several hypotheses regarding the city location; Mueang Man might be the city of Nan, or a city between the city of Phrae and Nan, or the city of Ngao (the present Ngao District, Lampang Province), or a city located in the area of Mae Man Reservoir (the present Sung Men District, Phrae Province). This article presumed that /*mian̩ mâ:n*/ (เมืองมาน) might be /*mian̩ mâ:n*/ (เมืองมาน), the ancient city not far from the city of Phlae (Phrae), which is now in Sung Men District and some part of Den Chai District, Phrae Province. There was evidence of the city name in the old Lanna archives, as well as the traces of its name found in many places in the present, such as Man River (แม่น้ำมาน) and Man Gate (ประตูมาน). This evidence supported the hypothesis that Mueang Man in the King Ram Khamhaeng Inscription might probably be written without the tone marker.

Keywords: King Ram Khamhaeng Inscription, Sukhothai Inscription No. 1, Mueang Man

บทนำ

จารึกพ่อขุนรามคำแหงหรือจารึกหลักที่ 1 นับเป็นเอกสารโบราณชิ้นสำคัญที่สุดของชาติชิ้นหนึ่ง เป็นหลักฐานบ่งบอกการปรากฏของลายสือไทยเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 1835 การศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมด้านต่าง ๆ ของไทยในสมัยสุโขทัย (กรมศิลปากร ก, 2547, คำชี้แจง) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะทรงพระผนวชได้เสด็จจารึกจุดดงศไปทางหัวเมืองเหนือ ในปี พ.ศ. 2376 ได้ทรงค้นพบจารึกหลักนี้บริเวณเนินปราสาทในวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย จึงโปรดให้นำลงมากรุงเทพฯ พร้อมกับพระแท่นมนังคศิลาบาตรและจารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร (กองแก้ว วีระประจักษ์, 2547, น. 222) ปัจจุบันจารึกพ่อขุนรามคำแหงจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ

ผู้ที่อ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหงได้เป็นบุคคลแรกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีคำที่ทรงอ่านผิดอยู่บางแห่ง และที่ทรงตีความหมายผิดก็หลายคำ ทั้งนี้เพราะภาษาในจารึกหลักนี้โบราณมาก จนบัดนี้ แม้จะได้พจนานุกรมภาษาถิ่นจากในและนอกประเทศมาช่วยอีกหลายภาษาก็ยังตีความในจารึกหลักนี้ไม่ได้ทั้งหมด (ประเสริฐ ณ นคร, 2562, น. 115) นักวิชาการในสมัยต่อมาได้พยายามอ่านและให้ความหมายของคำไทยโบราณและชื่อเฉพาะต่าง ๆ ที่ปรากฏในจารึก จนมีความถูกต้องสมบูรณ์โดยลำดับ เช่น ชื่อช้างทรงของพ่อขุนรามคำแหงตอนที่ทรงกระทำยุทธหัตถีกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอดนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านว่า “บุกพล” ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ อ่านว่า “เนกพล” อธิบายว่าเป็นคำย่อจาก “อนเนกพล” คือมีกำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านว่า “เบกพล” ปัจจุบันยอมรับกันว่าคำว่า “เบกพล” น่าจะเป็นคำที่ต้อง แปลว่า บุกพล ชับพล ไล่ต้อนทหาร (กรมศิลปากร, 2547, น. 34 - 35) แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่มีความหมายถึงอะไร เพราะมีผู้ตีความแตกต่างกันไป ในกรณีที่เป็นชื่อเฉพาะ เช่น ชื่อบ้านนามเมืองก็มีอีกหลายเมืองที่ยังถกเถียงกันอยู่ว่าตั้งอยู่ที่ใด ข้อถกเถียงเกี่ยวกับคำและชื่อเฉพาะเหล่านี้ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นครได้กล่าวไว้อย่างละเอียดในหนังสือ

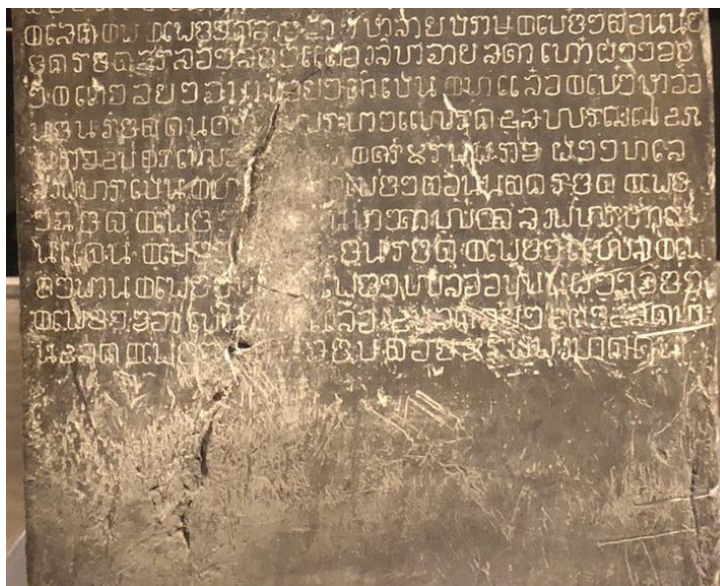
เรื่องการอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หัวข้อ “การตีความจารึกหลักที่ 1 ซึ่งแตกต่างกัน” (ประเสริฐ ณ นคร, 2547, น. 62 - 68)

ในบทความนี้จะเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองมานที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 4 บรรทัดที่ 24 - 25 ซึ่งยังมีความคลุมเครือทั้งชื่อและที่ตั้งของเมือง โดยมีข้อสันนิษฐานอยู่ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือเสนอข้อสันนิษฐานว่าชื่อ “เมืองมาน” ที่เคยอ่านกันมานั้นอาจจะมีชื่อว่า “เมืองมาน” โดยไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก และประเด็นที่ 2 เสนอข้อสันนิษฐานว่าเมืองมานปัจจุบันน่าจะอยู่ในพื้นที่ของอำเภอสูงเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่

อนึ่ง เนื่องจากชื่อเมืองมานเป็นที่รู้จักกันในแวดวงการศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกันอย่างกว้างขวาง การกล่าวถึงชื่อเมืองในบทความนี้จะเรียกชื่อว่า “เมืองมาน” ไปพลางก่อนเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน

การปรากฏของคำว่า “เมืองมาน” และลักษณะของจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4

จารึกพ่อขุนรามคำแหงมี 4 ด้าน ด้านที่ 4 มีจำนวนบรรทัดทั้งหมด 27 บรรทัด คำว่าเมืองมานเริ่มปรากฏในท้ายบรรทัดที่ 24 โดยคำว่า “เมือง” จารึกแต่เพียง <เม> แล้วขึ้นบรรทัดที่ 25 ด้วย <องมาน> เมื่ออ่านรวมกันจึงจะเป็นคำว่า “เมืองมาน” ที่สมบูรณ์ ส่วนล่างของจารึกด้านนี้มีรอยแตกเริ่มจากกลางบรรทัดที่ 17 ไปจนถึงบรรทัดสุดท้ายและแตกเลกลงไปอีกประมาณ 15 เซนติเมตร บริเวณพื้นผิวของจารึกหลังรอยแตกเกิดการสึกกร่อนทำให้ตัวอักษรตั้งแต่บรรทัดที่ 21 - 27 หายไปบรรทัดละประมาณ 1 - 2 คำ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร กล่าวถึงข้อสังเกตเกี่ยวกับจารึกด้านที่ 4 ว่าบรรทัดที่ 11 - 27 นอกจากลายมือจะเปลี่ยนไปแล้ว ยังใช้อักษรวิธีแบบใหม่อีกด้วย กล่าวคือ ด้านที่ 1 ถึง 3 เขียนอักษรควบติดกัน และแยกตัวสะกดห่างออกไป แต่ด้านที่ 4 ตอนท้าย อักษรควบไม่ติดกัน และตัวสะกดก็ไม่แยกห่างออกไป จึงมีผู้เชื่อว่าจารึกภายหลัง บางคนเห็นว่าจารึกเพิ่มในสมัยพระเจ้าลิไทย แต่บางคนก็แย้งว่า อย่างช้าควรจะเป็นรัชสมัยพระเจ้าเลอไทย เพราะจารึกยังใช้สระอยู่บรรทัดเดียวกับพยัญชนะ และตัวอักษรก็ไม่เหมือนตัวอักษรสมัยพระเจ้าลิไทย (ประเสริฐ ณ นคร, 2547, น. 59)

ภาพที่ 1 สภาพของจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 17 - 27
ที่มา : ยุทธพร นาคสุข

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชื่อ “เมืองมาน”

เอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีอยู่เป็นจำนวนมาก กรมศิลปากรได้สำรวจบรรณานุกรม หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนับถึง พ.ศ. 2547 มีทั้งหมด 133 รายการ (กรมศิลปากร, 2547, น. 78 - 35) การศึกษาดังกล่าวครอบคลุมเนื้อหาหลายศาสตร์ เช่น ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาษาศาสตร์ ศัพทมูลวิทยา วรรณกรรม นิติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประเด็นที่มีการศึกษากันมากอีกประเด็นหนึ่งคือข้อถกเถียงที่ว่าจารึกหลักนี้สร้างขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงจริงหรือไม่ สำหรับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชื่อ “เมืองมาน” ในบทความนี้จะเลือกเฉพาะหนังสือและบทความที่ผู้เขียนหรือผู้เผยแพร่เป็นผู้ถ่ายทอดอักษร คัดลอก หรืออ่านจารึกหลักนี้โดยตรง จะไม่เลือกเอกสารที่อ้างอิงจากงานอื่น เอกสารที่นำมาศึกษาครั้งนี้มีทั้งหมด 16 รายการดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายชื่อเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชื่อ “เมืองม่าน”

ลำดับ	พ.ศ. (ค.ศ.)	หนังสือ/บทความ	ผู้เขียน
1	2400 (1857)	The Kingdom and People of Siam	Sir John Bowring (เซอร์ จอห์น บาวริง)
2	2408 (1865)	On Some Siamese Inscriptions	Adolf Bastian (อดอล์ฟ บาสเตียน)
3	2427 (1884)	Excursions et Reconnaissances, Vol. VIII	François-Joseph Schmitt (ฟรังซัว ยอแซฟ ชมิตต์)
4	2441 (1898)	Mission Pavie, Indo-China 1879 - 1895	Auguste Pavie (อ็อกุสต์ ปาวี หรือ ม.ปาวี)
5	2452 (1909)	The Oldest Known Writing in Siamese: The Inscription of Phra Ram Khamhæng of Sukhothai, 1293 A.D	Cornelius Beach Bradley (คอร์นีเลียส บีช แบริดเลย์)
6	2467	ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์ครั้งที่ 1	ยอร์ช เซเดส์ (George Coëdès)
7	2477	ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พิมพ์ครั้งที่ 2	ยอร์ช เซเดส์ (George Coëdès)
8	2514 (1971)	The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya (1292 A.D.)	A.B. Griswold and Prasert na Nagara (อเล็กซานเดอร์ บี กริสวอลด์และ ประเสริฐ ณ นคร)

ตารางที่ 1 รายชื่อเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชื่อ “เมืองม่าน” (ต่อ)

ลำดับ	พ.ศ. (ค.ศ.)	หนังสือ/บทความ	ผู้เขียน
9	2514	คำอ่านศิลาจารึกพ่อขุน รามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1	จำ ทองคำวรรณ
10	2526	บัญชีคำที่ปรากฏในจารึก พ่อขุนรามคำแหง (เขียนตามอักษรวิธีเดิม)	อัญชนา จิตสุทธัญญาณ
11	2527	ศิลาจารึกพ่อขุน รามคำแหงมหาราช	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12	2527	จารึกสมัยสุโขทัย	กรมศิลปากร
13	2547	ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง	กรมศิลปากร
14	2548	ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย	กรมศิลปากร
15	2552	100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ ไทย ลำดับที่ 1	วินัย พงศ์ศรีเพียร
16	2556	พจนานุกรมศัพท์วรรณคดี ไทย สมัยสุโขทัย ศิลา จารึกพ่อขุนรามคำแหง มหาราช หลักที่ 1	ราชบัณฑิตยสถาน

ประวัติการถ่ายทอดและอ่านชื่อเมืองม่านและเมืองใกล้เคียง

แม้ว่าบทความนี้จะให้ความสำคัญกับ “เมืองม่าน” เป็นหลัก แต่เนื่องจากการศึกษาที่ผ่านมายังมีความสับสนระหว่าง “เมืองม่าน” กับ “เมืองน่าน” ซึ่งจารึกติดกัน และในการศึกษายุคแรกยังไม่สามารถอ่านคำว่า “เมืองน่าน” ได้ เพราะจารึกลบเลือนมาก ดังนั้นการกล่าวถึงประวัติการถ่ายทอดและการอ่านชื่อเมืองม่านที่ผ่านมา จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงชื่อเมืองอื่น ๆ ที่อยู่กลุ่มเดียวกันด้วย ประกอบไปด้วย “เมืองแพล เมืองม่าน เมืองน่าน เมืองพลว” ซึ่งในจารึกพ่อขุนรามคำแหงเรียกเมืองกลุ่มนี้ว่า “แดนเบื่องตีนนอน” คือเมืองที่อยู่ทางทิศเหนือของเมืองสุโขทัย

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชื่อ “เมืองม่าน” ทั้ง 16 รายการตามตารางที่ 1 สามารถสรุปประวัติการอ่านชื่อเมืองม่านและเมืองใกล้เคียงโดยตามลำดับเวลาได้ดังนี้

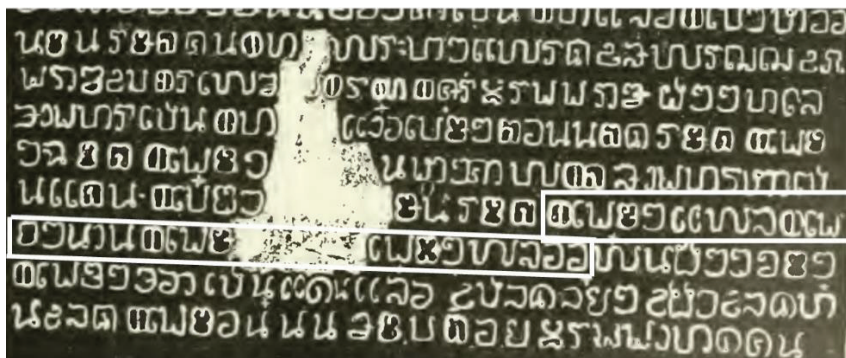
พ.ศ. 2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสำเนาคัดอักษรของจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่กองงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นผู้คัดลอก พร้อมลายพระหัตถ์คำแปลบางคำเป็นภาษาอังกฤษให้แก่เซอร์ จอห์น บาวริง ราชทูตอังกฤษที่เดินทางมายังประเทศไทย ต่อมาในปี พ.ศ. 2400 เซอร์ จอห์น บาวริง ได้นำสำเนาจารึกที่ได้รับพระราชทานนั้นไปตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ The Kingdom and People of Siam โดยพิมพ์ไว้ในหน้าแทรกระหว่างหน้า 278 กับหน้า 279 สำเนานี้เป็นการคัดลอกแบบต่อเนื่องกันไปไม่ได้คัดทีละบรรทัดดังที่ปรากฏในจารึก ในด้านที่ 4 ที่กล่าวถึงชื่อกลุ่มเมืองเบื่องตีนนอนของสุโขทัยนั้นในสำเนามีการคัดลอกชื่อเมืองไว้เพียง 3 เมือง คือ <“เมืองแพล” เมืองน่าน” เมืองพลว> ไม่มีชื่อเมืองม่านทั้ง ๆ ที่ตัวอักษรชัดเจน อาจเป็นเพราะในสมัยนั้นยังไม่สามารถอ่านชื่อ “เมืองน่าน” ได้ เนื่องจากตัวอักษรลบเลือนมาก ผู้คัดลอกอาจจะสำคัญผิดว่าเมืองม่านเป็นเมืองน่าน เพราะเมืองน่านเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ส่วนเมืองม่านในสมัยนั้นไม่มีใครรู้จักแล้ว

มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ 40 (3) กันยายน - ธันวาคม 2566

[illegible]

ภาพที่ 3 สำเนาจารึกพจนานุกรมคำแห่ง ด้านที่ 4 ซึ่งฝรั่งเศส ยอแซฟ ชมิตต์เป็นผู้คัดลอก
ที่มา : Schmitt, Excursions et Reconnaissances, Vol. VIII, p. 180(9).

พ.ศ. 2441 (ค.ศ. 1898) โอกุสต์ ปาวีหรือ ม.ปาวี ข้าหลวงและทูตชาวฝรั่งเศส ได้ทำการรวบรวมจารึกที่อยู่ในดินแดนของประเทศไทยสมัยนั้น โดยคัดลอกจารึกที่พบ ในกรุงเทพมหานคร เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และหลวงพระบาง รวม 31 หลัก แล้วมอบสำเนาจารึกที่คัดลอกนั้นให้แก่บาทหลวงฟรังซัว ยอแซฟ ชมิตต์ แปลเป็นภาษา ฝรั่งเศส ต่อมาได้ตีพิมพ์ในหนังสือ Mission Pavie, Indo-China 1879 – 1895 (สารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่ม 16, 2516, น. 101) ในหนังสือดังกล่าวมีการคัดลอก ชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยโดยแต่งเติมอักษรเป็น < เมืองพล > เมืองนาน < เมือง... > เมืองพลว > กล่าวคือ ในคำว่า “มาน” ได้คัดลอกตัวอักษรจาก <ม> เปลี่ยนเป็น <น> และมีคำอ่านว่า “müeon Phlee müeon Nān müeon müeon Phlvov” (Pavie, 1898, p. 104)

ภาพที่ 4 สำเนาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 ที่ปรากฏในหนังสือ Mission Pavie, Indo - China 1879 – 1895

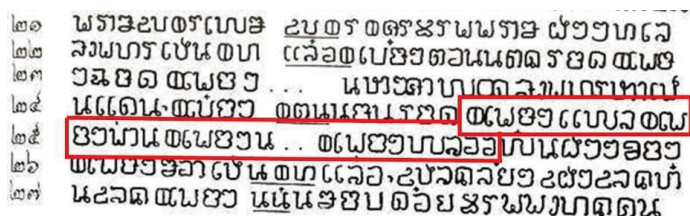
ที่มา : Pavie, Auguste, Mission Pavie, Indo - China 1879 - 1895, p. 201.

พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) คอร์นีเลียส บีช แบรดเลย์ ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันได้ชำระและพิมพ์คำแปลจารึกพ่อขุนรามคำแหงในหนังสือ *The Oldest Known Writing in Siamese: The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai, 1293 A.D.* โดยมีการพิมพ์อักษรไทยตามอักขรวิธีในจารึกไว้ด้วย แบรดเลย์ถ่ายทอดจารึกด้านที่ 4 ที่กล่าวถึงชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <“เมืองแพล เมืองม่าน เมือง () เมืองพลวว”> และมีคำอ่านว่า “Müāng Phlæ, Müāng Man, Müāng....., Müāng Phluā” ทั้งนี้แบรดเลย์อธิบายไว้อย่างมั่นใจว่า “ม่าน” เป็นรูปเขียนตามแบบอักษรไทยโบราณของ “น่าน” (Bradley, 1909, p.30, 60)

พ.ศ. 2467 ยอร์ช เซเดส์ (ยอช เซเดส์) ได้ถ่ายทอดและแปลจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส หอพระสมุดวชิรญาณเป็นผู้จัดพิมพ์ใช้ชื่อหนังสือว่าประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พ.ศ. 2467 พิมพ์ครั้งแรกเนื่องในงานทำบุญฉลองอายุ 4 รอบของเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) ยอร์ชเซเดส์ถ่ายทอดจารึกด้านที่ 4 ที่กล่าวถึงชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <“เมืองแพล เมืองม่าน เมืองน... เมืองพลวว”> ไม่มีคำอ่านภาษาไทย มีเพียงคำจารึก (คำถ่ายทอด) เท่านั้น ส่วนที่เป็นภาษาฝรั่งเศสอ่านไว้ว่า “Mo’an Blè Mo’an Mān Mo’an N....

Mo'an Blua” (ยอช เซเดส์, 2467, น. 48) หนังสือประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึก
กรุงสุโขทัยภาคภาษาไทยได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2477 ในการพระราชทาน
เพลิงศพเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) ในหนังสือเล่มนี้ถ่ายทอดชื่อเมืองเบื้องต้น
ต้นนอนของสุโขทัยเหมือนกับฉบับ พ.ศ. 2467 และมีคำอ่านเป็น “เมืองแพร่ เมืองน่าน
เมือง.... เมืองพลว” ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ไม่ปรากฏชื่อเมืองม่าน และคำว่า <“เมือง
พลว> มีคำอ่านว่า “เมืองพลว” คือมีการใส่รูปวรรณยุกต์เอกเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) การแปลของยอร์ช เซเดส์ ได้รับการทบทวนอีกครั้ง
โดยอเล็กซานเดอร์ บี กริสวอลด์และประเสริฐ ณ นคร ในบทความเรื่อง The Inscription
of King Rama Gamhen of Sukhodaya (1292 A.D.) บทความนี้ถ่ายทอดชื่อเมือง
เบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <“เมืองแพล เมืองม่าน เมืองน.. เมืองพลว>
และมีคำอ่านว่า “Möan Brè, Möan Mān, Möan Nān, Möan Blua” นอกจากนี้
ยังได้กล่าวถึงชื่อกลุ่มเมืองดังกล่าวเป็นภาษาไทยอยู่ในเชิงอรรถที่ 132 ของบทความว่า
“เมืองแพร่” “เมืองม่าน” “เมืองน่าน” และ “เมืองบัว” ตามลำดับ (A.B. Griswold and
Prasert na Nagara, 1971, p. 220) ต่อมาใน พ.ศ. 2527 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้
จัดพิมพ์หนังสือชื่อศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เนื่องในโอกาส 700 ปี
ลายสือไทย โดยมีศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นครเป็นประธานในการจัดทำคำอ่าน
และคำแปลเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส คำอ่านในหนังสือเล่มนี้ยึดตามบทความ
ของท่านเมื่อ พ.ศ. 2514 แต่ก็ได้มีการแก้ไขปรับปรุงหลายแห่งด้วยกัน ในส่วนที่เป็นชื่อเมือง
เบื้องต้นนอนของสุโขทัยถ่ายทอดเป็น <“เมืองแพล เมืองม่าน เมืองน.. เมืองพลว>
และมีคำอ่านว่า “เมืองแพล เมืองม่าน เมืองน.. เมืองพลว”

ในหนังสือศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศิลจารักษ์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช, น. 25.

พ.ศ. 2514 มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ตีพิมพ์คำอ่านแปลจารึกของ ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ ในหนังสือชื่อคำอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 คำถ่ายถอดและคำอ่านในหนังสือเล่มนี้ปรับปรุงมาจากหนังสือ ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พ.ศ. 2467 แต่ถึงกระนั้นก็ได้แก้ไขคำอ่าน อยู่หลายแห่งเช่น คำว่า เนกพล ที่บ้านท่าเมือง พ่อเชื้อเสื่อคำ ช่วยเหนือเพื่อกู้ ได้อ่านใหม่ เป็น เบกพล ที่บ้านท่าเมือง พ่อเชื้อเสื่อคำ และช่วยเหนือเพื่อกู้ ตามลำดับ ศาสตราจารย์ จำถ่ายถอดจารึกด้านที่ 4 ที่กล่าวถึงชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <เมืองแพล เมืองมาน เมืองน..เมืองพลว> และมีคำอ่านว่า “เมืองแพร่ เมืองมาน เมือง.. เมืองพลัว” จะเห็นได้ว่าเป็นการอ่านชื่อ “เมืองพลัว” เป็น “เมืองพลัว” เหมือนใน หนังสือประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พ.ศ. 2477 เนื่องจากศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์เข้ารับราชการเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ของหอพระสมุดวชิรญาณ และเป็นผู้ ฝากศาสตราจารย์จำให้ทำงานกับสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ จนกระทั่ง พ.ศ. 2473 ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์จะกลับประเทศฝรั่งเศส สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงจึงทรงมอบหมายให้ศาสตราจารย์จำทำงานในด้านศิลาจารึกนับแต่นั้น เป็นต้นมา (จำ ทองคำวรรณ, 2514) ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจที่ศาสตราจารย์จำ จะปรับปรุงคำอ่านของจารึกพ่อขุนรามคำแหงจากฉบับที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ เคยทำไว้

พ.ศ. 2526 อัญชนา จิตสุทธินานได้เขียนบทความเรื่องบัญชีคำที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง (เขียนตามอักษรวิจิตร) ลงในวารสารโบราณคดี '26 และพิมพ์ครั้งที่ 2 ในหนังสือหนังสือครุฑาเมื่อปี พ.ศ. 2533 ต่อมาใน พ.ศ. 2552 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรได้นำบทความนี้มาตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 เนื่องในงานพระราชเพลิงศพของอัญชนาเอง บทความดังกล่าวได้คัดลอกคำที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ แล้วเรียงคำตามลำดับอักษร ได้แก่ หมวดทั่วไป หมวดชื่อบุคคล หมวดชื่อทางภูมิศาสตร์ หมวดชื่อเฉพาะเบ็ดเตล็ด ทิศ และวัน เดือน ปี สำหรับชื่อเมืองม่านและเมืองเบื่องต้นนอนของสุโขทัยนั้นถูกจัดให้อยู่ในหมวดชื่อทางภูมิศาสตร์โดยอัญชนาคัดลอกไว้ 3 เมือง คือ <เมืองแพล> <เมืองมาน> และ <เมืองพลว> และมีคำอ่านว่า “เมืองแพร์” “เมืองม่าน” และ “เมืองพลัว” ในบัญชีนี้ไม่มี “เมืองน่าน” อาจเป็นเพราะตัวอักษรในจารึกกลบเลือนมากจนไม่สามารถคัดลอกได้ และที่น่าสังเกตคืออัญชนาคัดลอกคำว่าเมืองม่านโดยไม่ใส่รูปวรรณยุกต์เอก

อนน๑๓๑

= เมืองตาก

อนน๑๓๒

= เมืองพลัว

อนน๑๓๓

= เมืองแพร์

อนน๑๓๔

= เมืองม่าน

อนน๑๓๕

= เมืองศรีธรรมราช

ภาพที่ 6 ชื่อเมืองม่านและเมืองอื่นๆ ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4

ในบทความของอัญชนา จิตสุทธินาน

ที่มา : อัญชนา จิตสุทธินาน, บัญชีคำที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง
(เขียนตามอักษรวิจิตร), น. 205.

พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรจัดพิมพ์จารึกพ่อขุนรามคำแหงและจารึกสมัยสุโขทัย หลักอื่น ๆ ในหนังสือจารึกสมัยสุโขทัย ในโอกาสฉลอง 700 ปีลายสือไทย พุทธศักราช 2526 ต่อมาใน พ.ศ. 2547 กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือว่าศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง เพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระราชสมภพ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครบ 200 ปี และใน พ.ศ. 2548 ได้นำหนังสือ จารึกสมัยสุโขทัยมาพิมพ์ใหม่อีกครั้ง โดยพิมพ์จารึกสุโขทัยที่พบใหม่และยังไม่เคยพิมพ์ เผยแพร่เพิ่มเติมอีก 8 หลัก ให้ชื่อหนังสือว่าประชุมศิลาจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย หนังสือของกรมศิลปากรทั้ง 3 เล่มนี้ได้ถ่ายทอดชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัย ไว้เหมือนกัน คือ <เมืองแพล เมืองมาน เมืองน.. เมืองพลว> และมีคำอ่านว่า “เมืองแพล เมืองมาน เมืองน.. เมืองพลว”

พ.ศ. 2552 วินัย พงศ์ศรีเพียรในฐานะบรรณารักษ์หนังสือ 100 เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 1 ได้พิมพ์คำถ่ายทอดและคำอ่านจารึก พ่อขุนรามคำแหงในฐานะที่เป็น 1 ใน 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย หนังสือเล่มนี้ถ่ายทอดชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <เมืองแพล เมืองมาน เมืองน.. เมืองพลว> และมีคำอ่านว่า “เมืองแพล เมืองมาน เมืองน[าน] เมืองพลว”

พ.ศ. 2556 ราชบัณฑิตยสถานได้จัดพิมพ์หนังสือพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ 1 เป็นครั้งที่ 3 และน่าจะเป็น หนังสือเล่มล่าสุดในขณะนี้ที่พิมพ์เผยแพร่คำอ่านจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หนังสือ เล่มนี้ถ่ายทอดชื่อเมืองเบื้องต้นนอนของสุโขทัยเป็น <เมืองแพล เมืองมาน เมืองน... เมืองพลว> และมีคำอ่านว่า “เมืองแพล เมืองมาน เมืองน.. เมืองพลว”

จากทั้งหมดที่กล่าวมาสามารถสรุปประวัติการอ่านชื่อเมืองมานและเมือง ไกล่เคียงในเอกสารที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 ทั้ง 16 รายการได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปการอ่านชื่อเมืองม่านและเมืองใกล้เคียงในเอกสารลำดับที่ 1 - 16 จากตารางที่ 1

ลำดับ	พ.ศ. (ค.ศ.)	คำถ่ายทอด (คำจารึก)				คำอ่าน			
		<“เมือง”>				เมือง/muang/müeoṇ/Müäng/mo’an/Möaṇ			
		แพล	ม่าน	น..	พลัว	แพล	ม่าน	น..	พลัว
1	2400 (1857)	แพล	ม่าน	-	พลว	-	-	-	-
2	2408 (1865)	-	-	-	-	Phleh (Pre)	Nahn	-	Phlua
3	2427 (1884)	แพล	มาน	-	พลว	Phlè	Nan	-	Phlao
4	2441 (1898)	แพล	นาน	-	พลว	Phlee	Nān	-	Phlvov
5	2452 (1909)	แพล	ม่าน	-	พลว	Phlæ แพล/แพร์	Man ม่าน/น่าน	-	Phluā ไม่ปรากฏ
6	2467	แพล	ม่าน	น..	พลว	Blè	Mān	N.....	Blua
7	2477	แพล	ม่าน	น..	พลว	แพร์	น่าน	-	พลัว
8	2514 (1971)	แพล	ม่าน	น..	พลว	Brè แพร์	Mān ม่าน	Nān น่าน	Blua ปัว
9	2514	แพล	ม่าน	น...	พลว	แพร์	ม่าน	น...	พลัว
10	2526	แพล	มาน	-	พลว	แพร์	ม่าน	-	พลัว
11	2527	แพล	ม่าน	น..	พลว	แพล	ม่าน	น..	พลัว
12	2527	แพล	ม่าน	น..	พลว	แพล	ม่าน	น..	พลัว
13	2547	แพล	ม่าน	น...	พลว	แพล	ม่าน	น...	พลัว
14	2548	แพล	ม่าน	น...	พลว	แพล	ม่าน	น...	พลัว
15	2552	แพล	ม่าน	น..	พลว	แพล	ม่าน	น[าน]	พลัว
16	2556	แพล	ม่าน	น..	พลว	แพล	ม่าน	น..	พลัว

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าคำถ่ายทอด (คำจารึก) ชื่อเมืองม่านมีทั้งหมด 4 แบบ คือ 1) <“เมืองมาน”> 2) <“เมืองม่าน”> 3) <“เมืองนาน”> และ 4) <“เมืองน่าน”> การถ่ายทอดในแบบที่ 1 และ 2 เป็นการถ่ายทอดตามตัวอักษรที่ปรากฏจริงในจารึก ต่างกันที่ผู้คัดลอกหรือผู้ถ่ายทอดส่วนใหญ่ใส่รูปวรรณยุกต์เอกและผู้คัดลอกส่วนน้อยไม่ใส่ ส่วนการถ่ายทอดแบบที่ 3 และ 4 มีการดัดแปลงตัวอักษรในจารึกจากตัวอักษร

<ม> เป็น <น> เหมือนกัน ต่างกันที่ใส่หรือไม่ใส่รูปวรรณยุกต์เอก สำหรับคำอ่านไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาตะวันตก (ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส) จะเห็นว่าในสมัยแรกมีการอ่านสลับสระหว่างชื่อ “เมืองม่าน” กับ “เมืองน่าน” อาจเป็นเพราะในยุคนั้นยังไม่สามารถอ่านอักษร <น> ในคำว่า “น่าน” ได้ ผู้อ่านหรือผู้คัดลอกจึงสำคัญผิดไปว่าน่าจะเป็นเมืองน่านเพราะเป็นเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองแพร่ เมื่อนักวิชาการสมัยต่อสามารถอ่านอักษรตัวแรกได้เป็น <น> จึงทำให้เชื่อว่าชื่อเมืองที่อยู่หลังเมืองม่านน่าจะเป็น “เมืองน่าน” และเป็นคนละเมืองกัน หนึ่งการศึกษาที่ผ่านมา มีเพียงงานของ A.B. Griswold and Prasert na Nagara (1971) และวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) เท่านั้นที่ระบุไว้ชัดเจนว่า <เมืองน..> คือ เมืองน่าน ส่วนงานอื่น ๆ มักจะอธิบายสลับกับเมืองม่านหรือไม่ได้ระบุแน่ชัดว่าคือเมืองใด

ชื่อ “เมืองพลล” เกือบทั้งหมดถ่ายทอดหรือคัดลอกเป็น <เมืองพล> ยกเว้นลำเนาจารึกของเซอร์ จอห์น บารวริงเท่านั้นที่ใส่รูปวรรณยุกต์เอกเข้าไปด้วย อาจเป็นเพราะผู้คัดลอกค่อนข้างมั่นใจว่าเป็นชื่อเมืองพลหรือเมืองแพร่ ส่วนคำอ่านภาษาไทยมีอยู่ 3 แบบ คือ เมืองพล เมืองพลล และเมืองแพร่ คำอ่านที่เป็นภาษาตะวันตกมีทั้งการเขียนตามรูปและเขียนตามเสียงพบอยู่ 4 แบบ คือ *muang Phle*, *müeoñ Phlee*, *Müäng Phlæ* และ *mo'an Blè* แต่ไม่ว่าจะเขียนแบบใด เอกสารทุกรายการต่างระบุตรงกันว่าเมืองนี้ก็คือจังหวัดแพร่ในปัจจุบัน

ชื่อ “เมืองพลลว” ในเอกสารทุกรายการถ่ายทอดหรือคัดลอกเหมือนกันคือ <เมืองพลลว> ส่วนคำอ่านภาษาไทยมีทั้งหมด 3 แบบ คือ เมืองพลลว เมืองพลลว และเมืองบัว โดยที่ “พลลว” เป็นการเขียนตามรูปศัพท์ดั้งเดิม ส่วน “บัว” เป็นการเขียนตามการออกเสียงในภาษาไทยถิ่นเหนือและเป็นรูปเขียนปัจจุบัน ส่วนคำว่า “เมืองพลลว” ในสมัยหลังได้เลิกใช้ไปเพราะอักษรในจารึกไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก ส่วนภาษาตะวันตกอ่านเป็น *muang Phlao*, *müeoñ Phlvov*, *Müäng Phluä* และ *mo'an Blua* แต่ไม่ว่าจะอ่านแบบใด เอกสารทุกรายการต่างระบุตรงกันว่าเมืองนี้ปัจจุบันคืออำเภอบัว จังหวัดน่าน

ข้อสังเกตเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของ “เมืองม่าน” ในการศึกษาที่ผ่านมา

ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 4 ตั้งแต่บรรทัดที่ 17 - 26 กล่าวถึงอาณาเขตของเมืองสุโขทัยที่กว้างขวางครอบคลุมเมืองต่าง ๆ ดังนี้

“ปราบเบื้องตะวันออก รอดสรลง สองแคว ลุมบาจย สคา ทำฝั่งของ
เถิงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบ็(อ)งหวนอน รอดคนที่ พระบาง แพรก
สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเล สมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก
รอดเมืองฉอด เมือง...น หงสาวดี สมุทรหาเป็นแดน ๐ เบื้องตีนอนรอด
เมืองแพร่ เมืองม่าน เมืองน... เมืองพลัว ฝั่งของ เมืองขวา เป็นที่แล้ว”

(กรมศิลปากร, 2547, น. 27)

ชื่อเมืองที่ปรากฏในจารึกด้านที่ 4 หลายเมืองเป็นที่รู้จักกันดีเป็นอย่างดี เพราะยังคงสถานะความเป็นบ้านเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เวียงจันทน์ สุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรี) ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช) หงสาวดี (เมืองพะโค (Bago) ในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา) และเมืองแพร่

ชื่อเมืองจำนวนหนึ่งอาจจะไม่เป็นที่รู้จักสำหรับคนในยุคปัจจุบัน แต่ยังสามารถสืบประวัติได้ว่าตั้งอยู่ที่ใด ได้แก่ สรลงหรือสระหลวงคือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันตก แม่น้ำน่าน สองแควคือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันออกแม่น้ำน่าน เวียงคำคือชื่อเมืองโบราณอยู่ระหว่างเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง คนที่คือชื่อเมืองโบราณ ปัจจุบันคือตำบลคนที่อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พระบางคือนครสวรรค์ แพรกคือชื่อเมืองโบราณปัจจุบันอยู่ในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เมืองพลัวปัจจุบันคืออำเภอบัว จังหวัดน่าน และเมืองขวาคือชื่อเดิมของเมืองหลวงพระบาง (ประเสริฐ ณ นคร, 2547, น. 85 - 86)

ชื่อเมืองอีกจำนวนหนึ่งไม่ทราบตำแหน่งที่ตั้งที่แน่นอน เพราะปัจจุบันไม่มีชื่อเมืองเหล่านั้นแล้ว นักวิชาการจึงได้แต่เพียงตั้งข้อสันนิษฐานไว้เท่านั้น ได้แก่ ลุมบาจย สันนิษฐานว่าเป็นเมืองหล่มเก่า แต่ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นครสันนิษฐานว่าเมืองนี้อาจจะอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำน่าน และเมืองสคาหรือสะคำ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองที่อยู่ลุ่มแม่น้ำป่าสัก แต่ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นครสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำน่าน (ราชบัณฑิตยสภา, 2556, น. 78)

“เมืองมาน” เป็นอีกเมืองหนึ่งซึ่งยังไม่มีผู้ใดชี้ชัดลงไปว่าตั้งอยู่ที่ใดแน่ ถ้าหากพิจารณาจากเนื้อหาในจารึกพอจะอนุมานได้ว่าเมืองนี้ตั้งอยู่เบื้องตีนนอน คืออยู่ทิศเหนือของสุโขทัย และไม่ห่างจากเมืองแพร่มากนัก ส่วนอีกเมืองหนึ่งที่อยู่หลังชื่อ “เมืองมาน” และเป็นตำแหน่งที่จารึกชำรุดอ่านได้แต่เพียง “เมืองน..” เมื่อพิจารณาจากอักษรที่หายไป 2 ตัวก็มีความเป็นไปได้สูงว่าคือ “เมืองน่าน” ที่ผ่านมามีผู้สันนิษฐานเกี่ยวกับที่ตั้งของเมืองมานไว้ดังนี้

อดอล์ฟ บาสเตียนและคอร์นีเลียส บีช แบรดเลย์ กล่าวว่าเมืองมานคือเมืองน่าน และคอร์นีเลียส บีช แบรดเลย์อธิบายว่า เหตุที่เขียนเมืองน่านเป็นเมืองมาน เพราะเป็นรูปเขียนแบบโบราณ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่สามารถอ่านคำว่า “เมืองน่าน” ได้ ในคำอ่านของทั้งสองคนจึงเว้นชื่อเมืองน่านไว้ (Bastian, 1865, p.12; Bradley, 1909, p. 60)

กริสโวลด์และประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าเมืองมานตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดแพร่กับจังหวัดน่าน และตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคำอธิบายของคอร์นีเลียส บีช แบรดเลย์ ว่า ถ้าหากคำในตำแหน่งที่จารึกลบเลือนคือเมืองน่าน เมืองมานจะต้องเป็นอีกเมืองหนึ่งต่างหาก และน่าจะเป็นเมืองคู่กับเมืองแพร่ เช่นเดียวกับเมืองน่านที่คู่กับเมืองพลว (Griswold, A.B. and Prasert na Nagara, 1971, p. 220)

วินัย พงศ์ศรีเพียร สันนิษฐานว่าเมืองมานเป็นเมืองฝาแฝดกับเมืองแพร่ ตรงกับเมืองเงาหรือเงา (อำเภอเงา จังหวัดลำปาง) ที่กล่าวถึงในจารึกปู่สบลหาลาน¹ เหตุที่ต้องเขียน “เงา/เงา” เป็น “มาน” (สิ่งที่มาบัง) เพื่อให้สัมผัสกับ “น่าน” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2552, น. 34) แต่ผู้เขียนเห็นว่าคำว่า “มาน” ที่แปลว่าเครื่องกั้นบังนั้นควรเขียนเป็น “หม่าน” เพราะในภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ ยังออกเสียงวรรณยุกต์คำว่า “หม่าน” และ “มาน” แตกต่างกัน แม้ว่าภาษาไทยกรุงเทพฯจะออกเสียงเหมือนกันแล้วก็ตาม เช่น ในภาษาไทยถิ่นเหนือ คำว่า “หม่าน” ออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงกลางค่อนข้างสูง-ตก เส้นเสียงปิด มีความหมายว่า ผ้าที่ใช้ห้อยกันห้อง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, น. 791) ส่วนคำว่า “มาน”

¹ ข้อความในจารึกปู่สบลหาลานด้านที่ 1 บรรทัดที่ 13 - 14 กล่าวถึงเมืองเงาและเมืองอื่น ๆ ไว้ว่า “บ้านเมืองเราทั้งหลายและเมืองแพร่ เมืองเงา เมืองน่าน เมืองพลว ปู่พระยาดุดังเดียดอันตรายมีในราชสีมาเรา”

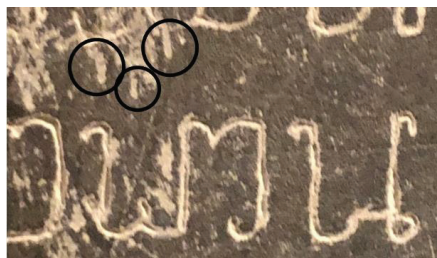
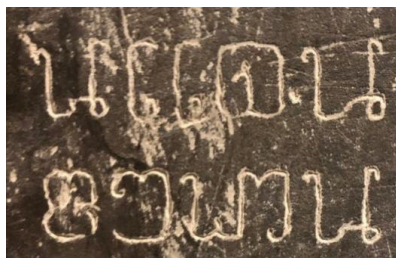
ออกเสียงเป็นเสียงสูง-ตก มีความหมายว่า ชนชาติพม่า และในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า มานในภาษาไทยกรุงเทพนั้น ล้านนาใช้หม่าน ผ่าหม่าน และผ่ากั้ง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, น. 549) ดังนั้นข้อสันนิษฐานของวินัย จึงไม่มีใครจะสอดคล้องกับหลักฐานทางด้านภาษาศาสตร์เท่าใดนัก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2563 วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้บรรยายพิเศษเรื่อง “สุโขทัยคดี” ในมิติประวัติศาสตร์ จารึกศึกษา และนิรุกติประวัติ วินัยกล่าวว่าตนได้พบจารึกที่ฐานพระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในจังหวัดแพร่ จารึกตอนหนึ่งระบุชื่อ “เมืองมานดำนใต้” ซึ่งเชื่อว่าน่าจะเป็นเมืองเดียวกับเมืองมานที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง และเมื่อตรวจสอบด้วยโปรแกรมภาพถ่ายทางอากาศกูเกิลเอิร์ธ (Google Earth) แล้ว เชื่อว่าเมืองนี้น่าจะจมอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำแม่มาน ที่อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ไปแล้ว จึงไม่เหลือร่องรอยของเมืองให้เห็นในปัจจุบัน (ศุภย์มานุษยวิทยา สิริธร – SAC, 22 มีนาคม 2563)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อ “เมืองมาน” ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง

จากข้อมูลในตารางที่ 2 จะเห็นว่าจากเอกสารที่นำมาศึกษาทั้ง 16 รายการ มีการถ่ายทอดหรือคัดลอกชื่อเมืองมานทั้งหมด 13 รายการ โดยถ่ายทอดถอดเป็น <“เมืองมาน”> “เมืองมาน” จำนวน 11 รายการ และถ่ายทอดเป็น <“เมองมาน”> “เมื่องมาน” จำนวน 2 รายการ สิ่งที่น่าสังเกตคือมีผู้คัดลอก 2 คน คือ ฟรังซัว ยอแซฟ ชมิดต์ (Schmitt, 1888, p. 180(9)) และอัญญา จิตสุทธิญาณ (2552, น. 205) ไม่ใส่รูปวรรณยุกต์เอกเหมือนกับงานอื่น ๆ เมื่อผู้เขียนตรวจสอบคำนี้ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 4 แล้ว พบว่าพื้นผิวของจารึกเห็นข้อความว่า <มาน> มีรอยขีดขีดหากมองแบบเอน ๆ ก็จะเห็นเป็นรอยขีดขีดธรรมดา แต่เมื่อมองอย่างพินิจพิจารณา ก็จะเห็นว่ามีขีดเล็ก ๆ เหนืออักษร <ม> คล้ายรูปวรรณยุกต์เอก และในตำแหน่งใกล้เคียงกันทั้งด้านซ้ายและขวาก็มีรอยขีดเป็นเส้นตรงสั้น ๆ เช่นกัน ทำให้วินิจฉัยได้ยากว่าขีดเล็ก ๆ เหนืออักษร <ม> นั้น เป็นความตั้งใจของผู้จารึกที่จะใส่รูปวรรณยุกต์มาตั้งแต่แรกหรือเป็นเพียงรอยขีดขีดที่เกิดขึ้นภายหลัง

สำหรับผู้เขียนสันนิษฐานว่าไม่น่าจะเป็นรูปวรรณยุกต์เอก เพราะเมื่อตรวจสอบอักขรวิธีของจารึกด้านที่ 4 บรรทัดที่ 11 - 27 ซึ่งมีอักขรวิธีต่างไปจากด้านอื่น ๆ แล้วพบว่าข้อความทั้ง 17 บรรทัดนั้น มีคำที่ต้องใส่รูปวรรณยุกต์เอกทั้งหมด 10 คำ แต่ในจารึกไม่มีคำใดเลยที่ใส่รูปวรรณยุกต์ได้แก่ คำว่า แก่ (บรรทัดที่ 12) **สั่งสอน** (บรรทัดที่ 13) **แต่** (บรรทัดที่ 14) **ฝั่ง** (บรรทัดที่ 18) **ที่** (บรรทัดที่ 19) **ฝั่ง** (บรรทัดที่ 21) **ที่** (บรรทัดที่ 22) **แพล** (บรรทัดที่ 24) **ฝั่ง** (บรรทัดที่ 25) และ **ที่** (บรรทัดที่ 26) ดังนั้นชื่อเมืองนี้ก็ไม่น่าจะมีรูปวรรณยุกต์เอกเช่นกัน และหากนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาพิจารณาพร้อมด้วย ก็น่าเชื่อได้ว่าเมืองนี้มีชื่อว่า “เมืองมาน” มากกว่า “เมืองมาน” ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ภาพที่ 7 รอยขีดขีดเหนือคำว่า “เมืองมาน/ เมืองมาน” ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 25 (ซ้าย) รอยขีดขีดคล้ายรูปวรรณยุกต์เอกเหนือตัวอักษร <ม> ในคำว่า “เมืองมาน/ เมืองมาน” (ขวา)

ที่มา : ยุทธพร นาคสุข

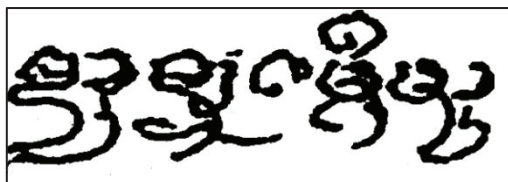
ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่ตั้งของเมืองมานในจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เมืองมานหรือเมืองมานในจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นที่คลุมเครือมาตลอดว่าตั้งอยู่ที่ใด ดังหลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า “ชื่อเมืองลบหาย เหลือตัว “น” อยู่ตัวหนึ่งเป็นตัวตัน บางทีจะเป็นเมืองน่าน ส่วนเมืองมานนั้น ไม่แน่ว่าจะไร” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2477, น. 58) หลังจากที่ได้ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ชื่อของเมืองมานก็ไม่ปรากฏในจารึกหรือเอกสารใด ๆ อีกเลย จนกระทั่งมาปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอีกครั้ง

ในกวีนิพนธ์ประเภทคร่าวขอของล้านนาชื่อคร่าวขอเจ้าพ่อราชวงศ์ วัดสันมะนะ ตำบลบัวสลี จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2432 จารด้วยอักษรธรรมล้านนาเมื่อ พ.ศ. 2432 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ทำสำเนาไมโครฟิล์มเอกสารนี้รหัส 82 117 07 056 - 056

คร่าวขอเรื่องนี้กล่าวถึงการทำสงครามระหว่างพม่ากับไทยหรือสงครามเก้าทัพ ใน พ.ศ. 2328 - 2329 ผู้แต่งเป็นทหารของกองทัพเมืองยองที่ร่วมรบอยู่กับฝ่ายพม่าชื่อ “ศรีวิไชยยา” กองทัพเมืองยองออกจากเมืองเชียงแสนผ่านเมืองต่าง ๆ ในเขตล้านนาเพื่อมุ่งสู่เมืองพิษณุโลก ตอนที่กล่าวถึงเมืองมานอยู่ในคร่าวขอตอนที่ 8 กวีบรรยายไว้ว่า ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 พระคานมั่งผู้เป็นแม่ทัพพม่ามีคำสั่งให้ขบวนรถกับเจ้าเมืองของนำทหาร 5,000 คน ยกทัพไปตีกรุงเทพมหานคร (แต่กวีเรียกว่าโยธียา) โดยแบ่งออกเป็น 11 ทัพ ครั้นถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 กองทัพเมืองยองเดินทางออกจากเมืองแพร่ ไปพักทัพที่เมืองมานซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านขนาดเล็ก ดังบทกวีที่ว่า

จักเสด็จ	ยกย้ายไต่เต้า	ถึงเขตค่าย	โยธียา
เดือนสามแก้ว	ก็เพียบเพ็งมา	ธิดาชา	ก็ตกแต่งห้าง
สดับพวกพล	สกลม้าช้าง	ออกแพร่กว้าง	เชียงคาน
ไปปลงทัพ	ด่านน้อยเมืองมาน	ปลงชะคาน	แบ่งรั้วขวางชั้น

ภาพที่ 8 คำว่า “ด่านน้อยเมืองมาน” เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา
ที่มา : คร่าวขอเจ้าพ่อราชวงศ์ วัดสันมะนะ ตำบลบัวสลี จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2432

การศึกษาของภูเดช แสนสาทำให้ได้ความกระจ่างเกี่ยวกับเมืองมานมากขึ้น ภูเดชได้ศึกษาจากเอกสารของล้านนาจำนวนมาก เช่น ตำนานวัดหลวงเมืองมาน ฉบับวัดพระหลวง จารึกฐานพระพุทธรูป และข้อความท้ายคัมภีร์โบลานของวัดต่าง ๆ ในจังหวัดแพร่ ทำให้ทราบว่าเมืองมานตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองแพร่ อาณาเขตของเมืองมานในอดีตครอบคลุมอำเภอสูงเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย และทำให้ทราบว่าที่ตั้งของวัดพระหลวง อำเภอสูงเม่นในปัจจุบันนั้น เดิมมีชื่อว่าวัดหลวงเมืองมาน แล้วร้างไปในช่วงสงครามกับพม่า ต่อมาชาวเชียงแสนถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่นั่นตั้งกล่าว ในปี พ.ศ. 2330 จึงมีการบูรณะพระประธาน อุโบสถ เจดีย์ และตั้งชื่อวัดตามเดิมว่า “วัดหลวงเมืองมาน” สำหรับด้านของเมืองมานที่ปรากฏในคราวขอนั้นตั้งอยู่ที่บ้านสูงเม่น เจ้าเมืองแพร่ได้สถาปนาให้เมืองมานเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองแพร่ ผู้คนจึงนิยมเรียกเมืองนี้ว่า “เมืองมานด่านใต้” (ภูเดช แสนสา, 2565, น. 8 - 16)

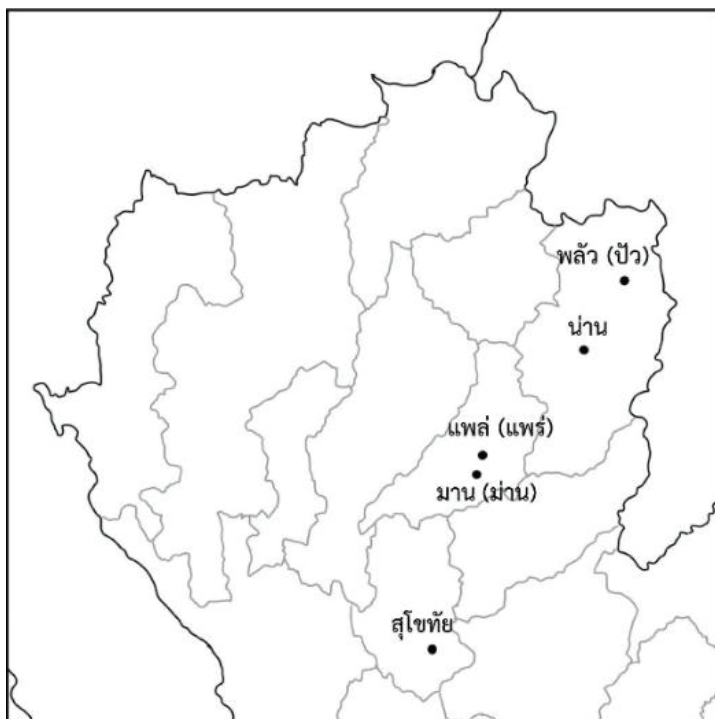
นอกจากนี้ยังมีร่องรอยของคำที่เกี่ยวข้องกับเมืองมานหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ชื่อแม่น้ำมานซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของเมืองไหลมาจากดอยพญาผ่อ ผ่านเมืองมานไปลงแม่น้ำยมที่บ้านร่องแดง ตำบลน้ำคำ อำเภอสูงเม่น และน่าจะเป็นที่มาของชื่อเมืองด้วย นอกจากนี้ยังมีชื่อประตูด้านทิศใต้ของเวียงแพร่ที่ชื่อว่า “ประตูมาน” คือเป็นประตูที่มีเส้นทางออกจากเวียงแพร่มุ่งไปสู่เมืองมาน การเรียกชื่อประตูตามชื่อเมืองหรือสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางนั้นพบได้ในทุกหัวเมืองของล้านนา เช่น “ประตูลี” เป็นประตูด้านทิศใต้ของเวียงลำพูนที่มุ่งไปสู่เมืองลี เป็นต้น ปัจจุบันชื่อ “ประตูมาน” เขียนเป็น “ประตูมาร” ผู้ที่ไม่เข้าใจที่มาก็จะอธิบายแบบลากเข้าความว่าเพราะเป็นเส้นทางไปสู่ลานประหารนักโทษ เมื่อประหารแล้วก็ทิ้งศพไว้ให้แร้งจิกกิน จึงเป็นประตู “ผี” หรือ “มาร” หรือบ้างก็กล่าวว่ามาจาก “แม่มาน” (หญิงมีครรภ์) ที่ทำความผิดแล้วถูกนำไปประหารชีวิตบริเวณนี้ (ภูเดช แสนสา, 2565, น. 8, 17)

สำหรับผู้เขียนมีความเห็นเช่นเดียวกับภูเดช แสนสา กล่าวคือ เมืองมานน่าจะมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอสูงเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย มีศูนย์กลางอยู่บริเวณวัดพระหลวงในปัจจุบัน เพราะบริเวณดังกล่าวยังคงมีโบราณสถานที่เก่าแก่หลงเหลืออยู่คือเจดีย์วัดพระหลวงหรือพระธาตุเนิ้ง แม้ว่าหลักฐานจากการขุดค้น

ทางโบราณคดีและการบูรณะโบราณสถานวัดพระหลวงจะพบว่าพระธาตุวัดพระหลวงสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 22 (พ.ศ. 2100 - 2199) ซึ่งไม่เก่าไปถึงยุคสุโขทัยก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการสร้างบ้านแปลงเมืองของคนในแถบนี้มาแต่โบราณ และพระพุทธรูปที่ประดิษฐาน ณ ชุ่มเรือนธาตุด้านทิศตะวันตกก็ยังมีศิลปกรรมผสมระหว่างศิลปะล้านนากับศิลปะสุโขทัยอีกด้วย (ภูเดช แสนสา, 2565, น. 43 - 44) สำหรับข้อสันนิษฐานของวินัย พงศ์ศรีเพียรที่ว่าที่ตั้งของเมืองมานน่าจะอยู่ที่อ่างเก็บน้ำแม่มาน อําเภอสองเม่นนั้น ภูเดชให้สัมภาษณ์ว่าพื้นที่บริเวณนั้นไม่เหมาะแก่การสร้างเมือง เพราะเป็นที่ลาดเชิงเขาและเป็นแหล่งต้นน้ำ อีกทั้งเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในแอ่งแอ่ง เช่น เวียงแพ้ว เวียงสอง เวียงลอง เวียงเทพ เวียงกวาง ก็ไม่ปรากฏว่ามีเมืองใดที่ตั้งอยู่ที่ลาดเชิงเขา ทุกเมืองที่กล่าวมาล้วนแต่ตั้งอยู่พื้นที่ราบและมีแม่น้ำไหลผ่านตัวเมืองเสมอ ที่ตั้งของเมืองมานจึงมีความเป็นไปได้ว่าน่าจะอยู่บริเวณวัดพระหลวงมากกว่าที่อื่น ๆ และพื้นที่แถบนั้นก็ไม่มีโบราณสถานใดที่เก่าแก่ไปกว่าวัดพระหลวงเลย (ภูเดช แสนสา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มิถุนายน 2566)

สรุป

เมืองมานปรากฏอยู่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงหรือจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 4 บรรทัดที่ 24 - 25 เมืองที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันนี้มี 4 เมือง ได้แก่ เมืองแพล (แพ้ว) เมืองมาน (มาน) เมืองน่าน เมืองพลว (บัว) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของสุโขทัย โดยเมืองแพวเป็นเมืองคู่กับเมืองมาน และเมืองน่านเป็นเมืองคู่กับเมืองพลว ดังที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งไว้ในรูปที่ 9

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงตำแหน่งเมืองสุโขทัย เมืองแพล (แพร์) เมืองมาน (มาน)
เมืองน่าน และเมืองพหล (ปัว)
ที่มา : นที สาครยุทธเดช

เอกสารที่กล่าวถึงชื่อ “เมืองมาน” ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะใส่รูปวรรณยุกต์เอกคือ “เมืองมาน” เหตุที่ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจว่ามีรูปวรรณยุกต์เอกอยู่ในตำแหน่งดังกล่าว อาจเป็นเพราะมีรอยขีดคล้ายรูปวรรณยุกต์เอกหรือไม้เอกอยู่ในตำแหน่งนั้นพอดี เมื่อตรวจสอบอักขรวิธีของจารึกด้านที่ 4 บรรทัดที่ 11 - 27 ซึ่งมีอักขรวิธีเฉพาะไม่เหมือนกับอักขรวิธีในจารึกด้านอื่น ๆ แล้ว พบว่าคำที่ต้องมีรูปวรรณยุกต์เอกที่พบทั้งหมด 10 คำ ไม่มีคำใดเลยที่เขียนโดยใส่รูปวรรณยุกต์เอก ดังนั้นชื่อเมืองมานที่อยู่ในจารึก บรรทัดที่ 24 - 25 ก็น่าจะไม่มีรูปวรรณยุกต์เอกเช่นกัน

ส่วนที่ตั้งของเมืองมานที่ผ่านมามีผู้สันนิษฐานไว้หลายทาง เช่น สันนิษฐานว่าเป็นเมืองเดียวกับเมืองน่าน เป็นเมืองที่อยู่ระหว่างเมืองแพวกับเมืองน่าน เป็นเมืองเดียวกับเมืองงาว คืออำเภองาว จังหวัดลำปางในปัจจุบัน หรือเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำแม่มาน อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ในปัจจุบัน จากหลักฐานในเอกสารเก่าของล้านนาและร่องรอยของคำที่เกี่ยวข้องกับเมืองนี้ เช่น แม่น้ำมาน ประตุมาน ทำให้เชื่อได้ว่าเมืองมานเป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองแพว (เมืองแพร่) มากนัก ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของอำเภอสูงเม่นและบางส่วนของอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่

เอกสารอ้างอิง

จารึกสมัยสุโขทัย. (2527). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2547). **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง**.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

กรมศิลปากร. (2562). **ศตวรรษ ศาสตร์จารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2547). **จารึกพ่อขุนรามคำแหง : มรดกความทรงจำโลก**. ใน **ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2527). **จารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉ่ำ ทองคำวรรณ. (2514). **คำอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร : กรมศิลปากร.

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย. (2548). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประเสริฐ ณ นคร. (2547). **การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ภูเดช แสนสา. (2565). **พระหลวงเมืองมาน ด้านใต้นครแพร่**.แพร่ : วัดพระหลวง.

ยอช เซเดส์. (2467). **ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

- ยอช เซเดส์. (2477). **ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศิลাজารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหลักที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2477). **จารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบาย**. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. (2552). 100 เอกสารสำคัญ : **สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 1**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC. (22 มีนาคม 2563). **สุโขทัยคดี ในมิติประวัติศาสตร์จารึกศึกษา และนิรุกติประวัติ EP.01 [2/2] [Video]**. Youtube. <https://youtu.be/sZK0A7EJ4k8>
- สารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่ม 16**. (2535). กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- อัญชนา จิตสุทธิญาณ. (2552). **อัญชนาจารึก ชีวิตและผลงานวิชาการด้านจารึกวิทยา ภาษา และประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ดักดีไล่อากการพิมพ์.
- Bastian, Adolf. (1865). "On Some Siamese Inscriptions," *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, 34(1), 27 - 38.
- Bowring, John. (1857). *The Kingdom and People of Siam*. John W. Parker and Son.
- Bradley, Cornelius Beach. (1909). "The Oldest Known Writing in Siamese: The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai, 1293 A.D.," *Journal of the Siam Society*, 6(1), 1 - 64.
- Griswold, Alexander B. and Prasert na Nagara. (1971). "The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya (1292 A.D.)," *Journal of the Siam Society*, 59(2): 208.

- Pavie, Auguste. (1889): *Mission Pavie: Indo-Chine 1879 – 1895, Études Diverses II: Recherches sur l'Histoire du Cambodge, du Laos et du Siam*. Paris: Ernest Leroux.
- Schmitt, François Joseph (1885): *Deux Anciennes Inscriptions Siamois: Inscription de la Pagode de Prakéo à Bangkok*. Saigon: Impr coloniale.

ต้นฉบับตัวเขียน

คร่าวขอเจ้าพ่อราชวงศ์. วัดสันมะนะ ต.บัวสลี อ.เมืองเชียงราย จ.เชียงราย.
หนังสือโบราณ 1 ผูก 46 หน้าลาน. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนาและภาษาไทย.
เส้นจาร. พ.ศ. 2432. รหัสไมโครฟิล์มโครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณภาคเหนือ
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 82 117 07 056-056.

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวารสาร
ประจำปีปีที่ 40 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2566)

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษรา โพวาทอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพร ปุณณกะศิริกุล มหาวิทยาลัยขอนแก่น
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รวางคณา ถาวรวิริยตระกูล มหาวิทยาลัยขอนแก่น
5. รองศาสตราจารย์ ดร. ปิยะลักษณ์ พุทธวงศ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. รองศาสตราจารย์ ดร.ชไมพร กาญจนกิจสกุล มหาวิทยาลัยนเรศวร
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐานิดา บุญวรรณ มหาวิทยาลัยนเรศวร
8. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เวอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรศิริพงศ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
10. รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ตั้งชลทิพย์ มหาวิทยาลัยมหิดล
11. รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย ลึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีปใจ สุวรรณธาดา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ภวกานันท์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
15. รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญยจีรา ชिरเวทย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
17. ดร.ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง มหาวิทยาลัยศิลปากร
18. อาจารย์พอล สุกใส มหาวิทยาลัยศิลปากร
19. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวดี กงเพชร มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา จิ่งวิมุตพันธ์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
22. อาจารย์ดอกรัก พยัคศรี ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

**หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการ
วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น**

1. ต้องเป็นบทความหรือผลงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในกรณีเป็นภาษาอังกฤษต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญก่อนส่งกองบรรณาธิการ
3. ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 ส่งบทความออนไลน์ได้ที่ www.tci-thaijo.org/index.php/HOSO
4. หน้าปก (Cover) ประกอบด้วย
 - 4.1 ชื่อบทความ (Title) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 4.2 ชื่อผู้เขียน (Authors) (ระบุเฉพาะชื่อและนามสกุลโดยไม่ต้องมีคำนำหน้าชื่อ ตำแหน่ง คุณวุฒิ) พร้อมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน (Author Affiliation) หากต้องการเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียนให้ระบุตอนท้ายของบทความ
 - 4.3 บทคัดย่อ (Abstract) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวไม่ควรเกินหนึ่งหน้ากระดาษ A4
 - 4.4 คำสำคัญ (Keyword) กำหนดคำสำคัญที่เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ทำคำค้นในระบบฐานข้อมูล ทั้งคำในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ
5. เกณฑ์การพิจารณา กองบรรณาธิการจะเป็นผู้รับผิดชอบการพิจารณา
6. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน
7. ส่วนเนื้อหา (Body of the Context) ประกอบด้วย
 - 7.1 บทนำ (Introduction) ครอบคลุมความสำคัญและที่มาของปัญหา การวิจัยวัตถุประสงค์การวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง บทนำควรเขียนในรูปเรียงความให้รวมเป็นเนื้อเดียวกัน

7.2 วิธีการวิจัย หรืออุปกรณ์และวิธีวิจัย หรือระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) อธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งอาจจะประกอบด้วย หัวข้อย่อยๆ เช่น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การทดลอง การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสอดคล้องตามวิธีการวิจัยแต่ละสาขาวิชา

7.3 สรุปและอภิปรายผล/วิจารณ์ผลการวิจัย

7.4 ข้อเสนอแนะ (Recommendation) ข้อเสนอแนะแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้

7.5 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) ระบุนุแหล่งทุน หรือผู้มีส่วนสนับสนุนในการทำวิจัย เอกสารอ้างอิง (References) ให้ใช้ตามแบบที่กำหนด คือ

7.5.1 การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ให้วงเล็บชื่อผู้แต่ง (สำหรับคนไทย) หรือชื่อสกุล (สำหรับชาวต่างประเทศ) หรือชื่อนิติบุคคลที่เป็นผู้จัดทำเอกสาร และปีที่พิมพ์ของเอกสารที่อ้างถึง นำหน้าหรือต่อท้ายข้อความที่อ้างดังตัวอย่าง

มันทนา และอุษา (2535) กล่าวว่า.....หรือ
(มันทนา และอุษา, 2535)

Miller (1993) กล่าวว่า.....หรือ.....
(Miller, 1993)

จากรายงานของ WHO (1999)หรือ.....
(WHO, 1999)

7.5.2 การอ้างอิงท้ายเรื่อง

อ้างอิงหนังสือ

พรจันท์ สุวรรณชาติ. (2539). *มาตรฐานการพยาบาลเชิง*

โครงสร้าง. กรุงเทพฯ : เจ.เอส.การพิมพ์.

Dye Thomas R. (1966). *Politics, Economics and the Public*.

Chocago: Rand McNally.

การอ้างอิงจากบทความ

รัตนา จันทร์เทวาร์. (2553). อุปลักษณะเกี่ยวกับแหล่งน้ำของ
คนขอนแก่น. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*. 27(3), 71-85.

Wenden, A.L. (2002). Learner Development in
Language Learning. *Applied Linguistics*. 23(1), 12-36.

การอ้างอิงจากเว็บไซต์

สมคิด พุทธศรี. (2555). โลกาภิวัตน์ปะทะเทคโนโลยี : นัย
ต่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ. สืบค้นเมื่อวันที่ 1
พฤศจิกายน 2555, จาก <http://thaipublica.org/2012/08/impact-of-globalization-of-technology/> Bontas, E.P. (2005).

*Practical experiences in building Ontology-based
Retrieved systems*. Retrieved January 20, 2006, from
[http://userpage.fu-berlin.de/~paslaru/papers/swcase
2005.pdf](http://userpage.fu-berlin.de/~paslaru/papers/swcase2005.pdf).

การสัมภาษณ์

สุวิทย์ คุณกิตติ. การควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมน้ำพอง [สัมภาษณ์].
รัฐมนตรี กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม;
20 สิงหาคม 2541.

Tapparangsi K. AIDS situation in Thailand [Interview].
The Minister, Ministry of Public Health; 17 July 1999.

8.7 ตารางและภาพประกอบ (Tables and Illustrations) จัดเรียงตามลำดับ
หรือหมายเลขที่อ้างถึงในบทความโดยวิธีเขียนควรระบุชื่อตารางไว้เหนือตาราง
และระบุชื่อหรือคำอธิบายภาพ

ชื่อเรื่องภาษาไทย (ขนาด 18 ตัวหนา)

English Title (Font size 18 bold)

ชื่อผู้แต่ง¹, ชื่อผู้แต่ง², ชื่อผู้แต่ง³ (ขนาด 14)

Author¹, Author², Author³ (ขนาด 14)

^{1,2,3} สาขาวิชา..... (ขนาด 12)

^{1,2,3} Program in(ขนาด 12)

^{1,2,3} มหาวิทยาลัย..... (ขนาด 12)

^{1,2,3} University (ขนาด 12)

บทคัดย่อ

เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย.....
.....

คำสำคัญ : คำสำคัญ1, คำสำคัญ2, คำสำคัญ3

Abstract

เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....
.....

Keywords : Keywords1, Keywords2, Keywords3

บทนำ

วัตถุประสงค์การวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ผลการศึกษา

สรุปผล

อภิปรายผล

กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง (References, Bibliography)

APA Style